93.097
II-32.312
32.312

ISTORIA ȘTIINȚELOR ÎN ROMÂNIA

COMITETUL ROMÂN DE ISTORIA ȘI FILOZOFIA ȘTIINȚEI

Etnologia
Folcloristica

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

În cadrul seriei de monografii consacrate **Istoriei ştiinţelor în România**, *elaborate sub egida* **Academiei Republicii Socialiste România**, *din iniţiativa şi preocuparea* **Comitetului român de istoria şi filozofia ştiinţei**, *vor apărea*:

MATEMATICA, sub redacţia acad. O. Onicescu.

FIZICA, sub redacţia acad. Şerban Ţiţeica şi prof. Florin Ciorăscu, membru corespondent al Academiei R.S.R.

CHIMIA, sub redacţia acad. Cristofor Simionescu.

ŞTIINŢELE TEHNICE, sub redacţia acad. R. Răduleţ.

GEOLOGIA, GEOFIZICA, GEODEZIA, GEOGRAFIA, sub redacţia acad. Gh. Murgeanu, acad. Sabba Ştefănescu şi acad. V. Mihăilescu.

SILVOLOGIA, sub redacţia prof. I. Popescu Zeletin, membru corespondent al Academiei R.S.R.

BIOLOGIA, sub redacţia acad. E. Pop.

MEDICINA, sub redacţia acad. Şt. Milcu şi dr. B. Duţescu.

ŞTIINŢELE FARMACEUTICE, sub redacţia prof. dr. I. Spielmann şi farmacist dr. Graziella Baicu.

AGRICULTURA, sub redacţia acad. Grigore Obrejanu şi acad. Amilcar Vasiliu.

ŞTIINŢELE SOCIOLOGICE ŞI ECONOMICE, sub redacţia acad. Miron Constantinescu şi acad. Gh. Zane.

FILOZOFIA, sub redacţia acad. C. Ionescu-Gulian.

PEDAGOGIA, sub redacţia prof. Ştefan Bârsănescu, membru corespondent al Academiei R.S.R.

PSIHOLOGIA, sub redacţia prof. Al. Roşca, membru corespondent al Academiei R.S.R., şi M. Bejat.

ISTORIA, sub redacţia acad. Şt. Pascu.

ŞTIINŢA LITERATURII, ISTORIOGRAFIA DE ARTĂ, sub redacţia prof. Al. Dima, membru corespondent al Academiei R.S.R., şi Mircea Popescu.

PRINCIPALELE ETAPE DE DEZVOLTARE ALE ŞTIINŢEI ROMÂNEŞTI, sub redacţia acad. Şt. Milcu.

Lei 8

COMITETUL ROMÂN
DE ISTORIA ŞI FILOZOFIA ŞTIINŢEI

ISTORIA ŞTIINŢELOR ÎN ROMÂNIA

Etnologia

de

ROMULUS VULCĂNESCU

Folcloristica

de

GH. VRABIE

309321
B.C.U. IASI

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Bucureşti, 1975

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
COMITETUL ROMÂN DE ISTORIA ŞI FILOZOFIA ŞTIINŢEI

ISTORIA ŞTIINŢELOR ÎN ROMÂNIA

Comitetul de coordonare

acad. Şt. M. Milcu, *preşedinte*, acad. Şt. Bălan, acad. R. Codreanu, acad. Tr. Ionaşcu, acad. C. Ionescu-Gulian, acad. Iorgu Iordan, acad. G. Murgeanu, acad. Gr. Obrejeanu, acad. O. Onicescu, acad. Şt. Pascu, acad. R. Răduleţ, acad. C. Simionescu, acad. Sabba Ştefănescu, acad. Ş. Ţiţeica, acad. A. Vasiliu, Şt. Bârsănescu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, Al. Dima, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, C. Macarovici, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, Al. Roşca, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România,
Adina Arsenescu, *secretar ştiinţific*.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 125, Sectorul 1 — Bucureşti

ETNOLOGIA

ROMULUS VULCĂNESCU

I. 93.097
BIBLIOTECA DE FILOLOGIE
T. II-32312

SUMAR

Introducere *5*

I. Istoriografie etnologică *9*

II. Precursorii *13*
1. Antichitatea p. 13
2. Evul mediu p. 15
3. Secolele al XVI-lea—al XIX-lea p. 17

III. Elemente şi aspecte paraetnologice *28*
1. Confuzii de interpretare p. 28
2. Primii etnografi-folclorişti p. 35

IV. Autonomia şi polisemia domeniului *40*
1. Elaborarea etnografiei p. 40
2. Contribuţia ştiinţelor naturale şi umaniste p. 41

V. Etnologia interbelică *50*
1. Problematica p. 50
2. Reprezentanţii p. 57

VI. Etnologia postbelică şi actuală *65*
1. Condiţii noi de dezvoltare ştiinţifică p. 65
2. Tendinţe şi direcţii noi de cercetare p. 72
3. Promotorii etnologiei actuale p. 78
4. Etnologia integrată şi integratoare p. 90
5. Primele rezultate p. 91

Concluzii. Perspectivele etnologiei româneşti *97*

Summary. The history of Romanian ethnology *99*

Indice de nume *107*

INTRODUCERE

O istorie a etnologiei românești trebuie să treacă în revistă :

— efortul constant de depășire a nivelului analitico-descriptiv al etnografiei, privit în contextul general al depășirii nivelului celorlalte ramuri ale etnologiei : folcloristica și știința artei populare;

— procesul de constituire a etnologiei ca știință fundamentală, generatoare de noi științe etnologice particulare;

— procesul treptat de integrare a tuturor acestor științe noi într-un sistem de științe social-istorice, care își propun în ansamblul lor să reflecte din plin și din toate unghiurile posibile cunoașterea și explicarea fenomenelor și faptelor de civilizație și cultură populară română.

Despre o depășire a nivelului analitico-descriptiv al etnografiei și despre o constituire a etnologiei românești, ca atare, se poate vorbi abia din a doua jumătate a secolului nostru, al XX-lea. La elaborarea acestei etnologii românești au contribuit, așa cum se va constata în cele ce urmează, mai multe generații de gînditori izolați, filozofi și istoricieni ai civilizației și culturii române, precum și activitatea crescîndă a unor cercetători profesioniști integrați în unități de investigație științifică, menită să promoveze dezvoltarea științei românești.

Procesul de decantare al etnologiei române este anterior celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea, însă abia în vremea noastră el a început să fie perfectat. Teoretic s-au dezbătut, scris și difuzat conținutul, principiile și obiectul etnologiei; metodologic s-a luat atitudine tranșantă împotriva descriptivismului, factologiei și schematismului etnografic, folcloristic și în știința artei populare, promovîndu-se metoda comparativ-istorică, a analogiei recurente și a ipotezei integrate; iar problematic s-au dezbătut toate ideile care frămîntă etnologia contemporană, repunîndu-se în discuție din perspectiva materialismului dialectic și istoric.

INTRODUCERE

O istorie a etnologiei românești trebuie să treacă în revistă :

— efortul constant de depășire a nivelului analitico-descriptiv al etnografiei, privit în contextul general al depășirii nivelului celorlalte ramuri ale etnologiei : folcloristica și știința artei populare;

— procesul de constituire a etnologiei ca știință fundamentală, generatoare de noi științe etnologice particulare;

— procesul treptat de integrare a tuturor acestor științe noi într-un sistem de științe social-istorice, care își propun în ansamblul lor să reflecte din plin și din toate unghiurile posibile cunoașterea și explicarea fenomenelor și faptelor de civilizație și cultură populară română.

Despre o depășire a nivelului analitico-descriptiv al etnografiei și despre o constituire a etnologiei românești, ca atare, se poate vorbi abia din a doua jumătate a secolului nostru, al XX-lea. La elaborarea acestei etnologii românești au contribuit, așa cum se va constata în cele ce urmează, mai multe generații de gînditori izolați, filozofi și istoricieni ai civilizației și culturii române, precum și activitatea crescîndă a unor cercetători profesioniști integrați în unități de investigație științifică, menită să promoveze dezvoltarea științei românești.

Procesul de decantare al etnologiei române este anterior celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea, însă abia în vremea noastră el a început să fie perfectat. Teoretic s-au dezbătut, scris și difuzat conținutul, principiile și obiectul etnologiei; metodologic s-a luat atitudine tranșantă împotriva descriptivismului, factologiei și schematismului etnografic, folcloristic și în știința artei populare, promovîndu-se metoda comparativ-istorică, a analogiei recurente și a ipotezei integrate; iar problematic s-au dezbătut toate ideile care frămîntă etnologia contemporană, repunîndu-se în discuție din perspectiva materialismului dialectic și istoric.

În aceste condiţii etnologia românească şi-a extins sfera cercetării de la trecut la prezent şi de la prezent la viitor, astfel încît la studiul civilizaţiei şi culturii tradiţionale s-au adăugat studiul civilizaţiei şi culturii actuale social-politice socialiste, ştiinţifico-tehnice, massmediatice, aplicative, precum şi studiul formelor presupuse în viitorul apropiat, ceea ce înseamnă că retrospectiva istorică a etnologiei este însoţită în schiţa noastră de studiul contemporaneităţii şi de cel al prospectivei istorice.

Totdeodată se impune să precizăm că, în conceptul de etnologie cu care operăm istoriografic, ne referim, aşa cum procedează toţi etnologii din lume, la cele trei discipline etnologice convergente asupra civilizaţiei şi culturii: etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare. Aceste trei discipline ştiinţifice fac parte integrantă din etnologie şi constituie trei modalităţi de sesizare şi exprimare ale gîndirii etnologice româneşti.

Situaţia ne impune însă să tratăm deocamdată etnologia românească la modul ideal, relevînd etapele ei istorice de realizare:

— etapa nediferenţiată, în care etnografia se confundă cu folcloristica şi cu ştiinţa artei populare;

— etapa diferenţierilor, în care etnografia se detaşează de folcloristică şi de ştiinţa artei populare ca membre disjuncte şi autonome de tip etnologic;

— etapa în care etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare se integrează în corpul etnologiei ca ramuri concrete şi interdependente ale acesteia.

Întrucît asupra istoriei folcloristicii şi a ştiinţei artei populare s-a prevăzut redactarea unor capitole separate, prezentarea noastră limitată şi selectivă se va referi la folcloristică şi ştiinţa artei populare numai acolo unde, şi atît cît, intersectarea problemelor o reclamă cu strictă necesitate, iar explicaţia globală nu poate fi elaborată, fără omisiuni şi inevitabile inadvertenţe.

Istoria etnologiei române începe deci cu primele relatări despre civilizaţia şi cultura autohtonilor cuprinse în opera scriitorilor antici şi cu relatările similare despre români cuprinse în opera unor cronicari medievali români şi străini; de la acestea trece treptat la prefigurările etnografice şi folclorice din opera unor cărturari români din secolele al XVI-lea — al

XIX-lea, pentru ca abia în secolul al XIX-lea să se ajungă la studiul modului de viaţă, al formelor de civilizaţie şi cultură tradiţionale la români, iar în secolul al XX-lea la elaborări sistematice şi istoriografice propriu-zise. Aceasta înseamnă că, odată cu ridicarea cercetărilor de etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare la nivelul unei ştiinţe integratoare, se dezvoltă adevărata etnologie românească în sensul cel mai autentic al termenului.

Mişcarea de idei cu direcţiile, tendinţele şi ecourile de cercetare ştiinţifică generale ale vremii antrenează în secolul al XX-lea şi etnologia română pe drumul aspiraţiilor ştiinţifice ale poporului român, în consonanţă cu realizările etnologiei europene.

O expunere succintă a trăsăturilor dominante ale dezvoltării etnologiei române impune deci urmărirea etapelor principale de trecere de la prefigurări ştiinţifice la o tematică ştiinţifică, de la simple descrieri la *studii comparativ-istorice şi ale legităţii unităţilor etnice din perspectiva etnologiei.* Această trecere trebuie să aibă constant în vedere pe lîngă expunerea ideilor călăuzitoare, a teoriilor şi şcolilor şi pe aceea a reprezentanţilor de seamă în căutarea specificului etnic cultural românesc. În alţi termeni, istoria etnologiei trebuie să urmărească ideaţiile precursorilor în perioada veche şi de mijloc, aspectele paraetnologice în epoca modernă, elaborarea domeniului etnologiei cu eforturile de autonomizare şi polisemia aspectelor esenţiale ale etnologiei interbelice şi postbelice în perspectiva sistemului de ştiinţe contemporane şi influenţa materialismului dialectic şi istoric în etnologie.

Pentru o largă cuprindere istorică relativă la dezvoltarea etnologiei române, se va avea în vedere, paralel cu evoluţia teoretică şi metodologică crescîndă de la o etapă la alta, şi progresul organizatoric şi aplicativ realizat de unităţile creatoare de ştiinţă: institute, centre, comisii, grupe complexe, muzee, asociaţii de specialişti.

BIBLIOTECA D... FILOLOGIE

I. ISTORIOGRAFIE ETNOLOGICĂ

Deşi etnologia română prezintă pînă în a doua jumătate a secolului al XX-lea lacune de elaborare teoretică şi metodologică, de criză de creştere, totuşi datorită eforturilor susţinute de a se ridica la nivelul unei ştiinţe autonome s-au remarcat necontenite tentative de încadrare istoriografică a activităţii ei speciale în literatura ştiinţifică românească.

Prima tentativă de acest gen aparţine lui Romulus Vuia, care în *Histoire et l'état actuel des études ethnographiques et folkloriques en Roumanie* (Bucureşti, 1937) a urmărit o prezentare succintă a istoriei investigaţiilor relative la civilizaţia şi cultura populară română şi o bibliografie a articolelor, studiilor şi monografiilor tematice. Istoriografia lui Romulus Vuia pune accentul pe *aportul global*, nu pe acela *selectiv* al etnografilor, folcloriştilor şi cercetătorilor de artă populară, pe informarea ilustrativ-documentară, nu pe creaţia ştiinţifică în domeniul propriu-zis al etnologiei.

Următoarea tentativă istoriografică în etnografie se datoreşte lui Gh. Pavelescu, care în *Etnografia românească în Ardeal în ultimii douăzeci de ani, 1919—1939* (Cluj, 1939) marchează contribuţia regională la studiul civilizaţiei şi culturii populare române, catedrele universitare, muzeele regionale şi asociaţiile ştiinţifice de etnografi şi folclorişti transilvăneni. În fond, Gh. Pavelescu reia unele aspecte particulare ale istoriografiei elaborate de Romulus Vuia şi le dezvoltă în perspectiva unei comprehensiuni mai largi şi a unei documentări mai profunde.

După cel de-al doilea război mondial tentativele istoriografice relative la etnologie se înmulţesc. Printre acestea menţionăm pe aceea a lui Romulus Vulcănescu şi Nicolae Rădulescu, care în *Etnografia şi folcloristica română de după eliberare* („Revista de etnografie şi folclor", Bucureşti, 1964) redă toate aspectele dezvoltării acestor două discipline surori în efortul lor separat sau comun de a studia civilizaţia şi cultura

populară română. În această nouă sinteză istoriografică se face o distincție tranșantă între ceea ce s-a realizat înainte de cel de-al doilea război mondial, de cîțiva oameni de știință fără mijloace materiale, din pasiune și perseverență, și ceea ce s-a realizat după al doilea război mondial, de echipe de cercetători, cu sprijinul sistematic, îndrumarea și controlul științific superior de stat. În expunerea forțelor de cercetare, a perspectivei investigației actuale, a programelor de lucru și a realizărilor concrete se relevă progresul treptat realizat de cele trei discipline etnologice, pe plan instituțional și pe cel al creației științifice, pe plan național și internațional. Se subliniază cum în anii puterii populare s-au acoperit toate sectoarele de activitate științifică referitoare la investigația civilizației și culturii populare române, cum s-au abordat toate *genurile științifice de creație din contextul etnologiei* (eseul etnologic, studiul de specialitate, monografia tematică, tratatul, istoria cercetării, bibliografia) și cum s-au extins considerabil aplicațiile practice ale etnologiei, ridicîndu-se astfel prestigiul contribuției române în raport cu aceea străină.

O nouă tentativă de istoriografie etnologică română aparține lui O. Buhociu, *The Folklore and Ethnography in Romania* (publicată în „Curent Anthropology", vol. 7, nr. 3, 1966, Chicago). După O. Buhociu, dezvoltarea „folclorului" și a etnografiei în Europa, deci inclusiv și în România, a fost promovată de mișcarea și renașterea națională a popoarelor din secolul al XIX-lea.

În prezentarea lui O. Buhociu se are în vedere ordinea firească în care s-au impus celor două științe surori unele probleme ale cercetării civilizației și culturii poporului român. Așa cum reiese din enunțul lucrării, accentul se pune pe „folclor" și numai în subsidiar pe „etnografie". Autorul *subordonează etnografia folclorului din perspectiva unei concepții etnologice* nemărturisite, însă prezente în enunțurile referitoare la „interpretările etnologice" ce însoțește studiul său.

Trece în revistă la modul enunțiativ cercetările asupra miturilor, bocetelor, baladelor, doinelor și horelor, păstoritului și agriculturii, a formelor concrete ale artei populare, făcînd necontenite referințe la bibliografia selectivă care însoțește studiul. Considerațiile lui teoretice asupra „cercetărilor etnofolclorice" (sic), asupra instituțiilor care le-au efectuat și a

modalităților de valorificare dau o imagine uneori simplexă, alteori complexă asupra dezvoltării etnologiei în România pînă în 1966, cu unele omiteri sau scăpări din vedere, inevitabile într-un articol de sinteză retrospectivă asupra unei activități plurale atît de bogate sub raportul creației științifice autohtone. Studiul lui O. Buhociu urmărește în ansamblul lui încadrarea investigațiilor românești de folcloristică și etnografie în contextul etnologic particular sud-est european și prin acesta în cel general european. Dealtfel această poziție teoretică și metodologică în expunerea istoriografică este remarcată și de „comentările" care o însoțesc și care aparțin reprezentanților etnologiei din țările sud-est europene, ca și de „replica" autorului la acestea.

În *L'état actuel de l'ethnologie roumaine* (Atena, 1970), Romulus Vulcănescu prezintă „situația la zi a etnologiei române în contextul sud-est european, pentru a surprinde și reda unele aspecte ale viziunii și capacității de creație științifică a poporului român". După acest studiu, „etnologia română urmărește din ce în ce mai mult cunoașterea comparativ-istorică a sud-estului Europei, din care face parte organică", cunoașterea ambianței sociale, a modalităților de viață comunitară, a stilurilor culturale și mesajelor creatoare ale fiecărui popor sud-est european.

Penultima tentativă de istoriografie etnologică română se datorește lui Romulus Vulcănescu și Paul Simionescu, care în *Some Special Aspects of Romanian Ethnology* (Leiden, 1972) reiau problema contribuției etnologiei române în perspectiva creației polivalente în domeniul științelor etnologice, promovate din 1962 încoace, îndeosebi de Comisia de antropologie și etnologie a Academiei Republicii Socialiste România. Din acest studiu sintetic asupra izvoarelor și gîndirii etnologice, reiese că literatura română marchează în etnologie un reviriment științific, impus de abordarea teoretică și metodologică interdisciplinară a problemei.

Ultima tentativă de istoriografie etnografică, tot sintetică, este a lui Ion Vlăduțiu, care în *Etnografia românească* (București, 1973) consacră un capitol și „istoricului cercetărilor etnografice". În esență, acest istoric prezintă materialele la nivelul etnografiei. Din istoric, partea referitoare la cercetările etnografice înainte de cel de-al doilea război mondial

reia problema din unghiul tentativelor istoriografice anterioare, iar partea a doua, referitoare la etnografia română contemporană, actuală, nu surprinde teoretic, documentar şi expozitiv, şi nu valorifică rezultatele obţinute între timp, atît pe plan intern, cît şi extern.

La aceste tentative istoriografice cu caracter general se pot adăuga şi tentative istoriografice cu caracter particular aduse de fiecare *ştiinţă etnologică* sau de fiecare *gen ştiinţific*, luat în parte, în cadrul etnologiei generale.

Pentru a sesiza multiplele aspecte particulare ale istoriografiei etnologice române se impune să luăm în consideraţie şi istoria lucrărilor de etnogeografie, etnoistorie, etnolingvistică, etnosociologie, etnologie juridică, etnomuzicologie, etnocoregrafie etc., care în părţile lor introductive, în majoritatea lor, fac referinţe la cercetările anterioare, precum şi monografiile tematice asupra capitolelor importante ale etnologiei, care de asemenea în introducerile lor fac *referinţe istorice* la modul cum au fost puse şi rezolvate preocupările în discuţie de către specialiştii precedenţi.

II. PRECURSORII

1. ANTICHITATEA

Dacă pentru Europa preocupările de tip etnografic încep în secolul al VII-lea î.e.n. cu opera poetului grec Hesiod *Munci şi zile*, pentru teritoriul antic al României încep în secolul al V-lea î.e.n., cu opera istoricului grec Herodot, *Istoriile*, în care acesta descrie lumea coloniilor greceşti în relaţiile lor cu popoarele mixate cu dacii în vestul Pontului Euxin. Cartea a IV-a din aceste *Istorii* (traducerea, Bucureşti, 1961) este un preţios document scris pentru sesizarea aspectelor esenţiale ale civilizaţiei şi culturii mixhelenice şi dacice din perioada fierului pe teritoriul României. În ea se trec în revistă, cu mijloacele proprii naraţiunii istorice antice de tipul *mitului*, *fabulei* sau *poemului epic*, indicaţii geografice, istorice, etnografice, folclorice şi artistice referitoare la grupele etnice ce trăiau în spaţiul carpato-balcanic, cu precădere asupra tracilor nord-dunăreni, numiţi geto-daci. Scrisă în baza informaţiilor culese direct de la localnici, îndeosebi din emporiul şi hinterlandul cetăţilor pontice din Dobrogea, şi indirect de la negustorii greci, care făceau comerţ pe drumuri de care cu triburile dace din interiorul ţării, opera lui Herodot oferă mărturii prodigioase, nu totdeauna certe, despre civilizaţia agropastorală şi pastoral-agricolă locală, ca şi despre cultura sacră şi profană a geto-dacilor.

Toate aceste informaţii se referă la o *istorie aproximativ reală a ţinuturilor pontice locuite de dacii* hărţuiţi de popoare migratoare, în care *legenda istorică* se amestecă cu *fabulaţia mitică*. Conform informaţiilor lui Herodot, geto-dacii erau un popor de păstori, care au deprins agricultura prin hierofaniile unor zei agricoli. Ei cinsteau mai mult pe zeii războiului decît ai păcii şi aveau un mod de viaţă arhaic, fiind socotiţi de o puritate morală exemplară.

Printre informaţiile paleoetnografice, paleofolclorice şi paleoartistice obţinute în secolul I î.e.n. merită să fie luate în consideraţie, pe lîngă cele din *Georgicele* lui Virgiliu şi *Odele* lui Horaţiu, şi cele din poemele elegiace ale lui Ovidiu : *Tristele* şi *Ponticele*. În operele lui Ovidiu legate de exilul lui la Tomis, se găsesc relatări despre geţii pontici, despre toponimia lor mitică, despre divinităţile lor războinice şi semidivinităţile intemperiilor carpato-pontice, despre obiceiurile legate de agricultură, păstorit şi vînătoare, despre tehnica edificării caselor, confecţionării costumelor etc. În toate aceste *relatări literaturizate*, în maniera latină a genului, întrezărim unele aspecte concrete din viaţa geto-dacilor, care coroborate cu alte relatări scrise contemporane de ordin istoric ne fac să le acordăm creditul necesar unor mărturisiri poetice. Ovidiu ne-a transmis în aceste poeme cîteva date asupra *comportamentului cultural geto-dacic*, în contextul căruia, după multe secole de viaţă autohtonă, întrezărim unele trăsături temperamentale şi caracterologice ereditare care au intrat în componenţa etnopsihologiei române, ca şi în elaborările civilizaţiei şi culturii româneşti.

De la începutul erei noastre ni s-au păstrat indirect şi menţiuni despre cîteva lucrări pe aceeaşi temă etnoistorică, toate referitoare la viaţa geto-dacilor: *Getica* medicului Criton, *Getica* lui Suidas şi *De bello dacico* a lui Traian. Consemnate bibliografic sau citate parţial de unii scriitori antici, aceste lucrări pierdute remarcă importanţa acordată geto-dacilor în istoria antică. Îndeosebi opera împăratului Traian, care prin tehnica ei redacţională şi spiritul ei de comprehensiune istorică pare a fi imitat opera lui Iuliu Cezar (*De bello gallico*), a marcat punctul culminant al istoriografiei care ne interesează.

Informaţii paleoetnografice, paleofolclorice şi paleoartistice remarcabile referitoare la viaţa geto-dacilor ne oferă şi operele altor scriitori antici : Xenofon în *Anabasis* (secolul al V-lea î.e.n.), Platon în *Charmide* şi în *Legile* (secolul al V-lea î.e.n.), Diodor din Sicilia în *Biblioteca* (secolul I î.e.n.), Strabon în *Geografia* (secolului I î.e.n.), Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală* (secolul I al e.n.) etc., din care unii din etnologii români au extras date esenţiale, ce au putut reconstitui trecutul îndepărtat al modului de viaţă şi formelor de civilizaţie şi cultură proprie antecesorilor poporului român, antecesori care au intrat în etnogeneza română şi au transmis prin aceasta însuşirile lor creatoare.

Tot de începutul erei noastre ţin şi deosebit de importantele documente paleoetnografice de civilizaţie şi cultură geto-dacă relevate de arheologie, şi anume : *cetăţile dace* din Transilvania în frunte cu hieropola Sarmisegetuza, *podul lui Apollodor din Damasc*, construit pe Dunăre la Drobeta, *Columna lui Traian* din Roma şi *Tropheum Traiani* din Dobrogea, de la Adamclisi. Fiecare din aceste piese de arhitectură monumentală, dacă sau romană, şi totdeodată de artă plastică antică ilustrează, documentar în parte, unele aspecte locale de viaţă şi creaţie în domeniul civilizaţiei şi culturii geto-dace şi, tehnologic în ansamblu, unele modalităţi proprii de interpretare artistică ale relaţiilor autohtone din Dacia liberă şi ale celor daco-romane din Colonia Dacia.

Dacă coroborăm toate aceste *informaţii literare* cu *informaţiile arheologice* căpătăm o imagine complexă asupra primelor *izvoare istorice ale preetnologiei române.*

2. EVUL MEDIU

La începutul evului mediu în sud-estul Europei întîlnim relatări cu caracter etnografic în opera unor cronicari de notorietate, din estul şi sud-estul Europei sau din părţi mai îndepărtate ale lumii.

Notarul Anonimus în *Cronica regelui Bela* (din secolul al XII-lea) redă laconic cîteva date referitoare la structura social-politică a cnezatelor române, denumite „valahe", la bogăţiile naturale în minereuri şi animale, la aspectele locale de civilizaţie şi cultură ale Transilvaniei. Alte cronici maghiare din secolul al XIII-lea şi chiar al XIV-lea menţionează şi ele date de interes etnologic. Opera călugărului Nestor, cronicar rus, intitulată *Letopiseţul vremilor trecute* (din secolul al XII-lea), conţine ştiri vagi referitoare la românii din estul ţării. Călugărul Rogerius în *Cîntec trist* (*Carmen miserabilis*), scris în secolul al XIII-lea, relatează la modul afectiv invazia tătarilor şi luptele cnezilor români (denumiţi „valahi") împotriva lor, unele cu amănunte de ordin etnografic.

Tot pe atît de valoroase sînt pentru istoria cercetării civilizaţiei şi a culturii românilor din sud-estul Europei şi *cronicile bizantine*, dintre care merită să fie relevate *Istoria*

turco-bizantină a lui Ducas (secolul al XIV-lea), *Expunerile istorice* ale lui Leonic Chalconcodil (secolul al XV-lea), *Despre întîmplările lui Mehmet al II-lea* de Cristobul Imbriotas (secolul al XV-lea) şi altele. Pentru toţi aceşti cronicari bizantini, românii (denumiţi mereu „valahi") sînt prezenţi şi activi în întregul sud-est al Europei.

Cronicilor bizantine le urmează cu parcimonie *cronicile şi actele otomane de cancelarie*, care conţin şi ele informaţii de ordin etnografic, însă nevalorificate de ştiinţa română decît pe teme adiacente istoriei.

Cele mai vechi mărturii cu caracter preetnologic scrise de cărturari români sînt *însemnările cronicarilor* (Gr. Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, stolnicul C. Cantacuzino etc.) şi ale unor *dregători* (Iordache Golescu, Ion Ghica etc.). Unii dintre aceştia redau în opera lor impresii personale asupra civilizaţiei şi culturii poporului român separat în trei state, alţii folosesc date străine pe care le prelucrează (Miron Costin în *De neamul moldovenilor*: date preluate din L. Toppeltin, *Origines et occassus Transsylvanorum*, Lyon, 1667). Toate acestea relevă idei şi sentimente relative la originea, drepturile, unitatea şi continuitatea poporului român pe teritoriul Daciei antice.

Pe plan naţional, un interes documentar deosebit pentru *etapa etnografică a etnologiei române* prezintă lucrări, în parte inedite şi în parte edite, cum ar fi *jurnalele de călătorie*, *albumele de stampe*, *memoriile* şi *relatările unor misionari*, catolici sau ortodocşi, negustori de mărfuri occidentale sau orientale, aventurieri politici mînaţi din cele patru zări ale lumii de dorinţa de căpătuire, diplomaţi străini acreditaţi în ţările române, în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea: Paul de Alep, Edmund Chishull, Erasmus Schneider von Weismante, Antonio Maria del Chiaro, Frederic Schwann von Sprindfeld, Rogeriu Iosif Boscovich, Anatol Demidoff etc., care sesizează fiecare la modul lui elemente şi forme concrete de viaţă, socotite uneori *exotice* din perspectiva unei optici străine şi a unei comprehensiuni subiectiv-personale, alteori *arhaice* în raport cu modelul de viaţă pe care îl profesau. Toate lucrările acestea, incerte ca gen literar, complicate prin conţinutul lor, cu implicaţii multiple, scrise ocazional, mai ales de străini despre români, prezintă pentru istoria etnologiei române caracterul unor *documente nesistematice preetnologice, paraetnologice şi metaetnologice*.

Din seria lucrărilor consacrate unor *documente etnologice interne* referitoare la civilizaţia şi cultura poporului român, menţionăm: Al. Papiu-Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru români* (3 vol, Bucureşti, 1862, 1863, 1864), Nicolae Iorga, *Călători, ambasadori şi misionari în ţările noastre şi asupra ţărilor noastre* (Bucureşti, 1898) şi *Istoria românilor prin călători* (2 volume, Bucureşti, 1928, 1929), Maria Holban şi colaboratorii, *Călători străini despre ţările române* (5 volume publicate pînă în prezent, Bucureşti, 1968—1974) etc.

Toate aceste lucrări memorialistice de epocă, unele realiste, altele fanteziste, ne fac astăzi să înţelegem mai bine aspectele istorice ale civilizaţiei şi culturii populare române, prin raportarea lor la documentele de arhivă internă sau externă.

3. SECOLELE AL XVI-LEA—AL XIX-LEA

Din cele relatate pentru evul mediu, care în zona noastră s-a prelungit pînă în plin secolul al XIX-lea, se poate constata că în esenţa ei „gîndirea etnologică a precedat naşterea etnologiei ca ştiinţă" şi în ţările româneşti. Cronologic, gîndirea etnologică începe a-şi însăila premisele încă din antichitatea clasică, cristalizările ei se întrezăresc însă din secolul al XIX-lea. Această constatare este însă valabilă, în retrospecţia noastră, cu unele rezerve.

Cele mai vechi mărturii cu caracter filozofic, care uneori se ridică pînă la *reflexii etnologice*, scrise de un român sînt *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (secolul al XVI-lea). Aşa cum susţine Dan Zamfirescu în expunerea lui asupra operei lui Neagoe Basarab, *Învăţăturile* fac parte din reputata „literatură parenetică atît de bogat reprezentată în Bizanţ". Scrisă elegant în limba slavonă, limba seacă de cancelarie şi elevată de biserică, echivalentă pentru românii din secolele al X-lea pînă într-al XVII-lea latinei medievale a Occidentului European, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab* alcătuiesc în sens plenar „prima mare carte de cultură românească", care a fost totdeauna în sud-estul Europei şi prima „capodoperă literară şi ideologică a întregului Orient bizantino-slavo-român". Sub raport stilistic, „slavona din cartea lui Neagoe Basarab este modelată după topica română şi este plină de solecisme

române", care îi dau pe lîngă o savoare deosebită şi o fundamentare preetnologică specială.

În esenţa lor *Învăţăturile lui Neagoe Basarab* prezintă trei probleme teoretice ce au contingenţe cu *etnologia istorică românească* şi prin aceasta cu *etnologia istorică europeană*: 1) „doctrina monarhiei teocratice de sursă biblică şi bizantină", 2) „doctrina antropologică orientală (omul ca stăpîn al creaţiunii şi demnităţii lui umane)", şi 3) doctrina guvernării, a recepţiilor diplomatice şi a activităţii militare. Prin această problematică de ordin etico-social, civilizaţia tradiţională şi cultura seculară se întrevăd clar în *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*. În această calitate *Învăţăturile* pun *premisele gîndirii etnologice româneşti* şi pregătesc astfel pentru mult timp cadrele acestei gîndiri.

Un loc însemnat în istoria precursorilor etnologiei române în faza etnografică trebuie acordat spătarului Nicolae Milescu, în secolul al XVII-lea. În cele două lucrări substanţiale ale lui: *Jurnalul de călătorie în China* (1676) şi *Descrierea Chinei* (1678), ambele publicate în urma misiunii diplomatice efectuate la împăratul Chinei în numele ţarului Alexei Mihailovici al Rusiei, observaţiile etnografice şi folclorice asupra formelor de civilizaţie şi cultură la popoarele siberiene întîlnite pe itinerariul urmat de Nicolae Milescu nu sînt parcimonioase ci dezvoltate, şi, în general, nu sînt schematice ci analitice, fapt care le face să fie valabile în substanţa lor şi astăzi, şi apreciate în lumea ştiinţifică pentru rigurozitatea, originalitatea, acurateţea şi valoarea lor documentar-istorică. C. Bărbulescu, în ultima vreme, a scos în evidenţă contribuţia lui Nicolae Milescu îndeosebi la etnografia şi folcloristica rusă şi prin acestea la etnologia universală.

Un capitol important din istoria precursorilor etnologiei române şi totdeodată din istoria precursorilor etnologiei universale trebuie atribuit lui Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei (secolul al XVIII-lea). Toţi exegeţii români ai lui Dimitrie Cantemir, dintre care ne referim îndeosebi la Alecu Niculina, Al. Bistriţeanu, Adrian Fochi, P. P. Panaitescu, Virgil Cândea, C. Ionescu Gulian şi alţii, sînt de aceeaşi părere că, prin opera lui complexă şi cu multe valenţe etnologice, poate fi socotit *părintele etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare româneşti*, în aceeaşi măsură în care poate fi denumit

părintele geografiei, istoriei şi sociologiei româneşti. În fond, toate lucrările lui conţin elemente etnografice, folcloristice şi de ştiinţa artei populară, însă nu toate pot fi recuperate deocamdată pentru istoria etnologiei româneşti. Adrian Fochi are dreptate cînd susţine că „numai cercetînd întregul material se poate aprecia importanţa pe care Dimitrie Cantemir a acordat-o argumentului etnografic şi folcloric în cadrul celorlalte argumente de care s-a folosit la întocmirea operelor sale şi [că] astfel istoriograful îşi poate da seama de concepţia care a stat la baza muncii sale ştiinţifice". În această perspectivă Adrian Fochi şi-a propus o sarcină specială deosebit de grea, pe care a rezolvat-o cu meticulozitate: „inventarierea materialului etnografic şi folcloric din întreaga operă a lui Dimitrie Cantemir, cercetarea izvoarelor [etnografice şi] folclorice ale materialului odată inventariat, analiza istorică a materialului sub raportul autenticităţii şi veridicităţii conţinutului său, determinarea concepţiei ştiinţifice care a stat la baza utilizării acestui material, pentru etnografia şi folcloristica română şi orientală".

Din acest inventar deosebit de preţios ne interesează deocamdată partea care exprimă în conţinutul ei trăsăturile esenţiale ale „umanismului popular", cum susţine C. Ionescu Gulian, „nu pentru că sau numai pentru că gînditorul român presăra în scrierile lui proverbe şi sentinţe populare, ci pentru că îşi însuşea fără şovăială deviza omeniei şi echităţii sociale şi care prin acest umanism popular relevă vredniciile sau capacităţile etico-sociale eficiente în promovarea progresului social, cultural şi totdeodată moral. În această situaţie, ca şi în aceea a istoriei filozofiei, poziţia lui D. Cantemir depăşeşte — nu prin amploare, dar ca poziţie — limitele raţionalismului veacului al XVII-lea şi anticipează soluţia, unica soluţie justă, pe care o vor afla filozofia marxistă şi ştiinţa: confruntarea neobosită între experienţă [realitatea obiectivă] şi capacităţile raţiunii" (C. Ionescu Gulian, *Gînditorul Cantemir în contextul european*, comunicare, 1973).

În acest context ne referim istoriceşte întîi la *Divanul seau gîlceava înţeleptului cu lumea seau judeţul sufletului cu trupul* (tipărit paralel în româneşte şi greceşte în 1698); apoi la *Descriptio Moldaviae*, scrisă în latineşte în 1717 pentru Academia din Berlin, publicată întîi în traducere germană

(Hamburg, 1769) și în românește abia în 1835 ; și în cele din urmă la *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, scris tot în latinește în 1720, pentru aceeași Academie din Berlin, și tradus în românește chiar de D. Cantemir.

Aceste opere fundamentale pot fi socotite în istoria etnologiei române, ca și în istoria filozofiei române, prefigurînd trei *modalități de investigație ale civilizației și culturii medievale române* : prima, modalitatea simbolică, etico-teologală de abordare a *etnopsihologiei române* în epoca feudalismului dezvoltat ; a doua, modalitatea logică, analitico-descriptivă de abordare a autenticității și originalității poporului român în latura lui moldovenească, și a treia, modalitatea luministă incipientă, analogă-ipotetică de punere a problemei originii, evoluției și continuității poporului român pe teritoriul Daciei antice, precum și a contribuției lui la istoria universală.

La enunțul acestor idei fundamentale pentru *concepția și viziunea preetnologică* a lui Dimitrie Cantemir trebuie adăugată *Istoria ieroglifică*, scrisă în românește și tipărită la Iași în 1835, care cuprinde în structura ei alegorică de „roman cu animale" un substrat istoric real cu numeroase elemente etnografice și folclorice. În această lucrare se întrevede poziția lui științifică în procesul de reflectare a vieții și lumii, mai apropiată de materialism decît aceea din *Divan*, care era mai *subordonată* idealismului metafizic, cît și față de *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae* (cunoscută sub numele de *Istoria Imperiului otoman*, tradusă în engleză și publicată la Londra în 1734 și în română în 1874). Ultima lucrare, îndrăzneață și previzionară pentru vremea lui, relevă, pe lîngă „grandoarea, și decadența" imperiului care a siluit secole de-a rîndul sud-estul Europei, precum și concepția lui raționalist-evolutivă asupra modurilor de viață, a civilizațiilor și culturilor seculare (a religiei, artei și științei).

Din cele expuse reiese că D. Cantemir a gîndit și acționat ca un precursor genial cu *argumente peremptorii furnizate de etnografie, folcloristică și știința artei populare*, pentru că era în primul rînd un istoric al civilizației și culturii carpato-balcanice luate în sensul ei major și în al doilea rînd un filozof al istoriei, civilizației și culturii universale.

În fond, în aceste opere de bază pentru etnologia română, D. Cantemir îmbină cu un discernămînt lucid argumentul

istoric cu cel filozofic și etnologic. De aceea, operele lui care prezintă *aspecte polivalente pentru etnologia română* pot fi interpretate din perspectiva fiecărei științe etnologice particulare luate în parte (etnolingvistic, etnopsihologic, etnosociologic, etnoiatric etc.), ca și din perspectiva sistemului acestora luat în ansamblu.

În secolul al XIX-lea, odată cu dezvoltarea conștiinței naționale și a luptei politice pentru unitatea românilor, crește vădit interesul pentru studiile social-istorice, pentru civilizația tradițională și cultura populară română, interes care se observă reflectat atît în publicații de tipul culegerilor, studiilor mărunte și foiletoanelor de gazetă sau hebdomadare, în care se trec în revistă viața materială (așezări, construcții, industria casnică și sătească) și viața spirituală (superstiții, credințe, obiceiuri și tradiții) a unor zone istorice socotite arhaice, cît și în unele studii de amănunt, în care se fac generalizări etnografice pentru toate țările românești.

Cărturarii români abordează în secolul al XIX-lea, la început cu timiditate, în lucrările lor de informație, de popularizare, de culturalizare și polemică științifică, probleme și teme etnografice, folclorice și de artă populară, ce vor preocupa mai apoi tot mai mult pe oamenii de cultură și care în ansamblul lor vizau atunci *excentricul* și *exoticul*. Prin acest mod de a vedea lucrurile, ei s-au apropiat de concepția științifică a vremii lor în etnografie : *evoluționismul biologic*.

Trecerea de la excentric la exotic s-a marcat întîi prin goana după *inedit* și *original*, apoi prin goana după *arhaic*, după *relicte etnografice* și *reminiscențe folclorice*. În etnografia română temele socotite arhaice sînt acum căutate cu perseverență din dorința de a le explora cu orice chip. Uneori arhaismul lor a fost exagerat, alteori inventat, iar expresia lor plastică stilizată. Împotriva acestei *mode pseudoștiințifice* importate de la popoare europene avansate, cu tradiții de cercetare, s-au ridicat cîțiva cărturari români, care au readus pe etnografii, folcloriștii și cercetătorii artei populare de la fantezie la realitate. Lupta s-a dat întîi modest împotriva *exagerărilor zonale* și apoi vehement împotriva *subiectivismului științific*, înclinații care nu au încetat, în parte, nici pînă în vremea noastră în etnografie.

În această etapă de dezvoltare a etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare române o contribuţie modestă dar constantă, de teren, o aduc învăţătorii şi preoţii la sate, care, la îndemnul cărturarilor de la oraşe, culeg cu asiduitate materiale, pe care le sistematizează după criterii empirice şi factologice şi le publică pe cont propriu în *micromonografii rurale*, ce antrenează uneori explicarea tradiţiilor locale de pe poziţiile şcolii latiniste, alteori ale şcolii traciste (în speţă daciste) acum în formaţie, în baza studiului supravieţuirilor culturale. În opinia istoricilor civilizaţiei şi culturii tradiţionale române, un rol mobilizator l-au jucat acum şi promotorii Şcolii ardelene şi ai celei comparatiste a lui B. P. Hasdeu, care pun premisele *mişcării culturale progresiste luministe*. În această mişcare de tip european se urmăreşte cunoaşterea formelor tradiţionale ale poporului român în lupta de eliberare naţională şi socială, pentru laicizarea culturii, prin combaterea făţişă a superstiţiilor, înfierarea obscurantismului cultural şi a efectelor lui dăunătoare.

În această privinţă merită să fie relevate lucrările scrise sub imboldul eliberării sociale şi unificării poporului român, avînd drept argumente unitatea de limbă, de obiceiuri, de port popular, de tradiţii istorice şi de aspiraţii de libertate social-culturală. Printre aceste lucrări trebuie avute în vedere: *Dictionarium* (Budae, 1801) al lui Samuel Micu Clain, în care prezintă în ordine alfabetică datini, credinţe şi superstiţii referitoare la sărbătorile calendaristice ale românilor, ca şi *Istoria lucrurilor şi întîmplărilor românilor* (Buda, 1806). Apoi lucrările: *Hronica românilor şi a mai multor neamuri* de Gh. Şincai (Iaşi, 1806) şi *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* de Petru Maior (Buda, 1812).

Informaţii tot mai documentate asupra civilizaţiei şi culturii populare române încep să fie consemnate în culegeri de texte şi antologii: *Chrestomaticu românesc* (1820), I. Manoliu, *Crestomaţia română* (1891), Gr. C. Buţureanu, *Antropologia din timpurile cele mai îndepărtate şi pînă astăzi* (1889/1890) etc.

Toate aceste lucrări prezintă referinţe etnografice, folclorice şi de artă populară care le măresc valoarea documentară. La acestea trebuie adăugate lucrările de lingvistică latinistă: *Elemente linguae daco-romane sive valachicae* de G. Şincai şi S. Micu Clain (Vindobonae, 1780) şi *Dialog pentru începutul limbii române între unchi şi nepot*, de Petru Maior (Buda, 1825), precum şi lucrările de etnopsihologie română: *Învăţătura firească spre surparea superstiţiei norodului*, de Gh. Şincai, *Ţiganiada sau tabăra ţiganilor, poemation eroi-comico-satiric, alcătuit în douăsprezece cîntece de Leonachi Dianeu, îmbogăţit cu multe însemnări şi luări-aminte, critice, filozofice, istorice, filologhice şi gramatece de către Mitru Perea şi alţii mai mulţi la anul 1880* (Iaşi, 1880), în care I. Budai Deleanu prezintă şi combate instituţiile timpului cu un realism demn de relevat atît în aplicaţia introductivă poemului, cît şi în folosirea materialului popular.

Mişcarea luministă imprimă paralel cercetărilor ştiinţifice din cele trei ţări româneşti nuanţe şi ecouri diferite, înaintînd *tale-quale* şi asupra etnografiei şi „folclorului" ca ştiinţe noi cu implicaţii multiple. Gh. Asachi, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri şi alţii elaborează *programe vizionare de reforme sociale luministe*, ale căror repercusiuni politice nu întîrzie să se întrezărească atît în viaţă, cît şi în studiile relative la cunoaşterea civilizaţiei şi culturii româneşti.

Cărturarul Gh. Asachi animat de un umanism cald deschide etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare paginile „Albinei româneşti" (Iaşi, 1829—1850) pentru articole şi studii consacrate.

Mihail Kogălniceanu, în „Alăuta românească" (Iaşi, 1838), apoi în „Dacia literară" (Iaşi, 1840), susţine că „artele şi literatura, expresiile inteligenţei, n-au speranţă de viaţă decît acolo unde ele îşi *trag originea din însăşi tulpina popoarelor* [...]. Ca să avem artă şi literatură naţională, trebuie ca ele să fie legate cu societatea, cu credinţele, cu obiceile, într-un cuvînt cu istoria noastră". Consecvent cu această idee promovează totdeodată consemnările etnologice asupra realităţii româneşti.

Luminosul cărturar Nicolae Bălcescu în *Istoria românilor sub Mihai vodă Viteazul* (Bucureşti, 1846) înfăţişează orînduirea social-economică şi starea precară a ţărănimii române legate de pămînt, intuind unele aspecte semnificative ale *etnoistoriei române*, la care nu s-au adăugat pînă în prezent decît documente, nu explicaţii în plus.

În fine, Vasile Alecsandri satirizează în teatrul său didactic *modul de viaţă pseudourban* şi elogiază în toate celelalte lucrări

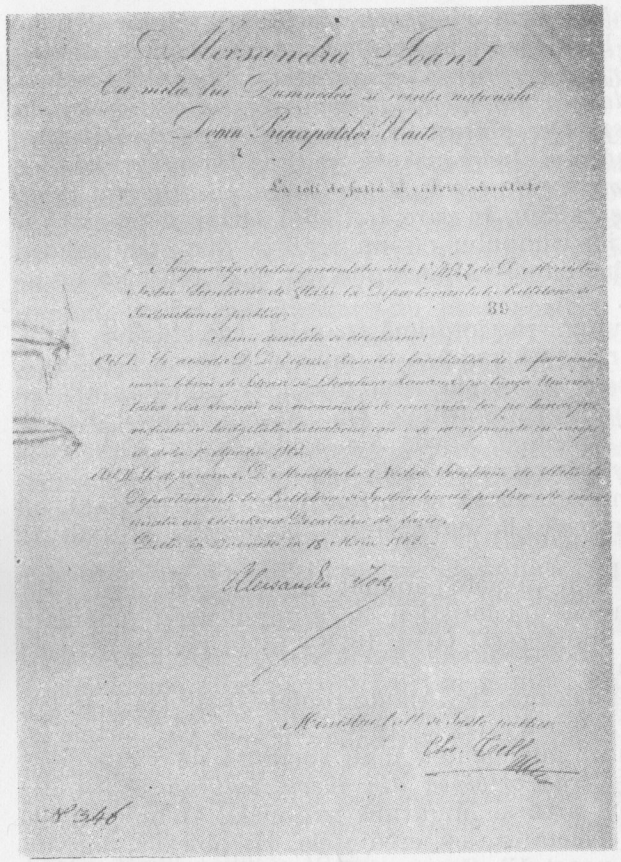

Fig. 1. — Decretul domnitorului Al. I. Cuza pentru înfiinţarea unei catedre de limbă, istorie şi literatură română la Torino. Document descoperit de prof. N. Vlad.

ale lui (în versuri sau proză) cutumele şi tradiţiile sănătoase ale poporului român. Îmbogăţind repertoriul liric, epic şi dramatic românesc, el a promovat indirect şi elaborarea unei *etnologii istorice a poporului român*, deoarece în întreaga lui operă materialele etnografice, folclorice şi de artă populară sînt incluse organic şi integrate antologic cu o putere de reflectare întîlnită abia în vremea noastră la Mihail Sadoveanu.

Gazetele şi hebdomadarele din Transilvania, Moldova şi Muntenia se fac acum purtătoarele de cuvînt ale unei activităţi etnografice, folclorice şi de artă populară profesate de camenii

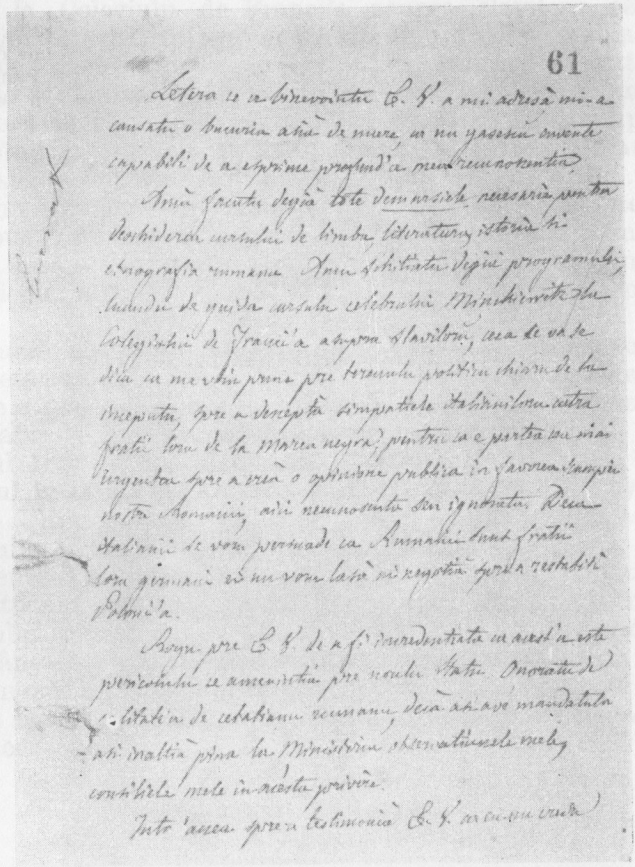

Fig. 2. — Fragment din scrisoarea profesorului Vegezzi Ruscala pentru ore de etnografie română la Torino. Document descoperit de prof. N. Vlad.

de cultură, după formula lui Anton Pann : „de la popor adunate şi tot la popor date".

În urma raportului prezentat de Chr. Tell, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, domnitorul Alexandru Ioan Cuza creează printr-un decret anume, pe data de 1 aprilie 1863, un curs complex de istorie şi literatură română la Torino în Italia. La acesta se adaugă chiar de la început şi ore de *etnografie română*, aşa cum reiese din scrisoarea de mulţumire trimisă la 30 iunie 1863, din Torino, de profesorul Vegezzi

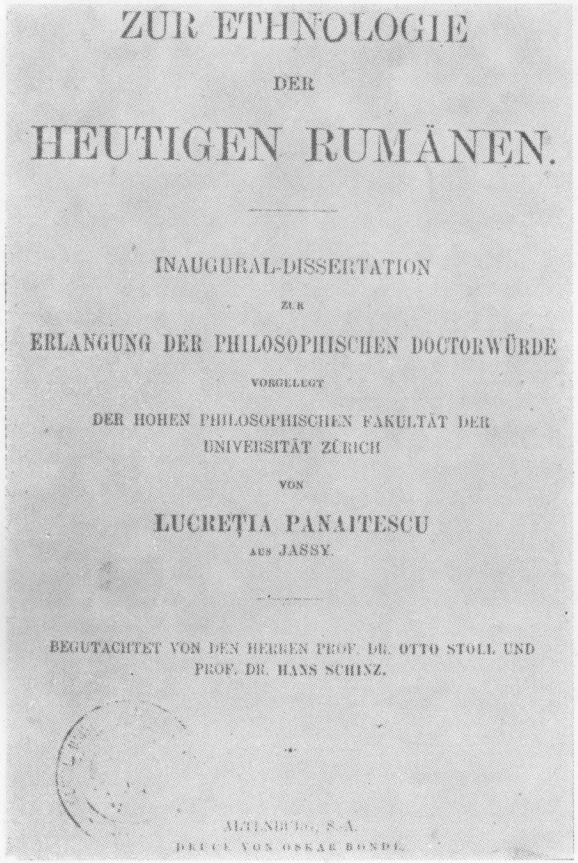

ZUR ETHNOLOGIE

DER

HEUTIGEN RUMÄNEN.

INAUGURAL-DISSERTATION

ZUR

ERLANGUNG DER PHILOSOPHISCHEN DOCTORWÜRDE

VORGELEGT

DER HOHEN PHILOSOPHISCHEN FAKULTÄT DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

VON

LUCREȚIA PANAITESCU

AUS JASSY.

BEGUTACHTET VON DEN HERREN PROF. DR. OTTO STOLL UND PROF. DR. HANS SCHINZ.

ALTENBURG, S.-A.

DRUCK VON OSKAR BONDE.

Fig. 3. — Coperta tezei de doctorat a Lucreției Panaitescu (xerografie a originalului, apud Alex. Popescu).

Ruscala, însărcinat cu ținerea cursului. Reproducem după scrisoarea autografă a lui Vegezzi Ruscala către ministrul român Chr. Tell — din Torino, 30 iunie 1863 —, descoperită recent de profesorul Ioan N. Vlad, pasajele mai importante pentru expunerea noastră: „Letera ce a binevoitu D.V. a mi adresà mi-a causatu o bucuria asià de mare, ca nu găsescŭ cuvente capabili de a esprime profund'a mea recunoscentiă. Amŭ facutu degià tote *demarsiele* necesarie pentru deschiderea cursului de limba, literatura, istoria și *etnografia rumână*. Am

achitiatu degià programulu luandu de guida cursulu celebrului Minckiewitz la Colegiulu de Franci'a asupra slavilorŭ, ceea ce va se dica ca me voiu pune pre terenulu politicu chiaru de la începutu spre a desceptà simpatiele italianiloru catra fraţii loru de la Marea Neagra, pentru ca e partea cea mai urgentă spre a creà o opinione publica în favoarea scumpei nostra Românii, aici necunoscuta seu ignorata. Deca italianii se voru persuade ca Rumânii sunt fratii loru germani* [...] O catedra nu ajunge a respandi in tota Italia sentimentele favorabili noue...". Nu cunoaștem nici programul, nici planurile cursului, însă avem atestată mărturia că drept recompensă pentru serviciile aduse Vegezzi Ruscala a primit cetățenia română.

Încadrarea unui curs de etnografie română într-un curs de limbă, literatură și istorie la Torino ne relevă larga aprehensiune pe care o avea Vegezzi Ruscala pentru etnografia română, care atunci abia se închega ca știință.

În anul 1879 o tînără ieșeancă, Lucreția Panaitescu, își dă doctoratul în etnologie cu teza *Zur Ethnologie der heutigen Rumänen* la Universitatea din Leipzig, la profesorii Otto Stoll și Hans Schinz. Teza, inedită prin concepția ei teoretică, se referă la geneza și latinitatea poporului și limbii române, abordînd totodată sintetic studiul preistoriei, istoriei, antropologiei, limbii și elementelor de civilizație și cultură tradițională românească. Opera Lucreției Panaitescu reprezintă o contribuție nouă la explicitarea conceptului, problematicii și metodologiei etnologiei române în secolul al XIX-lea, relevată de Ion Chelcea.

---

* *Germani* este folosit cu sensul fr. *germain*, lat. *germanus*, „frate din același tată și aceeași mamă".

III. ELEMENTE ŞI ASPECTE PARAETNOLOGICE

1. CONFUZII DE INTERPRETARE

În secolul al XIX-lea a fost elaborat în unele ţări europene conceptul de etnografie, care pătrunde şi în literatura ştiinţifică română, paralel cu conceptul de folclor şi artă populară. În limbajul ştiinţific al secolului, mult timp aceste concepte s-au substituit, fiind considerate ca sinonime sau omonime. Cei care pledau pentru etnografie făceau folcloristică sau ştiinţă a artei populare, şi invers. La această confuzie a obiectului celor trei discipline pe care astăzi le numim etnologice, se adaugă lipsa de precizie a terminologiei de bază, a conţinutului şi sferei conceptelor cu care operau cei în cauză în această etapă, conceptele de civilizaţie şi cultură. Punctele de vedere şi reper ale acestor două concepte fundamentale nu erau încă bine delimitate, perspectivele şi nuanţele încă insuficient precizate, ceea ce face ca la confuziile de interpretare să se adauge şi cele de problematică. Unii au adoptat atunci o accepţie univocă a termenului de civilizaţie (civilizaţie materială, civilizaţie spirituală), alţii tot univocă a termenului de cultură (cultură materială, cultură spirituală, la care mai tîrziu s-a adăugat şi cultura socială); unii se refereau la civilizaţiile atemporale, statice, eterne, alţii la civilizaţiile temporale, dinamice, perisabile; unii puneau criza de creştere şi evoluţie a civilizaţiei în cultură şi alţii invers.

Cele mai multe confuzii de interpretare ale problematicii se datoresc conceptului de cultură folosit la modul general. În această ambiguitate de sensuri cultura a fost interpretată cînd ca o *activitate majoră, academică*, cînd ca una *minoră, populară*; cînd ca o *activitate integratoare* academică şi populară totodată, cînd *dezintegrată* total sau parţial: *cultura populară* (creată de cărturari şi difuzată în popor) sau *cultura poporană* (creată de popor pentru popor: *cultura ţărănească, cultura sătească*). Iar istoria

culturii populare sau poporane nu a fost privită ca o treaptă de dezvoltare a unei structuri în evoluţie dialectică, ci ca o perpetuare a unor stări de fapt închistate în forme pe care factologia şi descriptivismul nu le sesizau în dezvoltarea lor permanentă.

Aceste confuzii de interpretare nu aparţin numai incipientei etnologii române, în această vreme, ci sînt comune pe plan mondial chiar şi ţărilor cu tradiţie ştiinţifică proprie, promotorilor disciplinelor în cauză şi reflectă — aşa cum se va constata în cele ce urmează — o concepţie încă nedefinită asupra rostului noii ştiinţe elaborate în medii social-istorice variate. În fond, cercetarea etnologică, încet dar sigur, se impune acum prin studiul diferenţial al raselor, etniilor şi culturii, iar în etnografie şi folcloristică, ştiinţe componente ale etnologiei, prin documentarea exoticului, extravagantului, fantasticului şi grotescului de esenţă rurală. În această situaţie proprie etnologiei europene, era explicabil ca, în substanţa ei, confuzia generalizată de terminologie, obiect şi problematică să se reflecte şi în opera promotorilor etnologiei române: a lui B. P. Hasdeu, Th. Burada, Simion Florea Marian şi Tudor Pamfile, ca să precizăm deocamdată primele nume solicitate de muzele ştiinţei.

B. P. Hasdeu, impresionantă figură de enciclopedist umanist, a atins şi problemele etnologiei, incipientă atunci pe plan internaţional. În monografia *Ioan vodă cel Cumplit* (1865), în *Cuvente den bătrîni* (trei volume, 1878—1881), în *Magnum etymologicum Romaniae* (1887—1893) şi în articolele lui de istorie a civilizaţiei şi culturii române publicate în revistele „Traian" (1869) şi mai ales „Columna lui Traian" (1870—1874), dintre care mai importante sînt: *Originile agriculturii la români, Originile păstoriei la români, Elemente latine, Paleontologia vestimentului, armei şi locuinţei în România*, dezbate cu o perspicacitate excepţională temele cele mai solicitate de etnologia contemporană lui.

În planul de elaborare a unei istorii a civilizaţiei şi culturii române, B. P. Hasdeu a folosit din metodologia modernă: *metoda anchetei prin corespondenţă cu ajutorul chestionarelor* imprimate, *metoda comparativ-istorică a materialelor* astfel recoltate şi *metoda interpretării genetice şi semantice.*

Aplicînd cu rigoare *metoda anchetei prin corespondenţă*, cu chestionare redactate de el (referitoare la limbă, obiceiuri juridice, tradiţii istorice etc.), a strîns un material imens, neva-

lorificat pînă în prezent decît parţial în unele lucrări de specialitate: Romulus Vulcănescu în *Etnologia juridică* (Bucureşti, 1970), Ion Muşlea şi Ovidiu Bîrlea în *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu* (Bucureşti, 1970). Din acest punct de vedere B. P. Hasdeu poate fi considerat întemeietorul *etnologiei concrete*, al *etnopsihologiei* şi al *filologiei etnologice* în România. În domeniul etnopsihologiei şi al lingvisticii etnologice, el merge pe urmele promotorilor acestor două discipline: Steinthal şi Lazarus. Pe de altă parte, combătînd, cu decenţă, curentul latinist, *iniţiază curentul tracist* (în speţă *dacist*).

Folosind metoda comparativ-istorică, B. P. Hasdeu a extins şi fundamentat cercetările lui de istorie a civilizaţiei şi culturii în întregul est şi sud-est al Europei. Din acest punct de vedere se poate susţine că el este totodată şi întemeietorul *etnologiei comparate*, bineînţeles cu rezervele ridicate de romantismul lui ştiinţific, care i-a imprimat uneori note exagerate în paralelisme îndrăzneţe. Folosind metoda genetică, a surprinderii izvoarelor şi interpretării lor, B. P. Hasdeu a ajuns ca lingvist să explice geneza limbii întîi prin semantismul termenilor emerşi din cercetare şi apoi prin intermediul cîmpurilor de creaţie populară. Calităţi teoretice şi metodologice în domeniul cercetării de teren văzute prin prisma etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare, ce nu pot fi umbrite de unele exagerări, în care inevitabil a căzut, cu toată erudiţia de care a dat dovadă. Dealtfel, definiţiile atribuite de el cînd etnografiei, cînd folclorului (în „Analele Academiei Române", tom. IV, Bucureşti, 1889), ne relevă *germenii concepţiei lui etnologice*, concepţie pe care o afişa atunci cînd socotea etnografia şi „folclorul" două discipline (la care trebuie adăugată o a treia consacrată artei populare), părţi constitutive sau ramuri ale unei ştiinţe mai cuprinzătoare despre cultura populară.

Printre problemele şi temele dezvoltate în secolul al XIX-lea de etnologie s-au impus de la B. P. Hasdeu încoace *problema etnogenezei*, a *comunităţilor etnice*, a *culturii populare* şi a *civilizaţiei tradiţionale*. Cum istoricii români s-au preocupat atunci de originea poporului român — a protoromânilor şi a străromânilor —, etnografii mergînd pe urmele istoricilor au adîncit cercetarea, extinzînd-o la toate grupele etnice de români existente: macedoromâni, meglenoromâni şi istroromâni. Studiul complex al etnogenezei a devenit astfel datorită implicaţiilor ştiinţifice o *dominantă a problematicii etnologiei române*.

Aspecte etnografice şi folclorice ale etnogenezei s-au referit iniţial la apariţia şi dezvoltarea literaturii nescrise a tradiţiilor, datinilor şi obiceiurilor populare româneşti. În enunţarea şi abordarea acestei probleme în secolul al XIX-lea s-au urmărit mai mult aspectele vieţii spirituale decît ale vieţii materiale a poporului român, cele ale terminologiei domestice şi ale onomasticii tradiţionale decît ale tehnologiei civilizaţiei şi culturii. Punerea în evidenţă a acestor aspecte, facilitată şi de dezvoltarea etnosociologiei, a înlesnit lupta de opinii istorico-sociale şi lingvistice pe tema originii poporului român, a pluralităţii comunităţilor etnice româneşti în sud-estul Europei şi a autenticităţii culturilor populare.

În acest context se remarcă cîţiva dintre etnografii formaţi la şcoala lui B. P. Hasdeu, toţi manifestînd tendinţe de interpretare etnologică a realităţilor studiate, socotiţi discipoli ai lui: I. Pop-Reteganul, Sim. Fl. Marian, Th. Burada.

Ne oprim în ordinea contribuţiei istorice întîi la Th. Burada, care îşi propune să releve formele de civilizaţie arhaică şi cultură populară a românilor din Peninsula Balcanică, în cîteva micromonografii, dintre care menţionăm: *Cîntece de Mirologhi (bocete) adunate din Macedonia* (Iaşi, 1882—1884), *Datinele poporului român la înmormîntări* (Iaşi, 1882), *Datinele poporului aromânesc la nunţi* (Bucureşti, 1889), *Un călătoriu în satele româneşti din Istria* (Bucureşti, 1891). Se preocupă şi de unele probleme de *etnografie juridică*: *Despre crestăturile plutaşilor* (Iaşi, 1880) şi *Despre crestăturilor şalgăilor pe droburile de sare* (Bucureşti, 1885); paralel abordează istoria teatrului şi a instrumentelor muzicale, precum şi istoria muzicii. S-ar putea spune că nu-i scapă nimic din viaţa poporului român. În unele din lucrările lui se ridică pînă la comprehensiunea etnologică a lucrurilor. Cu tot acest vast orizont, rămîne un exotic. Deşi este un comparatist constant, uneori colportează naivităţi. Din efortul său de etnograf, folclorist şi om de ştiinţă a artei populare, rămîne marea lui pasiune pentru problemele majore pe care le-a abordat, pentru ceea ce s-ar putea numi un panromânism etnologic.

Concomitent cu Th. Burada se ridică şi profesează un romantism etnologic N. Densuşianu, care în *Românii din sud* (Bucureşti, 1877) se ocupă de studiul vieţii şi culturii unui

grup românesc delimitat, pentru a-i remarca trăsăturile general românești. Dar adevărata operă de creație a lui N. Densușianu rămîne *Dacia preistorică* (București, 1910). În această impresionantă lucrare, își propune să reconstitue pe baza izvoarelor literare antice, a săpăturilor arheologice și a paleofolclorului local sud-est european civilizația de piatră și cultura megalitică a imperiului pelasg, denumit în opera lui Herodot imperiul hiperboreilor sau al arminilor. Schițează mitologia pelasgă ca anterioară celei trace. După dînsul mitologia pelasgă este în esența ei bipolară, uranică și chtonică totodată, deoarece reflectă contradicțiile cosmice și umane între creație și destrucție, ascensiune și cădere rituală sau palingenezică.

Studii de sinteză asupra aspectelor particulare ale civilizației și culturii în Bucovina publică R. F. Kaindl: *Ethnographie und Folklore in der Bucovina* (Cernăuți, 1891) și *Neuere Arbeit zur Volkskunde und Ethnographie der Rumänen in Bukowina* (Cernăuți, 1902), iar G. D. Scraba în *Suceava. Schiță istorică* (Cernăuți, 1876) exultă tradițiile și cutumele străvechi legate de cetatea de scaun a Moldovei.

În secolul al XIX-lea Mihail Kogălniceanu pune bazele *gipsologiei românești* într-o lucrare rămasă clasică: *Schițe asupra istoriei, obiceiurilor și limbii țiganilor* (Berlin, 1837). Opera lui va fi continuată de George Bibescu în *Règne de Bibesco. Lois et décrets, 1843—1849* (Paris, 1843). O contribuție substanțială va aduce eminentul istoriolog român Moses Gaster în *Romanian Gypsies in 1560* (Londra, 1933) și în *Bill of Dale of Gypsy Slaves in Moldavia, 1851* (Londra, 1923). La problemă își aduce contribuția și N. Panaitescu cu *The Gypsies in Walachia and Moldavia. A Chapter of Economic History* (Londra, 1941) și George Potra cu *Contribuții la istoricul țiganilor în România* (București, 1939).

Tot acum, în secolul al XIX-lea, sub influența tîrzie a curentului latinist, se fac încă nenumărate comparații ale cutumelor românilor cu ale latinilor, din dorința expresă de a se descoperi similitudini și filiațiuni tematice și stilistice. Așa procedează Vasile Popp în *De funeribus plebeis daco-romanorum sive hodierum valachorum* (Viena, 1817) și alții.

Cercetarea etnografică și folcloristică se extinde de la studiul particular al *obiceiurilor funerare* la cel general al *obiceiurilor ciclului familiei*. Investigația capătă noi puncte de sprijin

în susținerea originii străvechi dacoromane a poporului român. Lucrările elaborate pe aceste teme sînt departe de a reprezenta contribuția pe care au urmărit-o. Ele au redat pe planul istoriei etnologiei românești un material de o certă valoare documentar-informativă asupra modului cum se puneau și se rezolvau problemele de ordin științific în acea vreme, ca și unele indicații vagi asupra direcțiilor și tendințelor de cercetare științifică contemporană, raportate la necesitățile științei române. Aceasta este situația lui G. I. Pitiș, *Nunta în Schei* (București, 1888), Th. Burada, *Cîntecul cununei la poporul român din Transilvania* (Iași, 1881) etc.

Se urmăresc cu asiduitate crescîndă descoperirea substraturilor culturale ale autohtonilor, în activități în aparență insignifiante, în calendarul popular, general sau zonal, și paralel cu aceasta ritmicitatea muncii și a vieții spirituale a poporului român: G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice asupra unor credințe, datini, moravuri ale poporului român* (București, 1874), At. M. Marienescu, *Cultul păgîn și creștin* (București, 1884) etc.

Tot acum se pun premisele *etnografiei literare*, care se deosebește prin conținut și organizare tematică de *folcloristica literară*. „Latura mitologică a poeziei populare" începe să fie extinsă și subliniată de Alex. Odobescu în *Răsunete ale Pindului în Carpați* (București, 1880), relativ la contingența sudică a unor balade (*Miorița*), în opera lui At. M. Marinescu, *Balade și colinde* (București, 1859), Vasile Alecsandri și alții. Nicolae Filimon și Petre Ispirescu descoperă frumusețile peisajului etnic românesc de factură mitologică. Revista „Convorbiri literare" întîi și „Semănătorul" apoi relevă caracterul estetic al produselor culturii române. Temele de *etnografie juridică* care justifică prezența și continuitatea poporului român sînt preluate acum de istorici și juriști, care le prelucrează în studii ce ridică numai ipoteze de lucru: B. P. Hasdeu, *Obiceiurile juridice ale poporului român* (București, 1878), Theodor Th. Burada, *Condica șireților — o veche instituție juridică* (Iași, 1891) etc.

În activitatea lui publicistică, Mihai Eminescu a contribuit indirect la progresul științific al etnografiei și etnologiei în cultura română. În ziarul „Timpul", ce apărea la București, între anii 1880 și 1882, reia și dezvoltă considerații și analize despre civilizația străveche și cultura tradițională românească. Se ocupă de *psihologia socială de tip etnic*, pe care o pune la

baza etnografiei. „Etnografia are de obiect descrierea, împărţeala şi spiţa de înrudire a popoarelor. Ca atare se ţine de-o parte de istorie şi geografie" şi de alta de „psihologia etnică" (1880). Într-o serie de articole, în parte neintitulate, însă menţionate de el ca „studii de etnologie" (1881), „chestiuni etnologice şi sociale" (1882), „materialuri etnologice" (1882), şi „articolele noastre etnografice" (1882), analizează prin prisma unui patriotism înflăcărat, propriu secolului al XIX-lea, structura concretă, la zi, şi nevoile social-economice şi politice ale poporului român. Sînt toate acestea capitole parţial scrise din ceea ce am numi astăzi *etnologie aplicată*.

O preocupare tot mai atentă se acordă în această etapă culegerii de materiale referitoare la *medicina populară*, şi anume la descîntece ca procedee preventive, terapeutice şi curative, ca şi la practicile medicinii magice şi empirice, umane şi veterinare. Ch. Laugier scrie acum o *Geografie medicală a Olteniei* (Craiova, 1890), Ion Vianu o *Medicină a babelor* (Bucureşti, 1890). Începuturile a ceea ce în secolul al XX-lea se va numi *etnoiatrie*, ca interdisciplină între etnologie şi medicină, îl marchează Ch. Laugier cu lucrarea *Contribuţii la etnografia medicală a Olteniei* (Craiova, 1925). După dînsul urmează o pleiadă de etnoiatri în frunte cu Vasile Bogrea şi V. Bologa.

Sub acelaşi impuls se dezvoltă studii de *igienă socială*, care încep cu descrierea aspectelor sociale ale civilizaţiei tradiţionale româneşti: Gh. Crăiniceanu, *Igiena ţăranului român* (Bucureşti, 1895), N. Manolescu, *Igiena ţăranului român* (Bucureşti, 1896).

În esenţa lor, confuziile de interpretare privesc în general întregul sistem de ştiinţe social-istorice, în această perioadă de formare a ştiinţelor etnologice competitive între ele: etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare, ce aveau să devină mai apoi ramuri ale cercetării etnologice generale.

Predominarea uneia sau alteia din aceste ştiinţe competitive în activitatea de cercetare globală sau individuală ne face să calificăm etapa corespunzătoare după caracterul competiţiei: etapa tendinţelor etnologice în etnografie, folcloristică sau ştiinţa artei populare şi etapa etnografică a etnologiei, etapa folcloristică a etnologiei şi etapa ştiinţei artei populare a etnologiei.

Aceste etape prezintă în ansamblul lor elemente şi aspecte uneori paraetnologice, alteori metaetnologice.

2. PRIMII ETNOGRAFI-FOLCLORIŞTI

Prin etnografii-folclorişti înţelegem acea categorie de cercetători ştiinţifici care iniţiază studiul civilizaţiei şi culturii tradiţionale dintr-o perspectivă indefinită disciplinar. Este etapa în care se pun premisele diferenţierii acestor două discipline etnologice în două ştiinţe interdependente, deosebite între ele prin perspectiva abordării ştiinţifice şi modalităţile de exprimare ilustrativ-documentară.

Nicolae Filimon în *Jocul bănăţean* (Bucureşti, 1858) manifestă tendinţe etnografico-folcloristice de factură etnopsihologistă. C. Negruzzi în opera lui memorialistică *Păcatele tinereţelor* (Iaşi, 1857) relevă importanţa influenţei mediului cultural asupra celui geografic.

Figura dominantă în etapa de elaborare a etnologiei române, care profesează un *romantism etnografic* de bună calitate, rămîne Sim. Fl. Marian. La Suceava, el se dedică investigaţiilor etnografice şi folclorice. Ajunge membru al Academiei Române (în 1881). Publică aproape jumătate de secol, din 1867 pînă în 1901, peste 30 de lucrări, în care abordează majoritatea temelor relative la civilizaţia şi cultura populară ridicate de etnologia română. Sub raportul materialului documentar-ilustrativ, al surselor de informaţie la teren şi al sistematizării interne a lucrărilor, studiile lui Sim. Fl. Marian nu au fost depăşite nici pînă astăzi. El a elaborat în spiritul lui B. P. Hasdeu cîteva *monografii etnografice* relative la ciclul obiceiurilor populare, şi anume cu privire la naştere, nuntă şi moarte, adică întregul ciclu al vieţii domestice: *Naşterea la români* (Bucureşti, 1892), *Nunta la români* (Bucureşti, 1890), *Înmormîntarea la români* (Bucureşti, 1892), în care a pus accentul pe riturile şi tradiţiile străvechi ale poporului român, subliniind, pe cît posibil, influenţele şi contaminările exercitate de-a lungul secolelor între popoarele din sud-estul Europei. Comparativismul lui este mai accentuat însă în ceea ce priveşte cele trei Ţări Româneşti.

A elaborat o suită de monografii relative la calendarul popular, poate cele mai bogate în această privinţă, cu un lux

de amănunte care impresionează şi astăzi pe cititorul avizat. Este vorba de trilogia etnografică intitulată *Sărbătorile la români*, imitată după dînsul, cum vom constata îndată, şi de Tudor Pamfile. Volumele din această trilogie au fost consacrate integral sărbătorilor de peste an după clasificarea lor confesională : vol. I, *Cîrnelegile* (Bucureşti, 1898), vol. II : *Păresimile* (Bucureşti, 1899) şi vol. III : *Cinzecimea* (Bucureşti, 1901). Tema calendarului popular a fost reluată şi continuată de Teodor Pamfile, un emul al lui, asupra căruia ne vom opri în altă parte a istoriei noastre. Prin activitatea lui prodigioasă Sim. Fl. Marian a deschis noi perspective istorice în cercetarea etnografică, abordînd noi investigaţii în acest domeniu, şi anume investigaţii de etnobotanică : *Botanica populară română* (Bucureşti, 1900), de etnozoologie : *Ornitologia poporană română* (Cernăuţi, 1883), *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor* (Bucureşti, 1903), de cromatică populară : *Cromatica poporului român* (Bucureşti, 1881). În toate aceste domenii ale etnografiei este deschizător de drumuri ştiinţifice în literatura română de specialitate. De la el încoace pînă în vremea noastră nu s-au adus alte contribuţii substanţiale la problemele abordate de el, ci numai lucrări de amănunte tehnice sau completări de materiale de teren, care amplifică numai bibliografia documentară.

Sim. Fl. Marian a fost preocupat în toate lucrările lui de tradiţiile istorice ale poporului român. Naraţiunile epice, legendele istorice şi fragmentele de epopee populară le-a reluat în ultimele lui lucrări de *etnografie literară*. El îşi încheie activitatea etnografică cu dorinţa expresă de a da poporului român o privire de ansamblu şi o explicaţie culturală generală a tradiţiilor lui populare : *Tradiţiile poporale române* (Sibiu, 1878), *Tradiţii poporane române din Bucovina* (Bucureşti, 1893), *Întemeierea Sucevei* (Suceava, 1901).

Adept al metodei monografice, analitico-descriptive, efectuate după tehnica anchetei de teren, prin corespondenţă cu ajutorul chestionarelor, şi totodată adept al metodei morfologiste a culturii, Sim. Fl. Marian aplică extensiv şi cu pedantism aceste metode şi tehnici de muncă. Formaţia lui ecleziastică şi lipsa lui de antecedente în literatura de specialitate română

îl fac uneori să treacă prea repede peste unele probleme de fond, legate de concepţia şi viziunea (socotite de el „profane") asupra vieţii şi lumii, şi să insiste mai ales asupra unor ecouri culturale sacre şi a unor probleme de amănunt. Cu toate acestea putem spune că Sim. Fl. Marian este cel care atacă cu perseverenţă aproape toate domeniile etnografiei, în accepţia pe care această ştiinţă o avea la sfîrşitul secolului al XIX-lea. În avîntul lui ştiinţific el iniţiază cercetarea unor laturi esenţiale ale etnografiei generale (credinţe, obiceiuri, datini, tradiţii) şi ale unor ramuri noi ale etnologiei (etnobotanica, etnozoologia, etnografia literară etc.). În noi condiţii de cercetare, Sim. Fl. Marian este acela care contribue la elaborarea *domeniului etnografiei române*, de pe poziţia ştiinţifică a vremii lui, cu un iz romantic uneori retardat, alteori cu un realism avangardist, faţă de situaţia etnografiei generale în Europa.

Spre sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea, în elaborarea domeniului etnografiei şi muncii de cercetare etnografică la teren, constatăm un număr din ce în ce mai mare de cărturari legaţi de popor, majoritatea provenind din mediul rural. Interesul pentru *etnografie, încă într-amestecată cu folclorul*, creşte totuşi în revistele timpului („Columna lui Traian", Bucureşti, 1870—1883 ; „Albina", Bucureşti, începînd din 1897 ; „Şezătoarea", Fălticeni, începînd din 1892).

La începutul secolului al XX-lea se detaşează de rest şi se remarcă ca atare activitatea ştiinţifică a lui Tudor Pamfile, a doua figură dominantă din etapa de elaborare a domeniului etnografiei române. Tudor Pamfile, ridicat şi el din mediul rural, îşi realizează toate *investigaţiile etnografice şi folclorice numai în satul lui natal*. Este din acest punct de vedere un exemplu strălucitor de *cercetare intensivă*, întreprinsă de un cercetător *într-o singură localitate*, Ţapu, aproape *o viaţă de om*. Materialele culese şi sistematizate de Tudor Pamfile rivalizează cantitativ cu cele ale lui Sim. Fl. Marian, însă sub raport sistematic şi interpretativ sînt sub nivelul primelor.

În întreaga lui operă Tudor Pamfile cuprinde o tematică etnografică complexă expusă în spiritul lui Sim. Fl. Marian. Tudor Pamfile devine astfel adeptul tehnicii *monografice descrip-*

tiviste şi factologice. E vorba de un monografism redus la o perspectivă teoretică restrînsă şi la o metodologie alambicată, care cu toată contribuţia lui documentară îl face astăzi se pară caduc, uneori desuet. Cîteva din monografiile reuşite urmăresc surprinderea civilizaţiei săteşti : *Industria casnică la români* (Bucureşti, 1910), *Agricultura la români* (Bucureşti, 1913), *Cromatica poporului român* (Bucureşti, 1914) ; altele urmăresc surprinderea *culturii săteşti* : *Jocurile la copii* (Bucureşti, 1905—1909), *Sărbătorile la români* (trei vol., Bucureşti, 1910—1914), *Mitologie românească* (trei vol., Bucureşti, 1916—1924) etc. În toate aceste lucrări Tudor Pamfile face o demonstraţie care anulează *teoria cercetărilor extensive*, studiind toată viaţa intensiv numai satul său natal, dînd lucrări care sub raport documentar pot fi calificate *colecţii de arhivă etnografică.* El nu a tras concluzii ştiinţifice imediate, ci a lăsat posterităţii libertatea de interpretare. Prin activitatea lui de culegător *Tudor Pamfile imită şi uneori completează* pe aceea a lui Sim. Fl. Marin, rămînînd însă *un epigon tîrziu al romantismului ştiinţific în etnografia românească.*

În această etapă de confuzii de interpretare între disciplinele etnologice care abordau studiul formelor de civilizaţie şi cultură tradiţională, în speţă între etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare, Academia Română începe să joace un rol tot mai insistent în limpezirea termenilor, teoriilor şi metodologiei cercetării. Imediat după fundarea ei, în 1879, Academia Română începe să fie preocupată constant de studiul limbii, al istoriei şi paralel de studiul civilizaţiei şi culturii populare, implicit deci de etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare. Această preocupare se cristalizează la începutul secolului al XX-lea printr-un program elastic şi de perspectivă referitor la culegerea materialelor de limbă, istorie şi creaţie populară şi totodată la publicarea acestor materiale brute sau interpretate, în colecţii aparte. Pentru acoperirea acestui deziderat în domeniul creaţiei populare se înfiinţează colecţia *Din viaţa poporului român*, în 1900, care persistă pînă în 1931, cînd rolul ei este preluat de o altă colecţie, *Anuarul Arhivei de folclor* (1932—1945).

În colecţia *Din viaţa poporului român*, au publicat micro- şi macromonografii de etnografie, folclor literar şi artă populară majoritatea cercetătorilor fenomenelor şi faptelor de civilizaţie şi cultură tradiţională de la noi : Sim. Fl. Marian, Tudor Pamfile, Lazăr Şăineanu, Artur Gorovei, F. Ciauşanu, I. Otescu, P. Panaitescu etc. Deşi de la o lucrare la alta au existat denivelări de comprehensiune tematică, de abordare metodologică şi de prezentare monografică, totuşi colecţia *Din viaţa poporului român* a contribuit la elucidarea problematicii ştiinţifice a disciplinelor etnologice (etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare) din perspectiva unei istorii obiective a civilizaţiei şi culturii româneşti.

IV. AUTONOMIA ŞI POLISEMIA DOMENIULUI

1. ELABORAREA ETNOGRAFIEI

În general, cercetările de etnografie de la începutul secolului al XX-lea s-au desfăşurat multă vreme conjectural, prin străduinţele personale ale unor culegători harnici. Activitatea de culegere a fost în trecut una din formele ocazionale de manifestare a interesului pentru civilizaţia şi cultura populară. Culegerile de material documentar în secolul al XIX-lea alcătuiesc o arhivă încropită din investigaţii de amatori, arhivă extrem de bogată, permanent utilă studiilor de istorie a creaţiei populare române.

O caracteristică esenţială a cercetărilor de civilizaţie şi cultură populară din acest secol este realizarea lor în cadrul restrîns al unor discipline ştiinţifice înrudite, care urmăreau în contextul lor alte obiective decît cele ale etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare. Printre aceste discipline care îşi disputau întîietatea, pot fi enumărate geografia, antropologia şi sociologia. Dezvoltarea cercetărilor de etnografie în cadrul şi sub tutela acestor discipline nu a fost lipsită de eficienţă pentru evoluţia ştiinţei : ea a trebuit să plătească însă tribut filozofiei acestor ştiinţe şi să manifeste deficienţe teoretice şi metodologice în interpretarea faptelor urmărite.

Procesul de autonomizare a etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare se desfăşoară în ştiinţa română paralel cu *eforturile generale de autonomizare a etnologiei pe plan universal*. În fond, autonomizarea se desfăşoară în două faze, *în faza de eliberare* în primul rînd a etnografiei de tutela antropologiei, geografiei şi sociologiei şi în *faza de închegare* a etnografiei ca ramură a etnologiei.

2. CONTRIBUŢIA ŞTIINŢELOR NATURALE ŞI UMANISTE

O contribuţie deosebită la dezvoltarea şi autonomizarea etnologiei române au adus-o unele ştiinţe ale naturii şi unele ştiinţe umaniste.

Dintre ştiinţele naturii ne referim îndeosebi la geografie, apoi la antropologie, care face trecerea de la ştiinţele naturii la cele umaniste ; iar dintre ştiinţele umaniste ne referim la sociologie şi filologie.

În ansamblu geografii au deschis larg orizonturile etnologiei prin preocupările lor de geografie umană. Ei au contribuit la :

— crearea unei *secţii de etnologie* (în 1875) în cadrul „Societăţii geografice române" şi alcătuirea unui program de popularizare a obiectului şi problematicii etnologiei ;

— abordarea treptată, constantă şi oarecum programată a geografiei umane, atunci în formaţie, şi a antropogeografiei de pe *poziţiile etnologiei* contemporane secolului al XIX-lea şi începutului celui de-al XX-lea ;

— înfiinţarea de *cursuri-anexe de etnografie şi etnologie aplicată* pe lîngă catedra de geografie (la Bucureşti şi Cluj) ;

— iniţierea de *cercetări etnografice de teren* integrate în cele de geografie ;

— sprijinirea înfiinţării de *arhive* şi *colecţii etnografice* în cadrul *muzeelor* de ştiinţe ale naturii.

Aşa se explică marele avînt pe care l-au luat în ştiinţa românească toate *interdisciplinele* rezultate din impactul geografiei cu ştiinţele umanistice : geoistoria, geoeconomia, geosociologia, geolingvistica, geografia juridică, geografia literară, geografia artei etc., precum şi marea lor atracţie în contemporaneitate. Cum vom constata în expunerea noastră istoriografică, geografii de reputaţie s-au preocupat paralel cu disciplina lor de bază şi de aspectele evolutive ale fenomenelor şi faptelor de civilizaţie şi cultură populară românească, punînd mereu la baza acestora ecologia locală.

Se înţelege că, în aceste condiţii speciale de dezvoltare, etnologia română a găsit un suport şi un cîmp vast de argumentare în materialul geografic, fără ca prin aceasta să cadă într-un determinism rigid şi mecanicist.

În cadrul şcolii geografice de la Bucureşti (Sim. Mehedinţi) şi al celei din Cluj (G. Vâlsan) s-au considerat etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare *discipline ale civilizaţiei şi culturii populare auxiliare geografiei*. Întîi etnografia şi apoi etnologia au fost concepute cînd ca *alter ego antropogeografice* (Sim. Mehedinţi), cînd ca *geografii ale civilizaţiei şi culturii* (G. Vâlsan). În prima interpretare, fenomenul etnografic era determinat exclusiv geografic, în a doua redus numai la condiţiile geografice ale evoluţiei. Cu toate exagerările şi erorile de orientare, acest mod de a pune şi rezolva problema etnografiei în cadrul geografiei a contribuit printre altele la o încadrare mai realistă a fenomenelor cercetate şi a dus totodată, în tratarea problemelor de civilizaţie şi cultură populară, la o mai adîncă diferenţiere a etnografiei de folcloristică, îndrumînd etnografia mai mult spre cercetarea vieţii materiale tradiţionale şi folcloristica mai mult spre cercetarea unor aspecte diferenţiate ale vieţii spirituale populare. În „Buletinul de geografie" s-au publicat în această perioadă numeroase articole de etnografie asupra aşezărilor, construcţiilor săteşti, ocupaţiilor de bază (agricultură, păstorit, pescuit etc.), asupra drumurilor de transhumanţă, asupra drumurilor sării, a căilor de negoţ etc., în care se remarcă pe lîngă punctul de vedere antropogeografic şi cel de geografie economică.

Ne referim în al doilea rînd la antropologie, care face tranziţia de la ştiinţele naturii la ştiinţele umaniste. „Cunoaşterea fenomenului om" şi a „problemelor esenţiale ale omului" a urmat un drum particular în ştiinţa românească. Deşi primele lucrări de antropologie au apărut în secolul al XIX-lea, nu se poate vorbi de o antropologie românească decît la începutul secolului al XX-lea, cînd se organizează primele colective de muncă în acest domeniu (1902) şi ia fiinţă Institutul de antropologie din Bucureşti (1940). În această fază istorică s-au urmărit, pe lîngă „stabilirea tipului fizic" al românilor, ungurilor şi saşilor ca naţionalităţi conlocuitoare, unele probleme de *etnoendocrinologie*, preponderenţa longilinilor pe teritoriul României, paralel cu probleme şi studii de *etnopsihologie*, de *antroposociologie* şi de *etnosociologie* românească. Şcoala Rainer în antropologie a combătut rasismul, însă a cercetat romanitatea românilor mergînd pe urmele antropologului elveţian E. Pittard, care, după ce a întreprins cercetări în sud-estul Europei, a stabilit că „poporul român prezintă caracterele predominante

ale populaţiilor preistorice, avînd talie înaltă şi fiind brahicranieni". Iar pe Fr. Rainer l-a succedat antropologul austriac V. Lebzelter, care a stabilit că oltenii, muntenii şi moldovenii sînt de tip mediteranean.

După cel de-al doilea război mondial s-a creat un Centru de cercetări antropologice la Bucureşti (1957), condus de acad. Ştefan Milcu, în a cărui tematică de cercetare s-au inclus problemele *antropogenezei pe teritoriul României şi ale etnogenezei române*. Pentru aceste două probleme au început să fie cercetate *peşterile* şi *necropolele*. Cercetările antropologice s-au complexat, recurgînd la serviciile arheologiei şi etnologiei. Paleoantropologia şi-a propus acum să lămurească structura antropologică a purtătorilor de cultură paleolitică, mezolitică şi neolitică de pe teritoriul României. A determinat mişcările umane ale populaţiilor nomade şi seminomade, apoi riturile de incinerare şi inhumaţie, tipurile de aşezări şi locuinţe, categoriile de unelte şi arme cu tehnologia lor.

Cercetările de antropologie medievală au remarcat apariţia *protoromânilor* şi *străromânilor*, urmînd de fiece dată alte aspecte ale evoluţiei civilizaţiei şi culturii poporului român.

S-a trecut recent la studiul „structurii antropologice a populaţiei contemporane" în Haţeg, Munţii Apuseni, Mărginimea Sibiului, Vrancea, Oltenia de nord etc., urmărindu-se totdeodată corelaţia dintre „factorii naturali şi sociali-istorici" în determinarea antropologică a autohtonilor. Aspectele corelaţiei se întrevăd în monografiile antropologice, apoi în atlasele antropologice : Ştefan Milcu şi Horia Dumitrescu, *Atlasul antropologic al Olteniei* (Bucureşti, 1968). Sub acest raport şcoala românească contemporană de antropologie a adoptat o „poziţie de avangardă", trecînd de la cercetările de antropologie biologică la cele de antropologie genetică, de antropologie aplicată şi de *antropologie socială şi culturală*, cu Tr. Herseni şi V. Caramelea.

În aceste condiţii etnologia română a primit în procesul ei de autonomizare şi polisemie, între cele două războaie mondiale, şi un sprijin din partea antropologiei generale, iar după cel de-al doilea război mondial, cum vom constata în altă parte a istoriei noastre, un impuls puternic din partea Comisiei de antropologie şi etnologie a Academiei Republicii Socialiste România.

În această epocă o contribuţie reală a adus în studiul autonomizării etnologiei şi şcoala sociologică de la Bucureşti a lui Dimitrie Gusti. Etnologii (etnografii, folcloriştii şi investigatorii artei populare) încadraţi în această şcoală au întreprins *cercetări integrate* de monografie complexă asupra vieţii populare în cadrul investigaţiilor de *sociologie concretă*. Etnologia este acum anulată ca ştiinţă, deoarece nu îşi justifica teoretic existenţa, fiind socotită *un dublet nereuşit al sociologiei*. Etnografia era socotită o *ştiinţă sociologică particulară*, care îşi justifica practic rolul numai în cercetarea de teren. La fel folcloristica şi ştiinţa artei populare. În alţi termeni, etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare *erau instrumente sociologice de investigaţie*. Ca *ştiinţă particulară socială*, etnografia studia în concepţia sociologică a şcolii *cultura rurală română*. Investigaţia complexă a fenomenului social-cultural pornea după 1926 de la datele furnizate în primul rînd de *demografia istorică*. În această privinţă trebuie amintite lucrările apărute în publicaţiile şcolii sociologice, „Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială", „Sociologia românească", şi monografiile tematice ce alcătuiesc „Biblioteca de sociologie", care au adus în unele din aspectele lor o contribuţie uneori directă, alteori indirectă la tematica şi metodica nouă în etnografie. Totuşi acum se definesc şi acţionează domeniile *etnosociologiei* şi ale *socioetnografiei* ca *ştiinţe de interferenţă* între etnologie şi sociologie. Numele celor mai reprezentativi colaboratori şi elevi ai şcolii sociologice de la Bucureşti se angajează în elaborarea acestor interdiscipline sociologice : H. H. Stahl, T. Herseni, C. Brăiloiu, Ernest Bernea, Lucia Apolzan, Ştefania Golopenţia ş.a.

Dezvoltarea etnografiei, folcloristicii şi studiului artei populare în cadrul sociologiei a dus inevitabil la un *nou specific de cercetare* a acestor discipline conexe, în care s-au impus în primul rînd *metoda monografică şi tehnicile speciale ale acestei metode* şi în al doilea rînd *concepţia lărgită a integrării cercetării în sistemul de ştiinţe înrudite*. În cadrul şcolii sociologice de la Bucureşti s-au manifestat în această vreme două tendinţe aparent contradictorii : una generală şi reuşită de *sociologizare a etnografiei* şi alta particulară şi nereuşită de *etnografizare a sociologiei*.

Prin tendinţa de sociologizare a etnografiei s-a înţeles considerarea etnografiei ca o ştiinţă socială particulară care

trebuie să abordeze descriptiv civilizaţia tradiţională şi cultura populară din perspectiva sociologiei. Iar prin etnografizarea sociologiei s-a înţeles predominarea investigaţiilor de sociologie rurală asupra celor de sociologie urbană şi industrială, şi în cadrul investigaţiilor de sociologie rurală predominarea cercetărilor etnografice şi folclorice asupra celor istorice şi teoretice.

Cei ce manifestau tendinţe etnografizante ale sociologiei s-au detaşat într-un grup dizident de la doctrina ştiinţifică a şcolii sociologice. Acest grup, fără prozeliţi, făcea distincţie între etnologie şi etnografie. Etnologia era definită ca etnografia comparată menită să descopere numai constantele vieţii etnice, pentru că se credea că etnografia nu poate stabili încă legi universal-valabile. În acest grup se combătea teza studierii *satului în general* (indiferent în ce stadiu de evoluţie se află), opunîndu-se teza studierii *satului arhaic*. Se dădea astfel *prioritate socioetnologiei urgente*. Tot în cadrul acestui grup se urmărea elaborarea unei *sociologii a naţiunii*, concepută însă în alt sens decît de şcoala sociologică propriu-zisă : o sociologie a naţiunii bazată nu pe material de teren recrutat din toate satele româneşti indiferent de istoria lor, ci pe o interpretare a materialului recrutat numai din satele arhaice, ceea ce înseamnă o reconsiderare a poziţiilor teoretice şi metodologice ale etnologiei faţă de sociologie. După corifeii acestui grup, *etnografia trebuia să fie o ştiinţă descriptivă, independentă şi concretă*, care să vizeze cunoaşterea civilizaţiei şi culturii populare româneşti. Cu toate aceste deziderate, etnografia se menţine ca o *ştiinţă auxiliară sociologiei*.

O altă ştiinţă umanistă, filologia, a contribuit de asemenea la procesul de edificare şi autonomizare al etnologiei române.

În ansamblul lor, filologii români, de la B. P. Hasdeu şi pînă la Tache Papahagi, au pus accentul pe studiile de etnografie, folcloristică şi artă populară, ca procese de cugetare *metalingvistică naţională*. Ei au analizat *terminologia populară*, *toponimia* şi *onomastica*, pentru a furniza elementele unor alte consideraţii etnice. Filologii au ridicat şi dezbătut problema *definiţiei obiectului şi a relaţiilor interdisciplinare între etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare*, precum şi a *relaţiilor de subordonare a acestor discipline ştiinţifice faţă de etnologie*. La dispută au participat pe rînd B. P. Hasdeu, Gr. Tocilescu, Lazăr Şăineanu, Ovid Densusianu, I. Aurel Candrea şi Tache

Papahagi, care au susţinut *primatul etnologiei faţă de etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare*. Toată această dispută ştiinţifică, începută în secolul al XIX-lea, a continuat şi în secolul al XX-lea. În pofida unor erori ideologice, explicabile în acea vreme, s-au adus precizări în *problema lexicului etnografic* şi a clarificării *interferenţelor între disciplinele conexe etnologiei*. Filologilor şi lingviştilor li se datoresc multe lucrări de etnografie, folcloristică şi ştiinţă a artei populare publicate în revistele timpului şi în colecţia *Din viaţa poporului român*.

Ovid Densusianu s-a apropiat prin lingvistică de cîteva probleme fundamentale ale etnologiei, şi anume de etnogeneză şi de păstorit ca ocupaţie de bază. Pentru a răspunde cerinţelor intrinseci şi implicaţiilor extralingvistice ale acestor două probleme, întreprinde studii comparative de limbă, de etnografie, folclor şi artă populară la alte popoare, dintre care îndeosebi la cele neolatine, ale căror rezultate le sintetizează în : *Originea păstorească a „Cîntării cîntărilor"* (Bucureşti, 1916), *Din folclorul păstoresc* (Bucureşti, 1920), *Terminologia păstorească provensală* (curs universitar, Bucureşti, 1925—1926), *Cuvinte latine cu semantism păstoresc* (Bucureşti, 1929), *Viaţa păstorească în poezia noastră populară* (Bucureşti, 1943). Potrivit concepţiei sale, astăzi în parte amendabilă, el consideră păstoritul transhumant cea mai veche ocupaţie de bază a poporului român, care a ajutat desăvîrşirea etnogenezei şi prin aceasta fixarea caracterelor esenţiale ale poporului român. El atribuie păstoritului transhumant răspîndirea poporului român în secolele al X-lea — al XII-lea pînă în nord în Silezia, Galiţia, Boemia şi Moravia, în sud pînă în Pind şi Peloponez, în est pînă în stepa ucraineană şi în vest pînă în stepa panonică şi peninsula Istria. În această mişcare mareică din afară spre şi dinăuntrul podişului Transilvaniei în afară, vede Ovid Densusianu un mijloc de răspîndire a civilizaţiei şi culturii populare române şi un factor de unitate a poporului român.

În lucrările lui abordează o poziţie etnologică în tratarea interdependentă a etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare, ca părţi ale aceluiaşi întreg, şi între acestea şi filologie ca *membra conjuncta*, şi ilustrează această poziţie teoretică şi metodologică prin aplicaţii la studiul păstoritului la români.

Dintre ştiinţele umaniste, un rol important revine istoriei în dezvoltarea şi autonomizarea etnologiei române.

Dela B. P. Hasdeu şi pînă la Const. C. Giurescu, Dinu Giurescu şi Şt. Pascu, istoricii şi-au adus partea lor de contribuţie la extinderea şi adîncirea problematicii, metodologiei şi valorificării disciplinelor etnologice, la : etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare.

B. P. Hasdeu nu este numai întemeitorul lingvisticii, filologiei şi lexicologiei române, ci şi unul din promotorii etnografiei şi folcloristicii româneşti. În *Cuvente den bătrîni* (1878—1879), în *Etymologicum Magnum Romaniae* (3 vol., 1887—1898) şi în *Istoria critică a României* (1873), ca şi în nenumărate articole şi studii (menţionate în altă parte a lucrării noastre), foloseşte din plin metoda comparativ-istorică pentru a descrie şi caracteriza poporul român sub raportul creaţiei lui în domeniul civilizaţiei şi culturii, în baza documentelor de arhivă (internă şi externă), a documentelor de teren şi a documentelor bibliografice ale problemei. Chestionarele întreprinse de el pentru efectuarea unor anchete şi valorificarea documentelor de teren alături de cele de arhivă de stat, aşa cum am remarcat, devin instrumente de cercetare de tip etnologic unice pentru vremea lui în ţara noastră. El a deschis astfel drumul cercetărilor sistematice, al micromonografiilor tematice, şi a fundamentat comparativismul pe extinderea metodei, precizarea procedeelor şi a tehnicilor de control.

Primele cercetări arheologice le iniţiază în România Al. Odobescu. Publică voluminoasa monografie arheologică *Le trésor de Pétrossa* (1889—1900) cu implicaţii asupra vieţii străvechi locale. Întreprinde cercetări asupra culturii populare române : *Răsunete ale Pindului în Carpaţi* (1880), *Cîntecele poporane în raport cu ţara, istoria şi datinele românilor* (1880). Trece de la studiul antichităţilor româneşti la prelucrarea artistică a basmelor cu implicaţii istorice asupra vieţii poporului român.

În această perioadă, alt istoric V. Alexandrescu-Ureche participă la un congres de etnografie la Paris cu o comunicare, mai apoi publicată : *Sur l'ethnographie roumaine* (1881).

A. D. Xenopol, filozof al istoriei, studiază continuitatea daco-romanilor pe teritoriul Daciei antice, combătînd *Teoria lui Roesler* (1884), iar în vasta *Istorie a românilor* (14 vol. 1893, 1913—1930) şi în *Les Roumains* (1902) face necontenite referinţe la etnografia, folclorul şi arta populară pentru a susţine

şi demonstra autohtonitatea şi continuitatea românilor pe acest pămînt.

Studiile de paleoetnologie românească au căpătat cu activitatea arheologică a lui Vasile Pârvan o dezvoltare excepţională. Unele din lucrările lui contingente etnologiei deschid orizonturi noi ştiinţei noastre : *Gînduri despre lume şi viaţă la greco-romanii din Pont* (1920), *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării* (1923), *Idei şi forme istorice* (1920), în care pune la modul general problema totemismului şi a tabuismului, *Memoriale* (1926). Iar în monumentala *Getica* (1926), cel mai complet tratat de paleoetnologie românească pînă în prezent, ca şi în *Dacia. An Outline of the Early Civilization in the Carpathodanubian Countries* (1928, în rom. 1937, 1957), un compendiu asupra aceleiaşi probleme paleoetnologice, atribuie factorilor spirituali ai vieţii poporului dac un rol determinant în dezvoltarea statului şi culturii dace.

Şi Nicolae Iorga la rîndul lui a împins cercetarea etnologică mai departe, prin unele lucrări din vasta lui operă, prin sugestiile şi soluţiile promovate de aceste lucrări, prin încadarea lor într-o perspectivă deschisă întregului sud-est european prin ele. Printre acestea remarcăm : *Istoria românilor în chipuri şi icoane* (1905—1906), *Vechiul meşteşug de clădire al românilor* (1905), *Meşteşugul de piatră şi sculptură în trecutul românesc* (1906), *Drumuri şi oraşe din România* (1905), *Sate şi mănăstiri din România* (1905). Pe lîngă aceste lucrări de-a dreptul de etnografie, scrie şi lucrări de artă populară veche şi contemporană : *Historie de l'art roumain ancien* (1922), *L'art populaire en Roumanie* (1923) şi *Les arts mineurs* (1934—1936), primele de acest gen în literatura română de specialitate. Nicolae Iorga lărgeşte comprehensiunea pînă la dimensiunile a ceea ce astăzi numim sistemul ştiinţelor etnologice , pentru cuprinderea multilaterală şi totodată interdisciplinară a fenomenelor şi faptelor de civilizaţie şi cultură românească.

Opera istorică a lui Const. C. Giurescu şi contribuţia ei la mişcarea etnografică românească o includem în altă parte a lucrării noastre, ca fiind mai legată de activitatea contemporană a etnologiei româneşti.

Prin polisemia domeniului se înţelege capacitatea operelor de civilizaţie şi cultură, ca şi a formelor istorice de civilizaţie şi cultură, de a putea fi studiate de omul de ştiinţă la mai

multe nivele teoretice şi metodologice, în cadrul sistemului ştiinţelor contemporane şi în funcţie de gradul şi momentul de receptare ştiinţifică. Operele de civilizaţie şi cultură tradiţională sau contemporană populară sînt receptate de diverse ştiinţe social-istorice: de istoria civilizaţiei şi culturii (N. Iorga, P. P. Panaitescu, C. Giurescu etc.), de sociologia civilizaţiei şi culturii (D. Gusti, Traian Herseni, H. H. Stahl, Mihail Ralea etc.), de filozofia culturii (P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, Tudor Vianu etc.) în mod diferit. Capacitatea polivalentă de a surprinde, investiga şi interpreta prin mai multe *ştiinţe convergente* stîrneşte un interes multiplu şi răspunde unei necesităţi spirituale tot mai diverse. În etnologia contemporană polisemia poate fi identificată cu posibilitatea de *interpretare plurală a aceluiaşi domeniu* din unghiuri diferite şi de minţi diferite. Studiul civilizaţiei şi culturii a ajuns să prolifereze astfel toate încrengăturile sistemului ştiinţelor contemporane.

Este de reţinut că procesul de autonomizare a etnologiei este paralel cu cel al polisemiei domeniului etnologiei. În prima lui formă procesul de autonomizare a fost numai declarativ şi programatic şi abia către sfîrşitul perioadei interbelice a devenit real şi concret. În privinţa polisemiei constatăm o situaţie relativ contrară. Polisemizarea etnologiei, deşi redusă şi modestă, a fost la început reală şi concretă şi abia spre sfîrşitul perioadei interbelice a început să devină dezvoltată şi impulsivă, de astă dată fiind ideală şi abstractă. Totuşi, după cel de-al doilea război mondial *polisemia etnologiei* parcă a reînviat, prinzînd forţe noi, devenind o dominantă a etnologiei.

V. ETNOLOGIA INTERBELICĂ

1. PROBLEMATICA

O etapă esenţială în dezvoltarea etnologiei române este marcată de creaţia ştiinţifică interbelică. În fond între etapa autonomizării şi polisemiei domeniului etnologiei şi etnologia interbelică nu există o distincţie netă, de conţinut. Aceste două etape se întrepătrund astfel încît formează o *unitate dialectică* în dezvoltarea etnologiei române. Noi am izolat-o totuşi pentru a delimita contribuţia ştiinţelor naturale şi umaniste la autonomizarea etnologiei, a disciplinelor etnologice (etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare), proces care se produce paralel cu înseşi elaborările etnologiei moderne.

În afara cercetărilor de etnosociologie, ca şi a celor de socioetnologie, constatăm acum, cum cele de etnogeografie şi de geoetnologie încep să concureze cu cercetările de etnologie (cu subştiinţele ei: etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare), care devine o ştiinţă independentă.

În *etnologia clasică* au fost studiate grupările etnice dominate de factori naturali, care n-au intrat în sfera de influenţă a industriei moderne şi a relaţiilor internaţionale de contact şi schimb. În etnologia contemporană domeniul se extinde la cercetarea popoarelor, pe orice treaptă de civilizaţie şi cultură s-ar afla acestea.

Oricît de mult s-a lărgit cîmpul de cercetare, se poate spune că în această vreme *etnologia nu depăşeşte limitele şi caracterul definit al ramurilor ei constitutive* (etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare), aceasta pentru că cercetează popoarele în ele însele pentru înţelegerea unor fenomene sociale caracteristice stadiului lor de dezvoltare. Cînd ea depăşeşte aceste limite cade în analogism sociologic şi comparativism istoric, în sociologie a culturii, în istoriografie a civilizaţiei etc.

În noua ei ipostază, etnologia observă şi descrie manifestările de viaţă ale grupărilor etnice, fără preconcepţie, elementele constitutive ale credinţei, obiceiurilor, artei, tehnicii etc., şi nu unităţile etnice, relaţiile şi procesele etnosociale, cum face sociologia. Etnologia priveşte manifestările ca obiective concrete dinamice ale vieţii comunitare, iar sociologia ca acte de relaţie ale activităţilor colectiv-sociale.

Deşi etnologia foloseşte *descrierea* în ipostaza ei etnografică şi folclorică, aceasta nu este exterioară, didactică, ci *fenomenologică*, *structurală*, în fond *explicaţie*. Metoda descrierii însă nu urmăreşte *explicaţii cauzale*, în sensul generic, pentru că nu vizează o teorie generală a societăţii cum face sociologia, ci numai *explicaţii conjecturale* ale vieţii comunităţilor etnice, *determinări concrete* ale activităţii acestor comunităţi. Ea nu vizează legi universale valabile, ci numai descoperirea unor *constante* sau *coordonate* etnice, care fac ca viaţa unui popor să fie un *unicat*.

Etnologia în această fază rămîne totuşi o *ştiinţă ajutătoare a sociologiei* (aşa cum ar fi bunăoară anatomia faţă de biologia generală), ceea ce nu-i scade nici din calitatea şi nici din valoarea ştiinţifică.

Şcoala geografică întîi, şcoala antropologică şi şcoala sociologică de la Bucureşti apoi au scos-o din izolarea şi descriptivismul general în care îşi fărîmiţa energiile, obiectul ei a început să fie pus în relaţie cu ansamblul vieţii sociale şi în corelaţie cu studiul celorlalte *ştiinţe sociale ale culturii*. Datorită şcolii sociologice de la Bucureşti se înfiinţează în 1936 *muzeul socioetnografic* în aer liber intitulat Muzeul satului, *instituţie culturală de tip Skansen*, care a impulsionat o dezvoltare muzeistică excepţională după 1944, deschizînd perspectiva organizării unei întregi reţele de muzee similare în etapa restructurării marxiste a etnografiei româneşti, muzee care constituie în prezent laboratoare la scara naţională de cercetare şi aplicaţie etnologică.

Spre deosebire de aceste preocupări de socioetnologie, încadrate şi dependente de alte discipline ştiinţifice, încep în această perioadă să se cristalizeze *tendinţe de emancipare şi de autonomizare a etnologiei generale ca ştiinţă social-istorică*. La aceasta au contribuit în bună parte, pe lîngă evoluţia internă a etnologiei, şi influenţele dominante ale curentelor de idei şi

teorii moderne care frămîntau etnologia europeană. Apar două *centre etnologice în România*, unul la București (Sim. Mehedinți) și altul la Cluj (C. Vâlsan). În cadrul centrului de cercetări etnologice de la București, organizat de Sim. Mehedinți, acum se fac investigații de teren, se publică lucrări de *antropogeografie*, de *ergonomie* și *tehnologie a civilizației și culturii* populare române. În cadrul *catedrei de etnografie și folclor* a Universității din Cluj se manifestă la început tendințe inovatoare în etnografie, folcloristică și știința artei populare, fără să se ajungă însă la realizări spectaculoase în știința românească. Promotorii clujeni ai etnografiei, folcloristicii și științei artei populare au dezvoltat totuși o metodologie proprie în studiul civilizației și culturii populare, insistînd asupra *legăturilor intrinseci ale etnografiei cu celelalte discipline etnologice.* Romulus Vuia, îndeosebi, a profesat în cadrul catedrei de etnografie și folclor de la Universitatea din Cluj *integrarea acestor două discipline într-una singură, în etnologie*, punînd accentul pe necesitatea aprofundării creației sătești. Pentru *acțiunea „de cunoaștere"* și *de „salvgardare" a civilizației și culturii sătești*, considerate în general arhaice, s-au întreprins campanii speciale de teren în zone istorico-etnografice ca : Țara Hațegului, Munții Apuseni, Maramureș etc. S-au luat măsuri de depozitare și expunere sistematică a materialului etnografic prin înființarea în 1922 a *Muzeului etnografic al Transilvaniei* din Cluj, cu două secții, una pavilionară și alta în aer liber, și s-a alcătuit o *„arhivă documentară" de material fotografic și de desen*, nevalorificată pînă în prezent în studiile de etnografie regională transilvăneană. Pentru dezbaterea științifică și publicarea problemelor de *muzeografie etnografică* se creează un *Anuar al muzeului*, care se menține în publicistica de specialitate ca organ de informare științifico-documentară pînă în zilele noastre. Acest anuar adoptă la început linia muzeografică enunțată de Al. Tzigara-Samurcaș pentru Muzeul de artă populară conceput de acesta încă înainte de primul război mondial. Tot în cadrul activității etnografice și folcloristice de la Cluj, ia ființă în 1940 „Cercul de studii etnografice" pentru discutarea problemelor ridicate de cercetarea extrauniversitară a vieții și culturii populare și popularizarea rezultatelor acestei cercetări printre iubitorii de etnografie. Reprezentanții etnografiei clujene practică în toată activitatea lor un

morfologism rezultat din analiza *morfemelor culturii*, din *studiul caracterelor formale ale elementelor culturii*. Cu toată tendința de unificare a etnografiei cu folcloristica manifestată de centrul etnografic de la Cluj, se remarcă în această vreme un început temeinic de organizare sistematică separată a culegerilor de folclor muzical și literar, prin înființarea în 1928 a Arhivei de folclor a Societății compozitorilor români, condusă de C. Brăiloiu, și în același an a Arhivei fonogramice a Ministerului Artelor, creată și îndrumată de G. Breazul, iar doi ani mai tîrziu a Arhivei de folclor de la Cluj cu publicația respectivă, „Anuarul Arhivei de folclor", ambele create de I. Mușlea.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, cărturari ca Al. Tzigara-Samurcaș, Marcu Beza, Gh. Oprescu, Coriolan Petreanu, Nicolae Iorga, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Ion Zamfirescu și alții au publicat eseuri sau micromonografii parțiale asupra unor *probleme ale artei populare* cu intenția de a promova cercetările acesteia și a informa peste hotare asupra tezaurului culturii populare române. Noutatea a fost că materialul pe care îl aduceau la cunoștiința opiniei științifice în acea vreme era redat sub formă de *albume de ilustrații documentare*, însoțite de modeste prezentări introductive de factura unor însăilări etnologice.

În prima jumătate a secolului al XX-lea etnologia română a căpătat o transfuzie problematică din partea unor științe contingente și a unor lucrări de sinteză elaborate de cîțiva cărturari români : Al. Tzigara-Samurcaș, *Modèles de sculpture du paysan roumain* (București, 1928), Marcu Beza, *O privire generală asupra poporului și literaturii române* (cu o prefață de M. Gaster, București, 1920), Gh. Oprescu, *L'art populaire roumain* (București, 1936), Nicolae Iorga *Histoire de l'art roumain ancien* (București, 1922), *L'art populaire en Roumanie. Son caractère, ses rapports et son origine* (București, 1923), *Les arts mineurs* (București, 2 volume, 1934—1936). Toate aceste lucrări de sinteză, și încă multe altele analitice, pe care le omitem din economie de expunere, sînt publicate în limbi străine, de mare circulație (engleză, franceză, germană etc.), cu intenția de a atrage atenția asupra tezaurului artistic al poporului român și a combate opinia neinformată sau răuvoitoare a unora care declinau românilor orice capacitate creatoare în domeniul civilizației și culturii. Unele din aceste *lucrări de*

sinteză nu au putut fi infirmate în substanţa lor teoretică, metodologică şi documentară, nici pînă astăzi.

La transfuzia problematică adusă etnologiei române au contribuit şi filozofii români. P. P. Negulescu în *Geneza formelor culturii* (Bucureşti, 1934) continuă pe planul filozofiei culturii poziţia sa „antimetafizică, scientistă, pozitivistă şi evoluţionistă" prezentînd „o privire generală asupra factorilor care determină apariţia şi diferenţierea formelor de cultură cu specială referinţă la specificul naţional şi problema raselor". Partea a doua intitulată *specificul naţional* este cea mai vastă şi mai profundă analiză efectuată asupra acestei probleme, atît de dezbătută şi totuşi nerezolvată, din istoria culturii în această perioadă. Combate teoriile antropologice care urmăresc să explice cultura prin aportul raselor. În schimb explicaţia se poate face cu ajutorul psihologiei popoarelor. După definiţia lui „specificul naţional nu se bizuie pe comunitatea de origine, ci pe comunitatea de limbă, de idei şi sentimente, de credinţe şi aspiraţii, de tradiţii istorice. Specificul naţional se realizează prin viaţa în comun" şi capătă o valoare reprezentativă şi activă pentru poporul respectiv.

La teoria etnologică a culturii îşi aduce contribuţia concomitent şi Lucia Blaga, care publică *Orizont şi stil* (Bucureşti, 1936), *Spaţiul mioritic* (Bucureşti, 1936), *Geneza metaforei şi sensul culturii* (Bucureşti, 1938), *Despre gîndirea magică* (Bucureşti, 1939). În toate Lucian Blaga ia poziţie tranşantă împotriva teoriilor *morfologiste* şi *psihologiste* ale culturii, pentru a le substitui teoria sa metaetnologică de factură abisală. „Stilul" este după Lucian Blaga determinat de patru factori primari şi tot pe atîţia secundari. El pune la baza stilului cultural al unui popor intuiţia spaţiului în care apare şi se dezvoltă acest stil. Lucian Blaga face o aplicaţie practică a teoriei stilului cultural în lucrarea *Spaţiul mioritic*, care a făcut prozelitism în etnologia românească interbelică. În *Geneza metaforei şi sensul culturii*, distinge două forme de cultură: *cultura majoră* şi *cultura minoră*, punînd accentul nu pe evoluţia lor cronologică, de la minor la major, ci pe structura lor creatoare în viaţa unui popor. Cultura majoră e *academică*, cea minoră e *etnografică*. Termenul de minoră în acest caz nu înseamnă o accepţiune peiorativă. Ambele culturi se întregesc reciproc şi dau strălucire vieţii unui popor.

Problematica etnologiei române în perioada interbelică a fost stimulată în conţinutul şi enunţările ei şi de contribuţia lui C. Rădulescu-Motru la studiul civilizaţiei şi culturii tradiţionale, în general, şi româneşti, în special.

C. Rădulescu-Motru, printre multe lucrări de filozofie generală şi a culturii, prezintă referinţe speciale la studiul teoretic al culturii poporului român. Printre acestea mai semnificative: *Personalismul energetic* (Bucureşti, 1927), *Vocaţia, factor hotărîtor în cultura popoarelor* (Bucureşti, 1932), *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă şi destin* (Bucureşti, 1942). Toate stau la baza explicaţiilor practice ale sistemului lui de gîndire, care militează pentru o „concepţie deterministă teleologică" a culturii cu implicaţii energetiste şi personaliste. În prima lucrare susţine că „energia personalităţii [este încadrată] în celelalte energii ale naturii", pentru că „natura este un lanţ de energii transformabile una în alta". După C. Rădulescu-Motru, „omul este una cu pămîntul" şi „energia umană este energia muncii omeneşti". Aceasta pentru că „munca leagă pe om de natură şi îl înalţă pînă la personalitate". În fond, „natura se realizează prin personalitatea omului" individual şi comunitar, şi personalitatea acestuia prin creaţia culturală.

În *Vocaţia...*, C. Rădulescu-Motru adînceşte ideea personalismului energetic prin analiza vocaţiei, „care este raţiunea de a fi a unui popor în existenţa lui culturală", pentru că „interesele permanente ale unui popor se cristalizează în cultură". După C. Rădulescu-Motru, „omul de vocaţie este instrumentul care ridică energia unui popor de la nivelul rădăcinilor cosmice la nivelul culturii spirituale. Natura întrebuinţează pe oamenii de vocaţie pentru a asigura cristalizarea unei culturi". Şi, în fine, în *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă şi destin*, C. Rădulescu-Motru constată că „originalitatea unui popor nu este condiţionată de numărul, ci de calitatea [...] tipurilor vocaţionale din mijlocul populaţiei sale". Şi imperios conchide că „etnicul românesc are particularitatea rară de a prezenta cîteşitreile stadii: stadiul etnicului sătesc, stadiul etnicului cultural şi stadiul etnicului de destin". În definirea şi caracterizarea etnicului românesc, C. Rădulescu-Motru constată că s-a făcut multă poezie şi metafizică. De aceea critică rătăcirile în etnografie şi folcloristică, ce neglijează

datele antropologiei şi etnopsihologiei, şi căderea în exagerările naţionalismului şi misticismului. După dînsul autocunoaşterea naţiunii române se poate face numai prin cultură iar înţelegerea ei prin comunitatea de destin a poporului român cu popoarele din sud-estul Europei. În alţi termeni preconizează ceea ce avea să se cristalizeze abia după al doilea război mondial, elaborarea unei „etnologii regionale" sud-est europene.

În perioada interbelică se ridică cu forţă de gîndire etnologică şi prestigiu ştiinţific Mircea Eliade. Prima lui lucrare de anvergură, *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne* (Bucureşti, 1963), îl impune dintr-o dată ca pe un învăţat îndrăzneţ, lucrare anticipată de cîteva studii consacrate filozofiei indiene, botanicii indiene şi migraţiei plantelor de leac din India : *Folclorul ca un instrument de cunoaştere* (Bucureşti, 1937). Scrie despre *Ierburile de sub cruce* (Bucureşti, 1939), *Mitul reintegrării* (Bucureşti, 1942) şi *Comentarii la legenda Meşterului Manole* (Bucureşti, 1943). În perioada postbelică îşi desfăşoară din plin activitatea ştiinţifică în domeniul filozofiei şi al etnologiei religiei : *Le mythe de l'éternel retour* (Paris, 1949), *Le chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (Paris, 1951) şi vestitul *Traité d'histoire des religions* (Paris, 1953), care avea să contureze, să definească şi să reprezinte sinteza gîndirii lui filozofice şi etnologice în acest domeniu. După această etapă, urmează o alta, de analize şi precizări, de stabilire de implicaţii şi adaosuri, care reprezintă tot atîtea contribuţii teoretice din domeniul etnologiei religiei : *Aspects du mythe* (Paris, 1963), *Le sacré et le profane* (Paris, 1965), *La nostalgie des origines* (Paris, 1970), *De Zalmoxis à Genghis Khan* (Paris, 1970), *Naissances mystiques* (Paris, 1971), *Mythologies australiennes* (Paris, 1972).

În toate aceste lucrări Mircea Eliade defineşte structura şi funcţiunea gîndirii mitice, dialectica sacrului şi profanului. Toate studiile lui de istoriografie mitică parţială emană şi converg în tratatul de istorie a religiilor, adîncind şi amplificînd totodată un vast sistem de gîndire, de gnoseologie dinamică general-umană şi de epistemologie etnologică particular umană.

Ceea ce caracterizează opera lui Mircea Eliade în domeniul abordat este pe de o parte viziunea sa de ansamblu etnologică şi pe de altă parte referinţele permanente pe care le face la cultura tradiţională românească, la conţinutul ei excepţional de bogat şi la valoarea ei estetică. Nu trebuie trecute cu vederea nici lucrarea lui Tudor Vianu, *Ştiinţa culturii* (Bucureşti, 1937), a lui Ion Zamfirescu, *Spiritualităţi româneşti* (Bucureşti, 1941), ale lui Ion Muşlea, *Obiceiul junilor braşoveni* (Cluj, 1930), *Icoane pe sticlă la românii din Ardeal* (Fălticeni, 1928), *Focul viu la români* (Bucureşti, 1937), *Cercetări etnografice şi de folclor* (vol. I, Bucureşti, 1971).

O contribuţie indirectă la cunoaşterea realităţii culturale româneşti o aduc şi unii etnografi saşi din Transilvania. Dintre aceştia menţionăm pe Alfred Schullerus, care scrie un cuprinzător studiu de etnografie săsească intitulat : *Siebenbürgisch-sächsische Volkkunde* (Sibiu, 1926).

2. REPREZENTANŢII

În perioada interbelică se ridică o pleiadă întreagă de etnologi recrutaţi dintre geografi, sociologi, lingvişti etc., care militează pentru o etnologie română de tip nou.

Dintre geografi, Sim. Mehedinţi se remarcă printr-o contribuţie teoretică în domeniul geografiei umane, antropogeografiei, etnologiei şi filozofiei culturii. Activitatea lui începe înainte de primul război mondial, cînd publică cîteva lucrări rămase clasice în literatura română : *Aplicările antropogeografiei în sfera etnografiei* (Bucureşti, 1910), *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale* (Bucureşti, 1920), *Premise etnografice la istoria românilor* (Bucureşti, 1922), *Religia ca mijloc de caracterizare etnografică a unui popor* (Bucureşti, 1924), *Coordonate etnografice. Civilizaţia şi cultura* (*Hilotehnica şi Psihotehnica*) (Bucureşti, 1930).

Concepţia etnologică a lui Sim. Mehedinţi se îmbogăţeşte prin includerea în contextul ei a conceptelor de civilizaţie şi cultură, a ergologiei şi tehnologiei şi a psihologiei sociale.

Sim. Mehedinţi a antrenat o pleiadă de geografi care au îndrăgit etnologia şi au elaborat lucrări de *etnogeografie*. Printre aceştia menţionăm pe Vintilă Mihăilescu, *Cercetări antropogeografice, contribuţie la studiul aşezărilor româneşti în Cîmpia Română, între 1853—1899* (Bucureşti, 1923). În al doilea rînd,

Simion Mehedinți 1869-1962

pe Ion Conea, care abordează două direcții de cercetare științifică : *geografia istorică* și *geoetnologia*. Se ocupă în primul rînd de *Așezările omenești în depresiunea subcarpatică a Olteniei* (București, 1932). Publică o monografie devenită clasică : *Țara Loviștei—Geografie istorică* (București, 1935), precum și *Destinul istoric al Carpaților* (București, 1937), *Din geografia istorică și umană a Carpaților : nedei, păstori, nume de munți* (București, 1937), *Geografia satului românesc* (București, 1937). Studiile lui de geografie istorică au contribuit la elucidarea unor aspecte necunoscute ale istoriei autohtone în *Cercetări geografice în istoria românilor* (București, 1938), *Prin geografia umană la o nouă concepție de geografie istorică* (București, 1939), *Om și natură în Țara Hațegului* (București, 1939).

Ion Conea întreprinde și cîteva studii de geoetnologie : *Toponimia în harta țării* (București, 1942), *Cetățile dacice. Spațiu și istorie carpatică* (București, 1944) și *De la satul dacic la satul românesc de astăzi* (București, 1967).

Un alt geograf român, George Vâlsan, îmbrățișează problemele etnografiei în perspectivă etnologică. Începe consideraţiile lui etnografice cu *Menirea etnografiei în România* (Cluj, 1924), continuă cu *O știință nouă — etnografia* (Cluj, 1927) și încheie cu *Leagănul poporului românesc* (Cluj, 1928).

Delimitînd epistemologic etnografia de geografia umană, stabilește obiectul și problemele importante. Pune accentul pe *specificul etnic*. Adoptă o atitudine raționalistă și progresistă în etnologie. Recrutează și lansează în etnografie pe Romulus Vuia.

O activitate deosebită a depus Romulus Vuia, personalitate remarcabilă, de formație geografică, care s-a dedicat etnografiei, folclorului și artei populare, constituind vocea cea mai autorizată în a treia și a patra decadă a secolului al XX-lea.

Din 1926 pînă în 1940 a funcționat la Universitatea din Cluj, la catedra de etnografie, ținînd cursuri de „etnografie generală, teoretică și tematică". În 1923 a fost numit director al Muzeului etnografic al Transilvaniei. Înainte de 1940 a înființat pe lîngă Muzeul etnografic din Cluj „Cercul de studii etnografice", în care s-au grupat cei mai mulți dintre etnografii români din acea vreme. Tot în această perioadă reorganizează Muzeul Astrei din Sibiu.

În prima parte a activității sale a făcut cercetări de teren relative la așezări și obiceiuri calendaristice, a publicat studii de muzeologie română și străină și micromonografii de etnografie românească. Deși investigațiile întreprinse și studiile publicate înainte de război conțin interpretări depășite științific, prin materialul lor bogat constituie un aport de fapte valabile și astăzi pentru unele probleme și teme ale etnografiei românești.

Romulus Vuia a fost preocupat, după propria lui expresie, atît de *problemele majore*, cît și de *problemele minore* ale etnografiei române. Dintre problemele majore, l-au reținut îndeosebi etnogeneza română, morfologia așezărilor și a locuințelor, obiceiurile străvechi la români și ocupațiile de bază. În domeniul etnogenezei a redactat cîteva lucrări care nu satisfac decît parțial cerințele istoriografiei. În domeniul așezărilor rurale românești, se observă o continuă revenire la morfologia lor în toată activitatea lui etnografică. Studiul morfologiei așezărilor începe cu *Cîteva observații și constatări asupra păstoritului și asupra tipurilor de case la români* (Cluj, 1922), continuă cu *Așezările, casa și portul țăranului român din Ardeal și Banat* (București, 1929), cu *Types of Village Houses in Romania and their Connection with the Cultural Circles in the South of Europe* (Londra, 1934), cu *Chronologie des types de villages dans le Banat et la Transylvanie* (Cluj, 1936), cu *Le village roumain de Transylvanie et du Banat* (București, 1947), cu *Așezările și casa rurală din părțile de nord-vest ale Moldovei* (în „Sovetskaia etnografiia", 1960) și *Studiul așezărilor și casei în R.P.R.* („Anuarul Institutului de etnografie din Debrețin", 1960). *Teoria* [lui] *morfologică despre așezările românești* din Transilvania este retușată după cel de-al doilea război mondial de rezultatele studiului așezărilor din Moldova și Muntenia. Retușarea are în vedere nu atît fondul problemei, cît extensiunea ei în timp și spațiu. *Morfologismul* rigid al structurii

Romulus Vuia 1887-1963

aşezărilor este estompat parţial de condiţionarea lui economică. *Tipologia formală* a satelor „patrungulare", „fusiforme", „stelare", „circulare" etc. cedează locul unei *tipologii morfologico-economice*, pe care însă nu mai are timpul să o perfecteze. În domeniul obiceiurilor străvechi porneşte de la *Legenda lui Dragoş* (Cluj, 1921), *Căluşarii, dans vindecător* (Bucureşti, 1924), *A Romanian Survival of Sun Cult and Fecundity Rite* (Londra, 1934), *The Romanian Hobby-Horse*, *The Căluşarii* (Londra, 1935), pentru a demonstra străvechimea, autohtonitatea şi continuitatea unor cutume româneşti. În lucrările despre căluşari, întreprinde primul studiu etnografic complex asupra acestui joc popular, pe care îl consideră de origine solară. Teoria lui Romulus Vuia se bazează în acest caz pe *relictele etnografice de cult solar* menţinute în jocul căluşarilor.

Printre ocupaţiile de bază se dedică păstoritului transhumant, asupra căruia publică *Câteva observaţii şi constatări* (Cluj, 1922) şi *Tipurile de păstorit la români* (post-mortem, Bucureşti, 1965). În această ultimă lucrare expune o *clasificare morfologică a păstoritului*, paralel cu o clasificare *economico-socială*. Nefiind finisată de autor, ci de redactorii ei, lucrarea este lipsită de concluziile necesare încadrării ei în sistemul de gîndire etnografică a lui Romulus Vuia.

Opera lui Romulus Vuia fructifică mişcarea de idei în etnografie în prima jumătate a secolului al XX-lea şi prin câteva studii de antropogeografie. Imprimă o istorie a etnografiei : *Histoire et état actuel des études ethnographiques et folkloriques en Roumanie* (Bucureşti, 1937), importantă prin punctul de vedere cantitativ adoptat în expunerea contribuţiei româneşti în acest domeniu.

După cel de-al doilea război mondial, Romulus Vuia şi-a revizuit tezele teoretice şi metodele de cercetare ştiinţifică, desfăşurînd în continuare o activitate rodnică, cu toată vîrsta

înaintată. Cu vederi noi, în această perioadă a organizat şi condus secţia de etnografie întîi a Institutului de arheologie şi apoi a celui de istorie a artei şi colectivul de etnografie din cadrul „Grupului de cercetări complexe Bicaz". A imprimat două lucrări de mici proporţii : *Portul popular al pădurenilor* (Bucureşti, 1958) şi *Portul popular din Ţara Haţegului* (Bucureşti, 1960).

Prin lucrările redactate mai ales în limbi străine, Romulus Vuia a difuzat şi impus *punctul de vedere personal asupra unor probleme de ordin general etnografic* relativ la clasificarea morfologică a aşezărilor şi caselor, ca şi la semnificaţia jocului căluşarilor în comparaţie cu alte jocuri similare la unele popoare europene.

În contact direct cu Romulus Vuia se dezvoltă cîţiva etnografi clujeni : Ion Chelcea, Tiberiu Morariu, Gh. Pavelescu, Lucia Apolzan, Elena Secoşan.

Activitatea etnografică a lui Ion Chelcea începe la Cluj în cadrul Universităţii şi Muzeului etnografic al Transilvaniei. Cu reale calităţi de cercetător de teren şi muzeograf, însă cu un stil prolix, cu vădite accente rustice, Ion Chelcea s-a impus prin cîteva studii de mici proporţii : *Grecii în colindele noastre* (Cluj, 1931), *Schiţă monografică asupra Lujediului-Someş* (Cluj, 1932), *Obiceiuri, credinţe, colinde din satul Mada, judeţul Hunedoara* (Cluj, 1933), *Muzeul etnografic al Transilvaniei* (Cluj, 1937). Trece apoi la studii mari subintitulate *Pagini de etnografie şi folclor*, marcînd prin aceasta o *poziţie etnologică* ce revine sub alte forme în *Etnografie. Obiect, concepţie, metodă* (Iaşi, 1943). Trecerea lui Ion Chelcea la Iaşi se face pentru organizarea Muzeului etnografic al Moldovei, pentru care dealtfel şi scrie *Menirea Muzeului etnografic al Moldovei* (Iaşi, 1943). La Iaşi se consacră studiului monografic al unor izolate de pe teritoriul României : al izolatului cultural *Rudarii. Contribuţie la o monografie etnografică* (Bucureşti, 1944) şi al izolatului etnic *Ţiganii din România. Monografie etnografică* (Bucureşti 1944). În ultima monografie etnografică a ridicat probleme care mai apoi aveau să fie repudiate în ideaţia şi formularea lor. După cel de-al doilea război mondial, Ion Chelcea îşi continuă activitatea etnografică de asemeni cu studii de proporţii reduse, însă dense de materiale : *Cercetări etnografice în bazinul Zlatnei şi Valea Ampoiului. Mocanii* (Bucureşti, 1965), *Pive, steze, morăritul, ferăstraiele şi fierăritul pe Valea Bistriţei Moldoveneşti* (în *Etnografia Văii Bistriţei*, Piatra Neamţ, 1973).

Tiberiu Morariu se remarcă numai printr-un studiu monografic asupra *Păstoritului în Munţii Rodnei* (Bucureşti, 1937), care pînă în prezent a rămas o lucrare clasică în acest domeniu.

Gh. Pavelescu îşi începe cariera de etnolog la Cluj, în cadrul Universităţii, cu un studiu de istoriografie etnografică : *Etnografia românească din Ardeal în ultimii 20 ani* (Cluj, 1939). Continuă apoi cu studii de artă populară : *Pictura pe sticlă la românii din Transilvania* (Alba Iulia, 1942), *Pictura pe sticlă la români* (Bucureşti, 1945), cu studii de folclor : *Versuri la morţi de N. Filimon* (Alba Iulia, 1945), *Cercetări folclorice în sudul judeţului Bihor* (Cluj, 1945), *Studii şi cercetări de folclor* (Bucureşti, 1972). Activitatea lui ştiinţifică culminează cu investigaţii asupra riturilor funerare şi magiei populare române : *Pasărea-Suflet* (Cluj, 1942), *Mana în folclorul românesc* (Cluj, 1945), *Cercetări asupra magiei la românii din Munţii Apuseni* (Cluj, 1945). Contribuţia lui Gh. Pavelescu în domeniile abordate adaugă un plus de cunoaştere la esenţa creaţiei populare române.

Lucia Apolzan fructifică în lucrările ei experienţa etnografică dobîndită la Cluj cu aceea sociologică dobîndită la Bucureşti : *Portul şi industria casnică textilă în Munţii Apuseni* (Bucureşti, 1943), un studiu comparativ-istoric care coboară documentarea cu circa 150 de ani. Îşi leagă numele de studiul unor izolate culturale, adică al satelor de altitudine cu case risipite, pe care le consideră tipic româneşti : *Satele crînguri din Munţii Apuseni* (Bucureşti, 1943), *Observaţii asupra ocupaţiilor agricole în Munţii Apuseni* (Alba Iulia 1945), *Populaţia crîngurilor din plasa Cîmpeni-Turda* (Bucureşti, 1948), la care în ultimul timp adaugă intense studii asupra *sălaşelor bănăţene* din Clisura Dunării, parţial publicate în *Atlasul complex „Porţile de Fier"* (Bucureşti, 1972). Cercetările Luciei Apolzan au anticipat preocupările etnologice actuale asupra zonelor de munte, care în ultimul timp au luat o amploare deosebită.

La dezvoltarea etnologiei au participat în această etapă şi unii sociologi care au publicat studii de etnosociologie şi de socioetnologie. În această privinţă merite deosebite revin lui Traian Herseni şi H. H. Stahl. Traian Herseni consacră mai multe studii asupra metodei monografice : *Metoda monografică în sociologie* (1929), *Ce este o monografie sociologică?* (1929), *Cum se întocmeşte o monografie sociologică?* (1929), *Teoria monografiei sociologice* (1934) şi *Îndrumări pentru monografiile sociologice* (1940), care au servit permanent şi cercetărilor de etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare drept cărţi de căpătîi în investigaţiile de teren şi redactarea de monografii asupra culturii şi civilizaţiei rurale. Scrie mai multe studii asupra păstoritului, ce se vor concentra în *Probleme de sociologie pastorală* (1941), în care pune ordine în această problemă tratată fragmentar şi anarhic pînă la dînsul. Abordează *Cîteva consideraţii de antropologie filosofică* (1938) şi *Elemente de sociologie cu aplicaţii la cunoaşterea ţării şi neamului nostru* (1940). Dar cea mai demonstrativă contribuţie o aduce prin masiva monografie îngrijită de dînsul *Drăguş, un sat din Ţara Oltului* (3 vol., 1944). La rîndul lui, H. H. Stahl publică o amplă lucrare consacrată *Tehnicii monografiilor sociologice* (1934), reluată, adăugată şi dezvoltată „după o lungă îndeletnicire de profesor, investigator social şi activist cultural" în *Teoria şi practica investigaţiilor sociale* (1974), de asemeni cu valoare de îndreptar şi în cercetările de etnologie generală sau tematică. Scrie *Sociologia satului devălmaş românesc* (1946), pe care o republică într-o formă nouă revăzută şi adăugită în *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti* (3 vol., 1958—1965). În această lucrare tratează satele devălmaşe ca „realităţi etnografice" care nu sînt decît aspecte ale realităţii sociologice autohtone, cărora le aplică „metoda arheologiei sociale". Cu implicaţii de etnologie istorică sînt şi lucrările mai noi *Controverse de istorie socială* (1969) şi *Studii de sociologie istorică* (1972). Dintre sociologii care au contingenţe cu etnologia, remarcăm pe Ion Ionică cu *Dealul Mohului* (Bucureşti, 1943). Ernest Bernea abordează probleme socioetnografice : *Timpul la ţăranul român* (Bucureşti, 1941) şi *Civilizaţia română sătească* (Bucureşti, 1944), lucrări pe care le va revedea pentru republicarea lor reconsiderată în tripticul *Cadrele fundamentale ale gîndirii populare: timpul, spaţiul şi cauzalitatea.* Mai publică *Nunta în Ţara Oltului* (Bucureşti, 1970) şi *Buhaiul în Fundul Moldovei* (Bucureşti, 1967). Din analiza acestor lucrări reiese că etnografia nu trebuie confundată nici cu sociologia rurală, care vizează alte obiective ştiinţifice, nici cu folclorul rural.

Tot de perioada interbelică ţine şi activitatea unor etnologi proveniţi dintre etnolingvişti şi filologo-etnologi. Printre aceştia Tache Papahagi îşi începe cariera ştiinţifică înainte de primul război mondial, la Bucureşti. Primele lui lucrări se referă la problemele majore ale etnolingvisticii comunităţilor româneşti

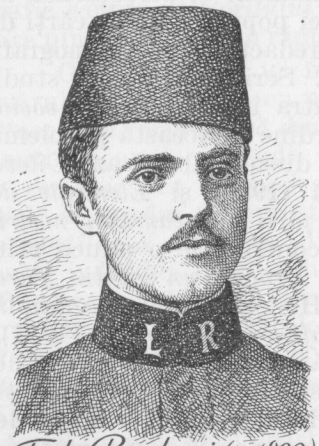

Tache Papahagi (n. 1892)

extrateritoriale statului român, şi anume la *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural şi politic* (Bucureşti, 1915) şi la *Românii din Albania* (Bucureşti 1925). Întreprinde *Cercetări în Munţii Apuseni* (Bucureşti, 1925) şi în alte zone ale ţării, îndeosebi în Maramureş, pentru a publica monografii tematice de valoare deosebită pentru studiul particularităţilor limbii, vieţii şi obiceiurilor româneşti. Ţine cursuri de *Etnografie lingvistică română* la Universitatea din Bucureşti (1926—1927) şi paralel de aplicaţii practice la aceasta : *Aromânii. Grai. Folklor. Etnografie* (Universitatea din Bucureşti, 1932—1933). Organizează şi publică un vast album ilustrativ-documentar, de materiale şi documente de teren, intitulat simplu şi sugestiv *Images d'ethnographie roumaine, daco-roumaine et aroumaine* (Bucureşti, 3 volume, 1934) şi o excursie etnografică intitulată *Prin munţii şi valea Cernei superioare* (Craiova, 1935).

În etnologia română, ca şi în lingvistica română, Tache Papahagi este un *romanist* şi un *comparatist* ; marcante trăsături ştiinţifice se întrevăd ca un laitmotiv în toată opera lui. Punctele culminante ale acestei direcţii de cercetare, pe care şi-a impus-o cu rigiditate, pot fi sesizate şi în ultimele lui lucrări consacrate : în *Concordances folkloriques et ethnographiques* (Bucureşti, 3 volume, 1946—1948), în *Mic dicţionar folkloric. Spicuiri folklorice şi etnografice comparate* (Bucureşti, 1947) şi mai ales în capodopera lui *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic* (Bucureşti, 1963, 1974).

Poziţia teoretică a lui Tache Papahagi rămîne permanent etnologică, deoarece el *nu desparte artificial etnografia de folclor şi pe acestea două de arta populară*, ci le priveşte în interdependenţa lor epistemologică, concretă şi reală, ca *ştiinţe cumulative* ale civilizaţiei şi culturii tradiţionale româneşti.

VI. ETNOLOGIA POSTBELICĂ ŞI ACTUALĂ

1. CONDIŢII NOI DE DEZVOLTARE ŞTIINŢIFICĂ

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, etnografia, folcloristica şi ştiinţa artei populare încep să abordeze complexitatea problemelor, de care se ocupă, în lumina materialismului dialectic şi istoric.

Încercări de interpretare marxistă a ştiinţelor despre civilizaţia şi cultura populară română au existat şi înaintea celui de-al doilea război mondial. Premisele acestei interpretări au fost puse chiar la începutul secolului nostru de cîţiva reprezentanţi ai socialismului ştiinţific, printre care se remarcă C. Dobrogeanu-Gherea în *Studii critice* (trei volume, Bucureşti, 1890, 1891, 1897).

După cel de-al doilea război mondial, cercetările de etnografie în România încep însă să fie reorganizate în structura lor tematică şi metodologică pe criterii teoretice şi aplicative marxiste. Procesul de reorganizare prevede *crearea bazei materiale*, paralel cu *restructurarea concepţiei ştiinţifice* şi în cele din urmă *elaborarea unor lucrări de analiză şi sinteză* care să justifice autohtonitatea, continuitatea, creativitatea şi specificitatea etnică românească.

Reorganizarea bazei materiale a activităţii etnografice începe cu crearea de *instituţii, organe* şi *instrumente de lucru ştiinţifice*. Din 1949 iau fiinţă pe plan naţional cîteva unităţi ştiinţifice şi culturale de profil etnografic, dependente de Academia R.P.R. şi de Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă. Astfel, în anul 1949 se creează Secţia de artă populară în cadrul Institutului de istorie a artei ; în 1951 se creează sectorul de artă populară al Secţiei de artă a Filialei Academiei R.P.R. din Cluj, iar în 1954, în cadrul Institutului de arheologie, se creează Sectorul de etnografie, *unitate ştiinţifică nucleu a*

cercetărilor de etnografie în România, care s-a dezvoltat în secţia de etnografie. Ultima, în 1963, prin contopirea cu *Institutul de folclor*, dă naştere *Institutului de etnografie şi folclor**. Prin înfiinţarea acestui nou *institut de cercetare complexă a creaţiei populare*, etnografică şi folclorică totodată, un deziderat vechi al ştiinţei româneşti s-a realizat abia în anii puterii populare. Cu toate acestea, procesul de creştere a studiului culturii populare a impus mai departe alcătuirea încă a unei noi Secţii de etnografie, artă populară şi folclor pentru cercetarea comparativ-istorică şi sintetică a culturii popoarelor balcanice în cadrul Institutului de studii sud-est europene, în anul 1965. La aceste institute se adaugă apoi *Comisia de antropologie şi etnologie* a Academiei R.P.R. (1962), Grupul de cercetări complexe „Bicaz" (1956), Grupul de cercetări complexe „Porţile de Fier" (1962), *Centrul de istorie, filozofie şi etnografie* de la Craiova (1966) etc.

Reţeaua de muzee etnografice creşte de la an la an, ca şi a muzeelor cu *secţiuni etnografice*.

În ceea ce priveşte învăţămîntul universitar etnografic, el este prezent numai prin ore predate în cadrul catedrelor de istorie medievală sau geografie umană.

Restructurarea concepţiei ştiinţifice începe în aceste unităţi noi de cercetare etnografică. Restructurarea este legată în această etapă de *reorganizarea complexă a etnografiei pe plan naţional*, în care se oglindesc necesitatea crescîndă şi efortul susţinut al forurilor culturale superioare de stat pentru a făuri *o concepţie ştiinţifică unitară* etnografiei române, întemeiată pe *principiile ideologiei şi metodologiei materialismului dialectic şi istoric*. De aceea, ceea ce caracterizează etnografia românească din această etapă este *lărgirea considerabilă a orizontului ei ştiinţific*. Etnografia devine o ştiinţă istorică prin amploarea, diversitatea, complexitatea şi adîncimea cercetărilor de teren. Încep acum degajarea cu claritate a unei tematici ştiinţifice complexe, conforme cu interesele globale ale ştiinţei româneşti, ca şi planificarea de perspectivă a acestei tematici. Cercetările sînt obligate să iasă din cadrul profesionismului şi amatorismului şi să treacă în sarcina specialistului şi tehnicianului. Se

* Azi, Institutul de cercetări etnologice şi dialectologice, prin contopirea cu Centrul de cercetări fonetice şi dialectale.

urmăresc deodată mai multe perspective : 1. *culegerea urgentă* a tot ceea ce mai poate fi recuperat în faţa transformărilor radicale provocate de revoluţia în domeniul ştiinţific şi tehnic şi de revoluţia social-politică ; 2. *tezaurizarea materialelor culese în arhive, muzee şi instituţii de studii* ; 3. *abordarea istorică* a studiului etnogenezei, autohtonităţii, continuităţii şi specificităţii etnice româneşti, a fenomenelor şi faptelor de civilizaţie şi cultură tradiţională ; 4. redactarea unor *lucrări parţiale de analiză* şi *globale de sinteză* care să justifice, pe lîngă cerinţele ştiinţifice, şi existenţa noastră concretă în timp şi spaţiu. Se renunţă acum la cercetarea de teren de tipul excursiei etnografice şi se trece la cercetarea de teren de tipul observaţiei directe, interpretative a *fenomenelor şi faptelor de civilizaţie şi cultură populară* în strînsa lor dependenţă cu viaţa economico-politică şi condiţionarea social-istorică. În această nouă etapă de rezolvare, etnografia românească a eliminat progresiv manifestările neştiinţifice din cadrul preocupărilor ei cotidiene. În acelaşi timp a combătut pericolul vulgarizării, al interpretării mecanice şi dogmatice. O luptă perseverentă s-a dus deci împotriva *diletantismului* şi *rutinei*, a *practicismului* îngust, a *factologiei desuete* care s-au manifestat în etnografie în perioada dintre cele două războaie mondiale. În acelaşi timp, în spiritul principialităţii şi al echităţii, au fost duse mai departe şi intensificate eforturile oamenilor de ştiinţă înaintaşi din trecut, care, deşi lucrînd izolat şi fără un sprijin susţinut din partea oficialităţilor burgheze, au lăsat o operă etnografică de valoare. Aceştia au fost *reconsideraţi ştiinţific* cînd opera lor a prezentat idei şi fapte a căror valoare nu putea fi infirmată de mersul înainte al ştiinţei.

Cercetătorii ştiinţifici ai culturii populare, etnografii, folcloriştii şi istoricienii artei populare, deşi grupaţi în mai multe institute de cercetare, încep să ducă acum o *activitate unitară, coordonată prin planurile lor de muncă ştiinţifică, dirijată de forurile superioare de stat* : Consiliul Naţional al Ştiinţei şi Tehnologiei, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Academiile de resort, Ministerele tutelare, ca şi prin „Revista de etnografie şi folclor" (din 1964).

Elaborarea unor lucrări de sinteză parţială sau generală a constituit primul obiectiv de perspectivă al *institutelor* cu *profil etnografic* nou create şi al *activităţii lor ştiinţifice* speciale.

Prima lucrare de sinteză globală pe care şi-a impus-o Institutul de etnografie şi folclor a fost crearea unui *Atlas etnografic al României*. Iniţierea atlasului aparţine lui Romulus Vuia, efectuarea lui Secţiei de etnografie a institutului, sub îndrumarea şi controlul ştiinţific al unui Comitet naţional pentru A.E.R., din anul 1968. Încheierea lucrărilor a fost prevăzută pentru anul 1978. În vederea strîngerii materialului s-au elaborat 24 de chestionare de teren, două variante ale proiectului de reţea de anchetat şi planificarea de perspectivă. *Atlasul etnografic al României* va fi emanaţia activităţii colective a Secţiei de etnografie a Institutului de cercetări etnologice şi dialectologie, în colaborare cu secţiile de cercetare ale altor institute ştiinţifice şi ale marilor muzee etnografice din ţară. Problematica şi metodologia *Atlasului* au fost publicate din 1967 în „Revista de etnografie şi folclor" a institutului.

Fiecare din unităţile de cercetare ştiinţifică menţionate a lucrat pe cont propriu, dar a lucrat şi în colaborare cu alte unităţi similare. Astfel, între Institutul de arheologie (Secţia de etnografie), Institutul de istoria artei şi Institutul de folclor s-a realizat, prin colaborare, redactarea unui volum (800 pag. mss. dactilo) intitulat: *Românii, studiu de etnografie românească*, pentru a fi inclus în *Народы зарубежной Европы*, Moscova (1964—1965). Din această primă sinteză de etnografie românească s-au publicat numai 120 de pagini în volumul al II-lea al colecţiei menţionate. Prezentarea rezumativă în rusește a suferit însă modificări de text datorită tehnoredacţiei. În această vastă lucrare de „etnografie românească" se scoate în evidenţă contribuţia poporului român în crearea unei civilizaţii şi culturi populare specifice în sud-estul Europei. Este sub acest raport şi *prima sinteză de etnografie românească* în care se folosesc metoda comparativ-istorică şi a analogiilor recurente. Apoi, între Institutul de etnografie şi folclor şi Institutul de istoria artei, colaborarea s-a efectuat în domeniul studiului *meşteşugurilor artistice*, al *artizanatului* şi al *artei populare*. Lucrările rezultate s-au referit la *Arta populară din zonele Argeş şi Muscel* (Bucureşti, 1967), la *Arta populară pe Valea Bistriţei* (Bucureşti, 1969) şi au culminat în *Arta populară românească* (Bucureşti, 1969). Primele două lucrări sînt sinteze parţiale de ordin monografic, care stau la baza *sintezei globale* de tipul unei introduceri ştiinţifice la „arta populară românească", prima lucrare de acest gen în literatura română. Această introducere generală la studiul artei populare româneşti este o operă colectivă, în care se trec în revistă toate genurile artei populare în ordinea integrării lor în activitatea creatoare populară (arhitectura, interiorul locuinţei ţărăneşti, mobilierul ţărănesc, ţesăturile, portul, broderiile, podoabele şi bijuteriile, arta prelucrării lemnului, sculptura, prelucrarea artistică a metalelor, ceramica, pictura populară, arta încondeierii ouălor, figurinele ţărăneşti de lut, formele plastice din caş şi cocă, măştile populare), pentru a se sublinia astfel problematica vastă a creaţiei populare române. Investigaţiile întreprinse de colectivul de redactare au urmărit paralel: *coordonarea materialului* de teren cu cel de arhivă, *sistematizarea tipologică* (adoptînd sau retuşînd tipologiile unde erau reclamate de material sau propunînd tipologii noi) şi *expunerea lor comparativ-istorică* în contextul etnologic sud-est european.

Din categoria acestor colaborări ale Institutului mai fac parte şi lucrările de sinteză parţială efectuate de Secţia de etnografie şi folclor din Cluj a institutului, şi anume: *Arta populară din Valea Jiului* (Bucureşti, 1963) şi *Ţara Bîrsei* (Bucureşti, vol. I, 1972; vol. II, 1974); *Arta populară din Valea Jiului*, cea mai vastă monografie regională de acest gen, este o contribuţie specială la istoria artei populare româneşti pe baza studiului asemănărilor şi deosebirilor interzonale şi a clasificării ştiinţifice a ornamentelor populare. *Ţara Bîrsei*, (volumul I şi II), care face parte dintr-o trilogie transilvăneană de monografii carpatice, prezintă una din cele mai autentice zone etnografice româneşti în perspectiva unei cercetări multidisciplinare. Aceste volume alcătuiesc o succesiune de trei, în care volumul întîi se ocupă cu încadrarea geografică, istorică şi etnografică a Ţării Bîrsei, sub redactarea lui N. Dunăre.

Colaborările capătă însă o extensiune deosebită, de tip interdisciplinar, în cadrul grupelor de cercetare complexă ale Academiei Republicii Socialiste România şi îndeosebi în *Grupul de cercetări complexe „Porţile de Fier"*, care reprezintă cea mai mare unitate de acest fel creată de Academie, atît prin numărul (400) de colaboratori, cît şi prin tematica bogată a cercetării (14 colective de cercetare interdisciplinară).

Ca rezultat al activităţii colectivului de etnografie a Grupului de cercetări complexe „Bicaz" s-a publicat, cu o

întîrziere de 8 ani, din motive redacţionale, un volum de studii intitulat *Etnografia Văii Bistriţei* (Piatra Neamţ, 1973). Volumul cuprinde studii referitoare la majoritatea aspectelor privind viaţa materială, şi anume consideraţii generale toponimice, demografice şi economice asupra zonei, aşezări, gospodărie, curte şi locuinţă, ocupaţii (principale şi secundare), transport, hrană, industrie sătească, meşteşuguri şi îndeletniciri dispărute. Ceea ce dă unitate acestor studii monografice este nu atît metoda expunerii materialului, ci zona de referinţe : Valea Bistriţei Moldoveneşti.

Activitatea etnologică în România a căpătat un impuls deosebit în cadrul *Grupului de cercetări complexe „Porţile de Fier", prin colectivul de etnologie*, care a întreprins şapte ani cercetări de teren. Unele rezultate parţiale au fost publicate pe parcurs în cîteva „Caiete de materiale" pentru uz intern, altele au fost publicate în formă de studii în revistele de specialitate şi altele au fost incluse în capitolul *Etnologie* din *Atlasul complex „Porţile de Fier"* (Bucureşti, 1972), lucrare publicată în două ediţii, română şi engleză.

Cercetările de etnologie în zona „Porţile de Fier" au urmărit să descopere, să analizeze, să sistematizeze şi să interpreteze fenomenele şi faptele de civilizaţie şi cultură tradiţională ale populaţiei omogene române şi alogene din zonă. Cercetările diacronice s-au oprit la trei secvenţe de timp : la *perioada genezei* acestor fenomene şi fapte de civilizaţie şi cultură tradiţională locală, la *perioada de maximă evoluţie* şi la *perioada construcţiei socialiste*, axată pe edificarea hidrocentralei în zonă. Pentru prima dată în etnologia română s-a reuşit să se demonstreze că o *zonă de frontieră* nu este structural neutră, inexpresivă şi neconvingătoare pentru studiul vieţii unui popor, deşi este o zonă de tranziţie, în care se găsesc enclavate uneori elemente alogene, şi că această zonă păstrează, cu toate vicisitudinile istoriei, urme de civilizaţie şi cultură tradiţională străveche românească, ce rivalizează prin bogăţia şi conţinutul lor cu urmele păstrate în zone rămase nealterate din acest punct de vedere. Capitolul *Etnologie* din *Atlasul complex „Porţile de Fier"* (Bucureşti, 1972) se referă la elemente de structură şi morfologie a aşezărilor legate de strămutarea populaţiei, la tipurile de case, la terminologia gospodăriei, sisteme tradiţionale de arătură, unele agricole tradiţionale, tovărăşii cu caracter agricol, păstoritul tradiţional,

unelte pescăreşti, procedee şi unelte de vînătoare, sericicultură, instalaţii de morărit, alimentaţie şi transporturi, costumul tradiţional femeiesc şi bărbătesc, ţesături de lînă şi chilimuri, apa în obiceiuri, datini juridice, literatura populară, genuri muzicale, dansuri populare şi structura isoetnică şi metanastazică a zonei. Prin *studiul structurii isoetnice şi metanastazice a zonei* se aduce o contribuţie inedită la interpretarea cartogramatică a materialului etnologic, şi anume : *lectura în suprapuneri a cartogramelor etnologice* şi a unor materiale de teren necartografiate în atlas, însă concludente pentru contextul tematic abordat. Ceea ce redă o cartogramă sinteză în raport cu celelalte cartograme analitice este îndeosebi circumscrierea spaţiilor sau subzonelor prin notele lor de specificitate locală, pe spaţii restrînse, pentru delimitarea ariilor şi configuraţiilor culturale şi pentru exprimarea interferenţelor punctelor de reper cu semnificaţii comune. De asemeni, pentru determinarea mişcării metanastazice intraetnice între români (frăţuţi şi bufeni) şi interetnice între români şi enclavele etnice alogene.

S-a realizat în domeniul etnologiei, în cadrul Grupului de cercetări complexe „Porţile de Fier", încadrarea acestui domeniu de cercetare în sistemul ştiinţelor contemporane şi coordonarea rezultatelor obţinute cu rezultatele celorlalte ştiinţe social-istorice.

În fine, colaborarea de tip interdisciplinar realizată prin Comisia de antropologie şi etnologie a Academiei Republicii Socialiste România a avut în vedere întîi tema elaborării unei sinteze teoretice şi metodologice a domeniului etnologiei contemporane şi în al doilea rînd tema *Izolatelor etnice şi culturale pe teritoriul României* (Andrei Marcu).

Nu trebuie desconsiderată nici colaborarea ştiinţifică între unităţile muzeografice ale Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste şi celelalte organe ştiinţifice de stat, cu profil etnografic integral sau parţial. Printre *marile muzee etnografice* care au întreprins cercetări complexe, menţionăm *Muzeul de artă populară* din Bucureşti, *Muzeul etnografic al Moldovei* din Iaşi, *Muzeul Bruckenthal* din Sibiu, *Muzeul etnografic al Banatului* din Timişoara. Unele din aceste unităţi muzeistice editează publicaţii etnografice cu caracter periodic (anuare şi colecţii) sau cu caracter ocazional (mape, albume etc.).

2. TENDINȚE ȘI DIRECȚII NOI DE CERCETARE

În contextul orientării materialist-dialectice și istorice a etnografiei românești, care constituie *o treaptă a întregii etnologii românești*, în această etapă constatăm cîteva tendințe și direcții noi de cercetare.

Printre aceste tendințe și direcții de cercetare, integrate complet în orientarea generală materialist-dialectică și istorică, remarcăm în știința românească postbelică efortul continuu de *trecere de la etnografie la etnologia propriu-zisă*. Această trecere a fost proclamată ca necesară între cele două războaie mondiale, dar nu s-a efectuat atunci decît parțial și timid. S-a constatat pentru această perioadă că unii etnografi făceau etnologie fără să știe și unii oameni de știință care se proclamau etnologi făceau etnografie cu bună știință.

În anul 1966 s-au pus din plin premisele acestei treceri prin înființarea *Comisiei de antropologie și etnologie a Academiei Republicii Socialiste România*, emanată din Comitetul național de antropologie și etnografie. În cadrul comisiei s-au creat două grupe de muncă : o grupă antropologică și o grupă etnologică. Grupa etnologică și-a extins activitatea și în centrele universitare prin *Cercurile de etnologie* : Cluj, Iași, Craiova, Timișoara (1970) și recent prin două *Subcomisii de antropologie și etnologie* a Filialei din Cluj (1973) și a Filialei din Iași (1975) a Academiei. Activitatea comisiei cu subunitățile ei a fost multiplă : teoretică, metodologică, problematică, aplicativă, istoriografică. Comisia s-a menținut tot timpul ca un *organ suprainstituțional* de creație științifică și ca un *organ consultativ* al Prezidiului Academiei Republicii Socialiste România în domeniul antropologiei și etnologiei.

În cadrul Comisiei de antropologie și etnologie s-au impus ca direcții de cercetare *trecerea de la cercetarea simplexă la aceea complexă* și de la cercetarea complexă, subordonată unei științe fundamentale, la *cercetarea complexă de tip interdisciplinar, integrată în sistemul de științe contemporane.*

O altă tendință de cercetare a fost aceea de abordare a etnologiei ca *antropologie socială* și *antropologie culturală*. Pentru această necesitate s-a creat în cadrul *Centrului de antropologie* al Academiei un *sector de antropologie socială și culturală* (1964) cu două *laboratoare*, unul de „antropologie socială,

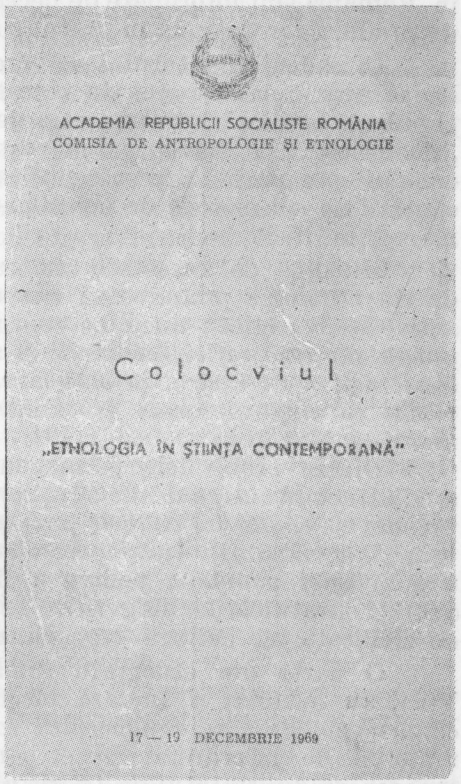

Fig. 4. — Coperta unui program al *Comisiei de antropologie și etnologie* referitor la Colocviul „*Etnologia în știința contemporană*".

economică și culturală", și altul de „demografie antropologică" În aceste sectoare s-a urmărit comportamentul uman standardizat și pe cale de standardizare, activitate care a fost efectuată prin crearea *stațiunii-pilot* de Vasile Caramelea la Berevoiești (Argeș) și apoi la Curtea de Argeș.

La aceste tendințe teoretice trebuie adăugate și altele, referitoare la *organizarea etnologiei în sensul folosirii ei în industrie, comerț* etc. Elaborarea unei *etnologii aplicate* corespunde dealtfel curentului general științific în prezent în lume, în care se preconizează valorificarea resurselor umane în spiritul unei integrări cît mai perfectibile în societatea industrială actuală. Direcțiile de cercetare în domeniul etnologiei aplicate

în România sînt imprimate de necesităţile practice ale unităţilor de producţie artizanală în statul român socialist.

În cadrul Institutului de cercetări etnologice şi dialectologice apar tendinţe noi de cercetare ale domeniului culturii populare. Ia fiinţă întîi un „cerc de stilistică", apoi un altul de „semiotică". Se întreprind investigaţii structuraliste asupra creaţiei populare. Efervescenţa aceasta explică necesitatea căutării de noi metode de investigaţie, de noi formule de exprimare ştiinţifică.

Direcţia de cercetare materialist-istorică a etnografiei de tip etnologic promovează dezvoltarea a două categorii de activităţi teoretice : unele ce continuă *problemele majore tradiţionale ale etnografiei româneşti* şi altele care promovează *probleme noi, ce au apărut în mod necesar în condiţiile noi create de modul de viaţă şi forma de civilizaţie şi cultură socialistă din România.*

Dintre problemele permanente ale etnologiei fac parte studiul *etnogenezei, autenticităţii, continuităţii* şi *specificului etnic*, precum şi al *istoriei culturii poporului român.* Concomitent s-a urmărit comparativ-istoric *dezvoltarea ocupaţiilor de bază* şi a *terminologiei populare*, pentru a demonstra pe această cale aportul stratificărilor lingvistice în corelaţie cu cel al formelor de civilizaţie şi cultură corespunzătoare.

O parte din etnografii români, în frunte cu Romulus Vuia, au redactat o lucrare colectivă, *Contribuţie la formarea culturii populare şi a poporului român* (1962), ce a servit ca material de interpretat în elaborarea capitolului relativ la etnogeneză din tratatul de *Istorie a României* (vol. I, Bucureşti, 1964). Paralel cu această contribuţie colectivă, unii din etnografii români au publicat *contribuţii restrînse asupra etnogenezei române pe teme legate de păstorit şi agricultură.* De la această dată, toţi etnologii români au început să abordeze, în lucrările lor tematice, diferite *aspecte ale etnogenezei române* şi, ca un corolar, să urmărească insistent *problema continuităţii.* Aceste două preocupări conexe se întrevăd în mai toate lucrările actuale.

În privinţa istoriei civilizaţiei şi culturii tradiţionale române s-au impus studiile lui Const. C. Giurescu ce au contingenţe directe cu etnologia, dintre care menţionăm : *Jurămîntul cu brazda în cap* (în „Din trecut", Bucureşti, 1942), *Harta*

stolnicului Constantin Cantacuzino (Bucureşti, 1943), *Istoria pescuitului şi pisciculturii în România* (Bucureşti, 1964), *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea pînă în mijlocul secolului al XVI-lea* (Bucureşti, 1967), *Istoricul podgoriei Odobeştilor* (Bucureşti, 1969), *Contribuţii la istoria ştiinţei şi tehnicii româneşti în secolele XV — începutul secolului XIX* (Bucureşti, 1973). În toate aceste studii Const. C. Giurescu adoptă o *poziţie etnologică în tratarea istorică a fenomenelor şi faptelor urmărite*, care lărgeşte orizontul aprehensiunii lor complexe şi interdisciplinare pentru a scoate în evidenţă capacitatea de creaţie şi de difuziune a bunurilor şi valorilor populare române.

Tot în privinţa istoriei culturii române s-au impus în ultimul timp şi studiile lui P. P. Panaitescu care au contingenţe directe cu etnologia, şi anume : *Introducere la istoria culturii româneşti* (Bucureşti, 1969) şi *Contribuţii la istoria culturii româneşti* (Bucureşti , 1971). Îndeosebi în prima lucrare menţionată se tratează *culturogeneza poporului român*, formele particulare şi „uniunile de cultură" din care au făcut parte şi românii, precum şi participarea poporului român la marile curente de gîndire şi realizare în domeniul civilizaţiei şi culturii europene.

Dar contribuţia istoricilor la studiul unor aspecte ale civilizaţiei române cuprinde şi opera altor minţi luminate, asupra cărora nu insistăm deocamdată.

Demonstrarea autenticităţii şi străvechimii elementelor de viaţă materială la români a fost completată de studiul *formelor arhaice de adăposturi pastorale*, pe baza materialelor arheologice, etnografice şi a izvoarelor literare antice şi medievale, ca şi a surselor folclorice şi lingvistice. Tipurile de adăposturi pastorale arhaice analizate de autorul acestui op în *păstoritul sedentar* pledează pentru o *tehnică arhitectonică* locală, care relevă un aspect de civilizaţie ce atestă continuitatea istorică a autohtonilor, din vremea dacilor pînă în vremea noastră. Tot atît de importante pentru elucidarea etnogenezei şi a istoriei culturii populare române sînt şi studiile asupra *agriculturii de munte* şi a *viticulturii arhaice*, către care se îndreaptă cei mai mulţi etnologi români, pentru a surprinde unele aspecte ale esenţei continuităţii cultural-istorice a românilor pe teritoriul Daciei antice.

În această etapă s-a pus un accent deosebit pe studiul istoriei civilizaţiei şi culturii populare române, pe cercetările

de arhitectură populară, arhitectură rurală și de tîrg. Astfel, din 1956 încoace s-au publicat *albume* și *studii asupra construcțiilor țărănești pe județe, planuri de ansamblu sau de amănunt ale gospodăriilor și caselor*, albume asupra unor *modele ornamentale* proprii arhitecturii populare.

Investigațiile etnologice referitoare la așezări trec acum de la cercetarea *tipologiei morfologice*, la modă în întreaga Europă, la aceea a structurii și funcțiunii economico-culturale a unităților etnice respective. În această privință s-a urmărit determinarea arhaismului acestor așezări și a locuințelor în raport cu ocupările de bază.

O atenție deosebită s-a acordat preocupărilor de *etnologie diferențială* pentru demonstrarea străvechimii, autenticității și specificității unor elemente de viață materială în aparență secundare. S-a studiat interdisciplinar ceramica populară. S-au făcut investigații ale unor centre, tehnici și produse ceramice care prin materialele lor concurează și sprijină descoperirile arheologice. S-au studiat *ceramica neagră nesmălțuită de tip dacic*, apoi *ceramica roșie nesmălțuită* și *ceramica ocru nesmălțuită*. S-au determinat tehnicile arhaice de preparare, de coacere, de afumare, de „matizare" a oalelor de lut. S-a pus un accent deosebit pe ceramica smălțuită și ornamentată de Horezu și Oboga, de Rădăuți și Vama, de Ciuciș și Turda etc. Aproape fiecare etnograf s-a simțit obligat să întreprindă investigații referitoare la ceramica populară, să descrie cîte un centru de olari și să-l încadreze în creația populară. Aceasta este situația lui Tancred Bănățeanu, Paul Petrescu, Cornel Irimie, Gh. Focșa etc.

În cîteva monografii analitico-descriptive asupra ceramicii roșii, negre și ocre, unii etnografi pledează pentru *teza poligenezei și polimorfismului creației artistice populare române*, poligeneza grefîndu-se pe *traco-latinismul formelor arhaice de creație populară*, în domeniul ceramicii, iar polimorfismul pe marea varietate în unitate a formelor de creație populară autohtonă.

Din seria problemelor corelate ocupațiilor face parte și *studiul meșteșugurilor sătești*. S-au întreprins cercetări de teren în atelierele meșteșugărești individuale și cooperativizate și s-au despuiat parțial arhivele instituțiilor deținătoare de documente referitoare la activitatea meșteșugărească din perioada feudală. Dintre lucrările importante de istoriografie etnologică a meșteșugurilor sătești, domeniale și orășenești, concepute în

spiritul materialismului istoric, menționăm: Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea* (București, 1965); Șt. Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu* (București, 1969); Constantin Lungu, Vasile Radu, Veniamin Bassa, Ion Raica, Mircea Valea, *Meșteșuguri și meșteșugari din vestul Transilvaniei* (București, 1970); C. C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolul XV și începutul secolului XIX* (București, 1973).

În domeniul *industriei casnice* și al *industriei domestice*, s-au înregistrat luări de poziție teoretică și metodologică de Tancred Bănățeanu, Georgeta Stoica, Emilia Pavel, care au publicat *micromonografii despre portul popular, interiorul casei și unele obiecte domestice de artă.*

Însă, în afara acestor probleme de ordin istoriografic, de paleoetnografie istorică, ce răspundeau pînă nu de mult unor sarcini imediate ale etnologiei românești, s-au abordat paralel și probleme referitoare la studiul *formelor* de viață spirituală.

În domeniul cercetării vieții spirituale tradiționale a poporului român, s-au elaborat studii analitice asupra obiceiurilor și mitologiei populare. Aportul principal al cercetării este în această privință relevat de relația care există între structura *formelor de viață socială specifice satului românesc* și modul în care se constituie *complexele ceremoniale*, și scenariile rituale de ordin comunitar, în primul rînd cele legate de viața omului în familie, de spiță de neam etc. Pe linia acestor preocupări speciale s-a urmărit felul în care, prin intermediul limbajului simbolic, manifestările ceremoniale reflectă *încadrarea* condiției umane în datele unei concepții tradiționale despre lume și existență. În coordonatele unei asemenea concepții, omul este considerat modalitate ontologică cu destin individual, ființă socială cu trei dimensiuni inseparabile.

O nouă caracteristică a etnologiei actuale este efortul susținut pe care aceasta îl face pentru elaborarea unor lucrări de *sinteze parțiale* și *sinteză globală*, rezultate ale investigațiilor întreprinse asupra civilizației și culturii române tradiționale sau contemporane.

Printre *sintezele parțiale de etnologie românească* se impune aceea referitoare la Clisura Dunării, consemnată în *Atlasul complex „Porțile de Fier"* (București, 1972). Capitolul intitulat

Etnologie din acest atlas marchează concret prima elaborare cartografică din perspectiva etnologiei române, într-o microzonă de frontieră. „Cercetările de etnologie au urmărit să descopere, să analizeze fenomenele şi faptele de civilizaţie şi cultură tradiţională ale populaţiei omogene române şi alogene din zona Porţilor de Fier [...] pentru a surprinde şi consemna perioada genezei lor, adică substratul lor, perioada de evoluţie, contact, contaminări şi decalcuri reciproce a populaţiei omogene cu grupele alogene enclavate în zonă, adică adstratul lor, şi perioada care ajunge pînă în pragul construcţiei socialiste, adică stratul lor". În acest capitol din atlas se întrevede *sensul adînc şi actual al etnologiei româneşti*, concepută ca o *sinteză teoretică şi metodologică a etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare* pentru a exprima vitalitatea, autohtonitatea, continuitatea şi capacitatea de creaţie populară.

Dintre sintezele parţiale microzonale, lucrarea colectivă intitulată *Etnografia Văii Bistriţei* (Piatra Neamţ, 1973) reduce tonusul teoretic al etnologiei la analiza de tip etnografic a formei de civilizaţie sătească în zona Bicaz. Lucrarea consemnează la nivelul grafiei informativ-documentare viaţa materială în cîteva sate de pe valea Bistriţei Moldoveneşti, strămutate, care au intrat în perimetrul lacului de acumulare al Hidrocentralei Bicaz.

Tot în etnologia actuală se remarcă marele număr de *sinteze parţiale* de ordin tematic, unele dintre ele fără antecedente chiar în literaturile de specialitate ale unor ţări cu o tradiţie de cercetare mai bogată. Dintre acestea amintim lucrările referitoare la arhitectura populară, la ceramica populară, la portul popular, la obiceiurile juridice, la riturile funerare, la ceremonii şi datini, la măştile populare etc.

3. PROMOTORII ETNOLOGIEI ACTUALE

Organizarea activităţii etnografice de tip etnologic în institutele, centrele, grupele de cercetare, secţiile şi sectoarele de etnografie, în muzeele etnografice şi în alte organe de cercetare ştiinţifică, se exercită paralel şi interdependent din 1948 încoace.

Promotorii etnologiei actuale pot fi împărţiţi în două grupe : una care îmbină cercetarea concretă cu teoria, extrăgînd

din materialele de teren premisele unei interpretări complexe şi plenare a fenomenelor şi faptelor de civilizaţie şi cultură populară, şi o grupă care se menţine la limitele inferioare ale interpretării etnologice, la nivelul înregistrărilor stricte şi rigide de tip analitico-descriptiv. De aceea în expunerea noastră vom insista ceva mai mult asupra contribuţiei celor ce fac parte din prima grupă şi vom menţiona bibliografic pe ceilalţi, din grupa a doua.

Organizarea teoretică şi metodologică a secţiei de etnografie din cadrul Institutului de arheologie şi Istoria artei pînă la întemeierea Institului de etnografie şi folclor, adică din 1956 pînă în 1962, revine lui Romulus Vuia. Din 1962 pînă în prezent autorului acestui studiu.

Activitatea ştiinţifică a lui Romulus Vuia am prezentat-o în capitolul „Etnologia interbelică", aşa că asupra ei vom reveni numai acolo unde contribuţia ei cade pe temele abordate în perioada postbelică.

Romulus Vulcănescu îmbrăţişează cercetarea teoretică, metodologică şi aplicativă a etnologiei, paralel cu cercetarea de antropologie socială şi culturală, de sociologie a culturii, de mitologie şi filozofie a culturii. Începe cu studii de mitologie română : *Scurtă privire asupra mitologiei române* (Craiova, 1937), *Două tipuri de mitologie română* (Bucureşti, 1944), *L'écho de quelques monuments mégalithiques dans le paléofolklore roumain* (Praga, 1971), *Les aspects essentiels de la mythologie roumaine* (Sinaia, 1973, 1974) etc. În *Măştile populare* (Bucureşti, 1970) întreprinde o clasificare nouă a acestor instrumente ludice pentru a sonda conţinutul lor mitologic şi a surprinde structura lor simbolică şi viziunea lor estetică. Consideră că măştile populare reflectă o frescă istoriată inedită a transformărilor culturale ale poporului român din comuna primitivă pînă în perioada actuală şi că prin ele mitologia română aduce o contribuţie particulară la elucidarea unor aspecte semnificative ale mitologiei universale. În *Coloana cerului* (Bucureşti, 1972) Romulus Vulcănescu reconstituie geneza, evoluţia şi structura unuia dintre cele mai vechi şi semnificative monumente mitologice ale culturii tradiţionale a poporului român. Reconstituirea foloseşte două procedee : a) coborîrea diacronică, involutivă, din stratul cultural contemporan, prin adstratul cultural medieval, la substratul primitiv arheologic ; b) urcarea cronologică,

evolutivă din substratul cultural, prin adstrat, la stratul contemporan. Din această reconstituire reiese că la geneza coloanei cerului stau bradul, conceput ca arbore cosmic, şi transsimbolizările lui mitologice. Studiul demonstrează că opera capitală a lui C. Brâncuşi „Coloana infinită" reprezintă faza finală de evoluţie a acestei teme, forma culminantă a coloanei cerului, aşa cum aceasta a fost concepută din comuna primitivă de autohtoni. Romulus Vulcănescu investighează unele domenii necercetate ale artei populare. Scrie o monografie despre horă intitulată *Fenomenul horal* (Craiova, 1944), în care analizează substratul fenomenului cultural românesc în comparaţie cu substratul culturilor populare sud-est europene. Monografia conchide că la baza culturii noastre populare stă o realitate complexă şi polivalentă pe care o numeşte „horală", pentru că este ilustrată documentar prin horă. Hora dă unitate de viziune creatoare, unitate de stil în varietate, de structură şi de mesaj cultural. Publică *Caractere înrudite între portul popular român şi slovac* (Bucureşti, 1962), *Figurarea mîinii în ornamentica populară română* (Bucureşti, 1964), *Lucrări artistice în metal, os şi piatră* (Bucureşti, 1969). Abordează problemele teatrului sacru : *Gogiu, un spectacol funerar* (Bucureşti, 1965), ale teatrului profan istoric : *Dynamique du théâtre folklorique roumain* (Bucureşti, 1973). Se ocupă de medicina populară, din care prezintă unele teme inedite : *La dactyloponcture* (Bucureşti, 1970) şi *Urticoterapia* (Bucureşti, 1974). Studiază : *Agricultura de munte în vestul Carpaţilor Meridionali* (Bucureşti, 1967), *Agricultura în Clisura Dunării* (Craiova, 1968), *Toponymie agraire de montagne dans les Carpates roumaines* (Bucureşti, 1970). E preocupat de *păstoritul sedentar* în comparaţie cu cel transhumant : *Călăreţii sărari* (Bucureşti, 1963), *Toponimie profesională* (Bucureşti, 1964), *Pietrele colibate* (Bucureşti, 1965), *L'évolution des abris pastoraux chez les Roumains* (Bucureşti, 1965) etc. O atenţie susţinută a acordat teoriei şi metodologiei etnologice : *Dimitrie Gusti şi cercetarea etnografică* (Bucureşti, 1966), *Méthodes d'investigation ethnologique dans la zone „Porţile de Fier"* (Beograd, 1968, 1973), *Rolul etnologiei în procesul autocunoaşterii culturale* (Bucureşti, 1969), *Structura şi dinamica civilizaţiei şi culturii în aşezările rurale* (Bucureşti, 1969), *Sistemul ştiinţelor etnologice particulare şi contemporaneitatea* (Bucureşti, 1972), *The System of the Ethnological Sciences* (Chicago, 1973). În domeniul cutumelor şi tradiţiilor juridice a publicat, printre altele, o monografie asupra *Etnologiei juridice* (Bucureşti, 1970), care a urmărit un triplu scop ştiinţific : a) să prezinte prima expunere sistematică asupra conţinutului acestei noi discipline în literatura română de specialitate ; b) să promoveze un punct de vedere românesc în contextul eforturilor contemporane relative la fundamentarea teoretică şi metodologică a acestei noi discipline şi c) să reconstituie sistemul de drept cutumiar şi ideea de justiţie în concepţia poporului român într-o nouă viziune ştiinţifică, sprijinită pe materiale de teren şi arhivă, valorificate de etnologie. În domeniul popularizării ştiinţei asupra civilizaţiei şi culturii populare a publicat : *Etnografia, ştiinţa culturii populare* (Bucureşti, 1968, tradusă în maghiară şi germană în 1969), şi două micromonografii : *Boşimanii* (Bucureşti, 1968) şi *Incaşii* (Bucureşti, 1970). Romulus Vulcănescu a depus o activitate susţinută pentru promovarea *Atlasului etnografic al României*, a condus, coordonat ştiinţific şi redactat *Atlasul complex „Porţile de Fier"* (Bucureşti, 1972), un atlas de tip nou, cu o structură interdisciplinară, în care a aplicat trei metode de cartografiere, prin scheme, tipologii şi modele statistico-matematice şi analitico-descriptive.

În calitate de secretar ştiinţific al Comisiei de antropologie şi etnologie şi de coordonator ştiinţific adjunct al Grupului de cercetări complexe „Porţile de Fier" al Academiei Republicii Socialiste România, a contribuit la extinderea cercetărilor etnologice în cadrul grupului.

De provenienţă istoric, Ion Vlăduţiu a depus o activitate etnografică constantă, atît în Secţia de etnografie, cît şi în alte instituţii ştiinţifice ale Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste : Direcţia muzeelor, Aşezămintele culturale, Institutul de etnografie şi folclor. A publicat studii de specialitate în domeniul „culturii materiale" (un *alter nomen* dat civilizaţiei) şi de critică etnografică : *Probleme de cercetare în domeniul etnografiei* (Bucureşti, 1954), *Despre dezvoltarea etnografiei româneşti în condiţiile regimului democrat popular* (Moscova, 1956), *Orientarea ideologică a cercetărilor etnografice* (Bucureşti, 1960), *Cercetarea fenomenelor etnografice contemporane* (Bucureşti, 1971). S-a preocupat de studiul păstoritului transhumant la români : *Almenwirtschaftliche Viehhaltung und Transhumance im Bran-*

gebiet (Budapesta 1961), *Păstoritul la mocanii români* (Moscova, 1962), *Aspecte etnografice ale păstoritului în Moldova de sud* (Bucureşti, 1965), *Contribuţii la cunoaşterea structurii sociale a păstorilor transhumanţi în secolul al XIX-lea* (Bucureşti, 1969). A mai publicat monografii tematice, una de popularizare : *Polinezienii* (Bucureşti, 1967) şi alta de sinteză parţială: *Etnografia românească* (Bucureşti, 1973).

O parte din activitatea etnografică a lui Ion Vlăduţiu s-a desfăşurat şi în domeniul *Atlasului etnografic al României*.

Radu O. Maier insistă în cercetări etnografice asupra ocupaţiilor şi meşteşugurilor populare. Acordă o preferinţă deosebită vărăritului la români : *Procedee populare de obţinere a varului în zona Bicazului* (Bucureşti, 1965), *Vărăritul, o străveche ocupaţie populară* (Bucureşti, 1965), *Producerea varului la români în secolul al XX-lea* (Moscova, 1967, mss.), *Vărăritul, o străveche ocupaţie a locuitorilor Munţilor Apuseni* (Alba Iulia, 1967), *Obştea vărarilor din Vîrciorova* (Craiova, 1968). Publică studii analitico-descriptive referitoare la agricultură : *Tipul de fîntîni cu bazin de acumulare* (Bucureşti, 1965), *Sisteme arhaice de îmblăcit* (Bucureşti, 1967), *Gropi de păstrat bucate (cereale) în Dobrogea* (Bucureşti, 1968) şi referitoare la *Mobilierul ţărănesc* (Bucureşti, 1969). Şi dînsul a desfăşurat o activitate susţinută în domeniul *Atlasului etnografic al României*.

De formaţie etnoistoric, Paul Simionescu abordează întîi studii de istoriografie generală şi apoi de istoriografie etnologică. Publică : *Une orientation bibliographique dans l'histoire médiévale et moderne de la Roumanie* (Bucureşti, 1970), *Le sud-est européen dans l'historiographie roumaine* (Bucureşti, 1966). Abordează probleme teoretice de cartografie etnografică : *Cartografierea, sistem de reprezentare a fenomenelor corelate în unele discipline sociale* (Bucureşti, 1969), *Isograma etnologică, un nou concept de determinare cartografică* (Bucureşti, 1970). Studiile de istoriografie etnologică încep să-l pasioneze : *Mărturii etnografice puţin cunoscute ale unor călători străini în Ţările Româneşti. Secolele XVII—XVIII* (Bucureşti, 1971), *Pagini de etnografie românească în opera memorialistică a unor călători străini. Secolele XVII—XVIII* (Bucureşti, 1972). Publică în colaborare *Some Special Aspects of Romanian Ethnology* (Leiden, 1972). Manifestă preocupări de mitologie română : *Reminiscenţe mitologice. Semnificaţii ale unui străvechi cult acvatic* (Bucureşti, 1973).

Alex. Popescu întreprinde cercetări de folcloristică cu *O ipoteză istorică în legătură cu „Cîntecul lui Priscoveanu"* (Bucureşti, 1966). Trece apoi la cercetări de etnografie ale unor obiceiuri tradiţionale proprii muncii săteşti : *Tovărăşiile cu caracter agricol în Clisura Dunării* (Craiova, 1969), *Rumänische Erntebräuche* (Bonn, 1974), iar în colaborare *Aplicaţiile eşantionării în realizarea Atlasului etnografic al României* (Bucureşti, 1969). Tot în colaborare publică o micromonografie etnologică *Zulușii* (Bucureşti, 1970). Abordează *Perspectivele antropologice în cercetarea culturii şi civilizaţiei populare* (Bucureşti, 1970).

Georgeta Moraru-Popa publică studii de agroetnografie : *Date etnografice referitoare la prelucrarea metalelor în izvoare antice* (Bucureşti, 1965), *Comentarii etnografice la arheologia plugului* (Bucureşti, 1967), *Puncte de vedere în cercetarea etnografică a inventarului agricol arhaic românesc* (Bucureşti, 1968), *Tipologia plugului românesc* (Bucureşti, 1970), *Unelte de recoltat cereale în România* (Helsinki, 1970), *Reaping Tools for Cereals in Romania* (Chicago, 1973, mss).

Cornelia Belcin este preocupată de teme paleoetnografice : *Ocupaţiile geto-dacilor în lumina literaturii antice* (Bucureşti, 1968), *Elemente de cultură geto-dacă în literatura antică* (Alba Iulia, 1968), *Sistemul de încălzit în zona „Porţile de Fier"* (Craiova, 1969), *Date etnografice în volumul „Călători străini despre Ţările Româneşti"* (Bucureşti, 1970). În colaborare publică *Aplicaţiile eşantionării şi realizarea Atlasului etnografic al României* (Bucureşti, 1969).

Ofelia Văduva debutează cu *Astronomia populară în zona „Porţile de Fier"* (Bucureşti, 1971), *Meteorologia populară în zona „Porţile de Fier"* (Bucureşti, 1971). Se dedică cercetărilor etnoculinare : *Istoria alimentaţiei populare* (Bucureşti, 1971, comunicare), *Alimentaţia populară* (Bucureşti, 1972), *Inventar şi mobilier culinar* (Craiova, 1973, comunicare) şi în colaborare *Metoda matematică în etnologie* (Bucureşti, 1972).

Ion Drăgoescu descrie cîteva meşteşuguri populare : *Aria şi frecvenţa jogăritului în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea* (Bucureşti, 1965), *Luntrile monoxilice* (Craiova, 1969). E preocupat de corespondenţa unor etnografi şi folclorişti români şi de documente de teren : *Un chestionar*

„etnografic" din anul 1789 (București, 1965), *Gheorghe Barițiu pionier al muzeografiei românești* (București, 1966), *Activitatea monografică a lui Victor Păcală* (București, 1967), *Theodor T. Burada, corespondență inedită* (București, 1972).

Ion Ghinoiu se consacră etnogeografiei : *Arhiva etnografică a Carpaților* (București, 1968), *Criterii de selectare a localităților pentru Atlasul etnografic al României* (București, 1969), *Elemente geografice în cercetarea etnografiei* (București, 1970), *Probleme ale fixării rețelei-anchetă pentru Atlasul etnografic al României* (București, 1971), *Tradiție și inovație în sistematizarea așezărilor rurale* (București, 1973).

N. Al. Mironescu se dedică etnografiei cu unele tendințe de relevare etnologică a problematicii abordate : *L'accouchement au sol* (Paris, 1964), *George Oprescu und sein Beitrag zur Erforschung der rumänischen Volkskunst* (București, 1968), *Les figurines rustiques en terre glaise* (Moscova, 1965), *Figurinele țărănești de lut* (București, 1969). Dar preocuparea lui permanentă a fost aceea de etnologie a viticulturii, în care schițează primele studii sistematice: *Cu privire la instrumentarul agricol tradițional* (Sibiu, 1966), *Cu privire la istoricul viticulturii românești* (Alba Iulia, 1969).

Microstudii de etnografie factologică, analitico-descriptivă scrie Monica Budiș : *Vîrciorova, sat-tîrg pe valea Dunării* (Craiova, 1968), *Ada-Kaleh. Aspecte istorico-etnografice. Așezare—gospodărie* (București, 1968), *Instalații de mori în zona „Porțile de Fier"* (București, 1972).

Studii de factură aparte imprimă și Ioana Ionescu-Milcu : *Structura tematică a atlaselor etnografice naționale și internaționale* (București, 1969), *Apa în obiceiuri* (în *Atlasul complex „Porțile de Fier"*, București, 1972), *Aquatic Rites in the Danube Straits at the Iron Gate* (Chicago, 1973, comunicare).

În cadrul Institutului de studii sud-est europene a desfășurat o activitate etnografică și paralel etnologică Liviu Marcu. Cercetările lui s-au cristalizat în ultima vreme în domeniul obiceiurilor juridice : *Aspecte ale vieții de familie în satul Svinița* (Craiova, 1967), *Forme tradiționale ale familiei musulmane din insula Ada-Kaleh* (Craiova, 1967), *The Tatar Patriarchal Community in the Dobrudja and its Disintegration (First Half of the XXth Century)* (București, 1967), *Aspects de la famille musulmane dans l'Ile d'Ada Kaleh* (București, 1969), *Vechi obiceiuri juridice în subzona Săcele (secolele XIX—XX)* (Brașov, 1972), *Quelques considérations sur les coutumes juridiques comme système normatif vicinal dans le sud-est de l'Europe (XIXe—XXe siècles)* (București, 1972). Paralel atacă teme de etnosociologie și etnoeconomie.

Valentin Georgescu desfășoară o excepțională activitate în domeniul etnologiei juridice paralel cu aceea de istoric al dreptului vechi românesc. Din studiile de etnologie juridică menționăm : *Corelația între etnologia juridică și istoria dreptului. Metode noi și probleme de perspectivă ale cercetării științifice* (București, 1970), *La légende populaire du „Contract d'Adam" et ses implications juridiques* (București, 1972), *Funcțiunea pozitivă și negativă a structurilor magice în procesul de privatizare a proprietății funciare în satul românesc* (București, 1972), *L'ordalie en droit féodal roumain* (Nice, 1973), *Ordalia în vechiul drept românesc* (București, 1974).

Organizarea teoretică și metodologică a activității din Institutul de istorie a artei a privit știința artei populare ca o componentă a etnologiei, iar istoria artei populare ca o problemă a istoriografiei generale a culturii românești.

Studiul particular al unor probleme ale artei populare ce au contingențe cu arheologia a fost întreprins în cîteva lucrări de Fl. B. Florescu : *Ceramica neagră* (București, 1945), *Un centru necunoscut de ceramică roșie* (Cluj, 1964), *Opincile la români* (București, 1965), *Geneza costumului popular românesc* (București, 1959) etc.

De formație istoric de artă, Paul Petrescu abordează știința artei populare din unghiuri etnologice. Publică în colaborare cîteva albume de materiale ilustrative referitoare la *Arhitectura populară românească* (București, 1956, 1957, 1958 etc.). Tot în colaborare : *Construcții țărănești în Hațeg* (Cluj, 1966), *Ceramica de Horez* (București, 1956) și *Meșteșugurile artistice în România* (București, 1967). Începe să scrie singur : *Costumul popular românesc din Transilvania și Banat* (București, 1959), *Broderii pe piele în arta populară românească* (București, 1969). Îl preocupă ornamentica populară în *Imaginea omului în arta populară românească* (București, 1969), *Motive decorative celebre* (București, 1971), *Retirada țărănească* (București, 1973).

Preocupări întîi de sociologie a culturii și apoi de etnografie manifestă Nicolae Dunăre. Unele din lucrările lui etno-

grafice sînt scrise de pe poziţii etnologice. Începe cu : *Condiţiile de viaţă ale fiilor de ţărani vînzători ambulanţi în capitală* (Bucureşti, 1943), *Exodul fiilor de ţărani* (Bucureşti, 1947). La Cluj investighează socioetnografia : *Specificul etnografic al Cîmpiei Ardealului* (Cluj, 1945), *Problema cercetării etnografice a păstoritului* (Cluj, 1956), *Satele din Zarand specializate în meşteşuguri* (Cluj, 1956), *Portul buciumenilor din Munţii Apuseni* (Bucureşti, 1956). Însă preocuparea preferată a lui Nicolae Dunăre rămâne păstoritul la români, în care se poate spune că a adus contribuţii substanţiale. Studiază „tipurile de pendulare dublă în Carpaţi", evoluţia casei pastorale fortificate, a ocoalelor pătrate din munţi, formele locale ale păstoritului din Munţii Apuseni, din Valea Jiului, din Ţara Bîrsei şi ale păstoritului naţionalităţilor conlocuitoare.

Dar activitatea etnografică propriu-zisă se desfăşoară în perioada actuală şi în cadrul unor muzee de interes naţional. Astfel *Muzeul satului*, care reprezintă una din marile realizări muzeistice ale poporului român, creat de Dimitrie Gusti, secondat de Victor Ion Popa şi alţi elevi ai şcolii sociologice din Bucureşti, constituie primul laborator de creaţie ştiinţifică muzeală. Iniţial a fost conceput ca un *muzeu sociologic al satului românesc* şi treptat, după cel de-al doilea război mondial, sub conducerea lui Gh. Focşa, a fost transformat într-un *muzeu etnografic* de tip Skansen, în care fiecare locuinţă cu anexele ei redă sintetic imaginea microzonei etnografice din care provine, adică fiecare construcţie devine, în structura şi funcţiunea ei, un *micromuzeu local pentru mediul ambiant pe care îl reprezintă.*

Înainte de a conduce *Muzeul satului*, Gh. Focşa s-a consacrat cercetărilor de etnosociologie. A publicat atunci studii de mici proporţii : *Sate inundate în Argeş* (Bucureşti, 1941), *Satul model Dioşti* (Bucureşti, 1941), a continuat cu *Le village roumain pendant les fêtes religieuses d'hiver* (Bucureşti, 1943) şi s-a oprit teoretic la *Aspectele spirituale ale civilizaţiei ţărăneşti* (Craiova, 1944). Ceea ce a urmat se referă la cîteva *Elemente decorative la bordeiele din sudul regiunii Craiova* (Bucureşti, 1957) şi *Evoluţia portului popular în zona Jiului de Sus* (Bucureşti, 1957). Ultimele două — lucrări de prezentare de material. Însă adevărata şi complexa activitate a lui Gh. Focşa se referă la organizarea şi popularizarea *Muzeului satului*, la redactarea unor ghiduri. Pentru susţinerea noii *concepţii muzeistice* diferenţiate de concepţia muzeistică Skansen, nu a dat pînă în prezent o lucrare de sinteză a muzeologiei româneşti, ci numai cîteva articole fragmentare.

În Muzeul Bruckenthal de la Sibiu, Cornel Irimie a creat paralel cu *secţia muzeală etnografică pavilionară* şi *o secţie în aer liber*, care s-a transformat în ultimii zece ani în *Muzeul tehnicii populare române* din Dumbrava Sibiului, singura instituţie de acest gen, concepută şi organizată pe material exclusiv sătesc.

Activitatea etnografică a lui Cornel Irimie cuprinde toate *instalaţiile industriei ţărăneşti.* Prima micromonografie o consacră *Pivelor şi vîltorilor din Mărginimea Sibiului* (Sibiu, 1956). Se fixează un timp asupra portului popular şi ceramicii populare : *Portul popular din Valea Oltului* (vol. I, *Zona Făgăraş*, Bucureşti, 1956 ; vol. II, *Zona Avrig*, Bucureşti, 1957, şi *Zona Perşanilor*, Bucureşti, 1958), *Ceramica de Săsciori* (Sibiu, 1958). În cadrul revistei „Cibinum" antrenează pe toţi muzeologii români. Unele studii înclină să pună jaloanele unei sinteze teoretice şi metodologice asupra muzeologiei în general şi a celei româneşti în special.

Muzeul în aer liber din Parcul Horia din Cluj, care a fost iniţiat de Romulus Vuia şi organizat de Valeriu Butură, iar în prezent de Viorica Pascu în spiritul concepţiei muzeistice Skansen, conform căreia piesele şi complexele muzeale trebuie să redea în ansamblul lor imaginea reală a mediului de civilizaţie şi cultură din care au fost dislocate, reprezintă o instituţie muzeistică nouă, de excepţională valoare.

Înainte de activitatea organizatorică în domeniul muzeologiei româneşti, Valeriu Butură a întreprins *studii de etnobotanică*, dintre care : *Plante cunoscute şi întrebuinţate de români în Ardeal* (Cluj, 1935) este cel mai semnificativ. Apoi s-a ocupat de diferite aspecte ale vieţii materiale din Munţii Apuseni : *Rîşcuţia, un sat de spătari din Ţara Zarandului* (Cluj, 1948), *Evoluţia portului popular în sectorul răsăritean al Munţilor Apuseni* (Cluj, 1964), *Adăposturi pastorale din Ţara Moţilor* (Cluj, 1966). L-au preocupat sculptura sacră în lemn : *Un monument al arhitecturii populare transilvănene, biserica de lemn din Cizer* (Cluj, 1964) şi probleme de muzeografie : *Secţia în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei* (Cluj, 1966).

În cadrul Muzeului etnografic şi al Universităţii din Cluj a depus o activitate ştiinţifică contingentă cu etnografia şi Th. Onişor. Atenţia lui s-a concentrat asupra problemelor de

istoriografie etnografică în *Călători și exploratori români în secolul al XIX-lea* (Cluj, 1938), *Din activitatea lui G. Vâlsan la Cluj* (Cluj, 1963), *Un muzeograf pasionat: profesorul Iuliu Moisil, 1859—1947* (Cluj, 1964) și schița ideografică asupra lui *Romulus Vuia* (Cluj, 1966).

Organizarea *Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România*, pe baze etnologice, constituie o cucerire a științei românești. Directorul muzeului, cercetător de artă populară, Tancred Bănățeanu, își începe activitatea etnologizantă cu studii de ceramică și port popular. În domeniul ceramicii publică: *Ceramica populară din Țara Oașului* (București, 1958), *Ceramica de la Glogova, regiunea Craiova*, (București, 1960), *Formarea și dezvoltarea comunei Bisoca (regiunea Ploiești)*, (București, 1964), *Ceramica populară din zona Bihor* (Cluj, 1966). Studiile despre portul popular încep cu *Sîrbulești, sat de dunărari din regiunea Crișana* (Cluj, 1964), *Portul popular din regiunea Maramureș* (Baia Mare, 1965), pentru a încheia cu *Portul popular românesc* (București, 1965). Paralel imprimă și unele eseuri referitoare la mișcarea artizanală: *Cooperativele de artă populară din R. P. Chineză* (București, 1958) și *Notes ethnographiques sur les Ouïgours de Tourfan (Province de Sin-Kiang, R. P. Chinoise)* (București, 1961—1962).

În cadrul Centrului din Craiova al Academiei de Științe Sociale și Politice și al Cercului de etnologie — Craiova, cîteva elemente tinere depun o activitate etnografică, folcloristică și de știință a artei populare române cu vădite tendințe etnologice. Printre aceștia s-au impus: Aurelian Popescu, cu lucrări antologice și de teorie: *Preocupări pentru eposul sîrbesc înainte de 1900* (Craiova, 1971), *Imaginea femeii în cîntecul epic popular* (Craiova, 1973); Nicolae Iordache, cu studii legate de ocupații, meșteșuguri și așezări: *Aspecte ale meșteșugului cruceritului în Oltenia* (Craiova, 1971), *Așezare, gospodărie, locuință pe valea Șarei* (Craiova, 1973, (în colaborare) *N. Iorga — etnograf* (Craiova, 1972); Marcela Popilian studiază mijloacele de transport arhaice: *Trasul la edec* (Craiova, 1968), *Cirimia — o vatră portativă* (București, 1968), *Transporturi terestre tradiționale fără tracțiune animală sau mecanică* (București, 1972), *Transporturi fluviale tradiționale* (București, 1972).

O activitate etnografică conexă cercetărilor de artă populară desfășoară Georgeta Stoica din Consiliul Culturii și

Educației Socialiste. Urmărește cu precădere teme referitoare la organizarea interiorului și portului popular: *Systèmes de chauffage de l'habitation paysanne chez les Roumains* (București, 1964), *Prelucrarea părului de capră* (Sibiu, 1967), *Centre specializate în confecționarea mobilierului în Oltenia* (București, 1969), *Organizarea interiorului locuinței țărănești românești* (București, 1969), (în colaborare) *Arta populară din cîmpia Munteniei* (București, 1969), *Portul popular din cîmpia Munteniei* (București, 1969), *Portul călușarilor* (Slatina, 1969), *Portul popular în Gorj* (Tg. Jiu, 1971).

Preocupările de etnografie ale lui Boris Zderciuc se îndreaptă spre studiul arhitecturii populare și al ornamentelor arhitectonice: *Über die wissenschaftliche Erforschung des Neuen in der Volkskunde* (Sibiu, 1961), *Covorul maramureșean* (București, 1963), (în colaborare) *Arta populară din România* (București, 1964), *Arta crestăturilor în lemn la români* (București, 1966), *Crestăturile în arta populară românească* (București, 1967), *Tilișca* (București, 1969).

Din seria etnografilor care în unele din lucrările lor manifestă tendințe de interpretare etnologică a temelor abordate pe preocupări contingente conviețuirii româno-maghiare face parte Károly Kos, și conviețuirii româno-germane Iulius Bielz·

Károly Kos, de la Muzeul etnografic al Transilvaniei, a publicat printre altele studii referitoare la construcții, mobilier și meșteșuguri populare: *A Kalotaszegi Kosaras juhászat* (Cluj, 1943), *Kahle din Ciuc* (București, 1954), *Pietrăritul și pietrele de moară din Ciceu* (Cluj, 1963), *Mobile cioplite în zona Lăpuș* (Cluj, 1967).

Iulius Bielz s-a remarcat îndeosebi prin lucrarea de istoriografie etnologică intitulată: *Arta aurarilor sași din Transilvania* (București, 1957).

În cadrul Secției de etnografie și folclor a Societății de științe istorice și filologice (creată în 1949), s-au organizat în București și în filialele din țară cicluri de conferințe de culturalizare asupra unor date, elemente și aspecte etnografice, folclorice și de artă populară.

4. ETNOLOGIA INTEGRATĂ ŞI INTEGRATOARE

Din cele relatate pînă în prezent reiese cu prisosinţă că în evoluţia ei etnologia română a trecut prin mai multe faze de investigaţie :

— *faza cercetărilor integrate în sistemul unor ştiinţe fundamentale* (în cadrul geografiei, antropologiei, sociologiei, lingviticii etc.), în perioada interbelică ;

— *faza cercetărilor autonome*, în care etnologia începe să facă abstracţie de sistemul de ştiinţe care o integrează şi caută să rezolve pe cont propriu, fără ajutorul acestora, tematica ei de cercetare. Această fază este caracteristică pentru sfîrşitul perioadei interbelice, după proclamarea autonomiei ei de principiu şi programatice ;

— *faza cercetărilor colective*, care reiau la alt nivel ştiinţific şi cu alte resurse de investigaţie poziţia ei autonomă. Prin cercetări colective de etnologie înţelegem ridicarea metodelor şi tehnicilor de investigaţie ştiinţifică la un nivel superior de elaborare teoretică, corespunzător altei etape evolutive. Ele se realizează prin acţiunea unui colectiv de cercetare pe aceeaşi temă. De aceea sînt interdisciplinare şi totodată intensive ;

— *faza cercetărilor complexe*, în care etnologia este studiată la unul din următoarele nivele : a) un nivel de complexare prin subordonarea tuturor ştiinţelor etnologice particulare, ce alcătuiesc microsisteme în etnologia care le-a generat. În acest caz etnologia devine integratoare ; şi b) un nivel de complexare prin ordonare în cadrul sistemului contemporan de ştiinţe, în care există paralelisme, omologii şi egalităţi între ştiinţele fundamentale (dintre care face parte şi etnologia), cu reverberaţii interdisciplinare. Şi în acest caz etnologia devine tot o ştiinţă integratoare.

În esenţa lor cercetările de etnologie, la cele două nivele de complexare menţionate, reprezintă eforturile actuale ale ştiinţei române, ce urmăresc, cu perseverenţă, în ansamblul lor, investigaţii care aparţin totodată tuturor disciplinelor ce fac parte din sistemul ştiinţelor social-istorice, pentru a descoperi legile de dezvoltare ale popoarelor, în cele două forme de activitate istorică : civilizaţia şi cultura.

5. PRIMELE REZULTATE

Întocmirea unui bilanţ al activităţii etnologice postbelice şi apoi al celei actuale este o operaţie dificilă, atît pentru că deocamdată ne lipseşte perspectiva istorică necesară unei încadrări obiective, cît şi pentru că majoritatea reprezentanţilor etnologiei române nu şi-au dat încă măsura capacităţii lor de creaţie ştiinţifică. Cu toate aceste dificultăţi inerente unei luări de poziţie nete, se întrevăd însă liniile generale ale cîtorva rezultate, care nu pot fi neglijate.

Primul rezultat şi cel mai spectaculos relevă că etnologia a căpătat în ştiinţa românească statut de ştiinţă fundamentală, de ştiinţă care posedă o familie amplă de ştiinţe subsecvente şi un *sistem de ştiinţe etnologice particulare*. La această consideraţie s-a ajuns după un dublu efort de adoptare a unei noi poziţii ştiinţifice în domeniul teoriei şi metodologiei cercetării etnologice axate pe materialismul istoric şi dialectic şi de valorificare paralelă a tot ceea ce a fost contribuţie ştiinţifică de ţinută etnologică în trecut. Aşa s-a ajuns la extinderea domeniului etnologiei de la trecut la prezent şi viitor ; de la studiul relictelor etnografice şi artistice şi reminiscenţelor folclorice ale civilizaţiei şi culturii tradiţionale la studiul concreţiunilor, configuraţiilor şi structurilor, parţiale sau de ansamblu, ale civilizaţiei şi culturii contemporane şi de la acestea la studiul prognozelor etnologice asupra formelor probabile de civilizaţie şi cultură autohtonă în viitorul apropiat sau îndepărtat. S-a extins domeniul cercetării de la sectoare de civilizaţie şi cultură luate în parte, adică de la civilizaţia şi cultura rurală (microzonală, zonală sau regională) la acelea urbane şi industriale, iar de la acestea la societatea globală românească ; de la legile clasice ale evoluţiei liniare şi monotipicale ale comunităţii etnice româneşti la legile dialecticii marxiste a evoluţiei plurale, polimorfe şi polivalente a realităţii social-culturale româneşti contemporane. S-a extins problematica cercetării etnologice de la etnologia poporului român la etnologia altor popoare, în primul rînd sud-est europene şi europene, apoi extraeuropene, privite ca părţi constitutive şi interdependente ale întregii umanităţi în plină creştere demografică.

În aceste noi condiţii cercetarea etnologică a comunităţii etnice româneşti a căpătat un profil bine conturat, de întreg, cu o structură în continuă evoluţie dialectică, acţionînd în

conformitate cu legile progresului dinamic și global și ale restructurării permanente în funcție de „treapta de dezvoltare" și de „structura economică a societății" în mers înainte.

Odată stabilit caracterul social-istoric al etnologiei și rolul ei științific în sistemul de științe contemporane, s-a trecut de la cercetările de teren, individuale și colective, dezintegrate de celelalte științe social-istorice, la cercetări de teren integrate în sistemul investigațiilor complexe de tip interdisciplinar. Operația aceasta s-a executat într-un amplu experiment promovat de știința românească prin Grupul de cercetări complexe „Porțile de Fier", în care etnologia a fost pusă în competiție cu 14 științe (7 ale naturii și 7 sociale). Din această competiție au ieșit o nouă emulație și un dialog teoretic și metodologic. Etnologia s-a decantat de toate reziduurile trecutului și s-a axat pe necesitățile științifice ale noii societăți dinamice ca să devină receptivă la toate cuceririle științifice, fără să-și piardă *personalitatea creatoare*. Dimpotrivă, se poate spune că a găsit, în unele din aceste *cuceriri științifice* și în adoptarea lor critică, puncte *noi de sprijin în abordarea propriilor ei preocupări* și în aplicațiile ei dialectice la studiul civilizației și culturii românești.

O realizare deosebită o constituie *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc* (vol. I, București, 1968), redactată de Adrian Fochi, de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, într-o viziune critică de orientare ideologică a materialului inclus și de valorificare științifică a moștenirii trecutului.

Un alt rezultat deosebit de semnificativ este *apariția de lucrări de etnografie, folcloristică și știință a artei populare, care adoptă o poziție teoretică și metodologică de tip etnologic*, de lucrări care se ridică prin metoda comparativ-istorică la descoperirea și formularea unor legi social-istorice de dezvoltare a civilizației și culturii, în general, și a celor *românești*, în special.

Studii de folcloristică întreprinse din perspectiva etnologiei au realizat în ultima vreme Sanda Golopenția-Eretescu, *Probleme semiotice în cercetarea folclorului* (București, 1971), și Radu Niculescu, *Repere ale unei teorii structural-semiotice a culturii populare materiale* (București, 1973).

Tot în această etapă apar articole de referințe despre *etnologia regională*. M. Pop în *Problèmes généraux de l'ethnologie européenne* (Paris, 1973) trece în revistă problematica și metodologia etnologiei regionale europene la data publicării,

mergînd pe urmele studiului lui Sigur Erixon intitulat *European Ethnology in Our Time* (Paris, 1967), pentru a preconiza *extensiunea obiectului etnologiei* și *„cooperarea științifică între etnologiile diferitelor țări"* ce aparțin aceluiași continent : Europa.

O primă aplicație în domeniul *etnologiei regionale* s-a efectuat într-o microzonă din România, în Clisura Dunării, unde un colectiv de 43 de cercetători științifici au întreprins 7 ani (din 1964 pînă în 1970) cercetări intensive de etnologie. O parte din rezultatele acestor *cercetări etnologice microregionale* au fost incluse în capitolul *Etnologie* din *Atlasul complex „Porțile de Fier"* (București, 1972) și altă parte este prinsă în monografia tematică intitulată *Etnologia Porților de Fier* (în curs de publicare).

Se impune tot mai mult contribuția *etnologiilor parțiale*, a *etnoștiințelor*, în contextul creației științifice românești. Acesta este cazul etnologiei juridice, din 1970 încoace integrată în știința românească prin aportul lucrărilor lui Romulus Vulcănescu, Valentin Al. Georgescu, Liviu Marcu și ale altora. Lucrările acestora au declanșat energiile latente în domeniu, scoțînd la iveală un material inedit și o poziție teoretică nouă. Situația se repetă cu *etnologia mitologică*, cu *etnologia ludică* și cu alte etnoștiințe pe cale de elaborare în știința românească.

Tot datorită *complexării etnologiei române* în etapa actuală, au luat o dezvoltare deosebită : slavistica, amerindianistica, americanistica, africanistica etc.

Cercetările de slavistică românească s-au extins din domeniul lingvisticii și istoriei în acela al etnologiei, pentru a sesiza și explica dezvoltarea etnoistorică a unor aspecte de civilizație și cultură în care se reflectă impactul dintre protoromâni și străromâni, pe de o parte, și paleoslavii care au migrat pe teritoriul străvechi al României pe de altă parte, precum și procesul de „topire a slavilor în mijlocul daco-romanilor" (C. Giurescu, *Formarea poporului român*, București, 1973).

Cercetările de *slavistică românească* în domeniul etnolingvisticii s-au inițiat încă din secolul al XIX-lea. Unele dintre rezultatele acestor cercetări au afectat indirect și problematica etnologică, cum sînt îndeosebi cele de toponimie, onomastică, terminologie populară etc. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-au întreprins însă cercetări de slavistică concepute

anume pentru etnologia românească. În această etapă s-au urmărit şi adîncit investigaţiile referitoare la tipologia uneltelor agricole şi pastorale, la structura aşezărilor rurale şi a locuinţelor, la studiul instituţiilor juridice şi de stat, al obiceiurilor şi superstiţiilor, al folclorului mitic, literar, coregrafic şi muzical. Majoritatea acestor investigaţii comparativ-istorice au fost publicate în reviste române şi străine de slavistică, sau au fost incluse în lucrări de sinteză globală sau parţială referitoare la istoria culturii române.

Etnologia română actuală promovează şi abordarea unor probleme de *americanistică* (studiul modului de viaţă, al civilizaţiei şi culturii popoarelor americane de limbă hispanică sau anglosaxonă) şi de amerindianistică (studiul popoarelor indigene precolumbiene ce supravieţuiesc sub formă de izolate etnice în America). Cercetările de americanistică au început în România între cele două războaie mondiale. S-au publicat atunci jurnale şi impresii etnografice de călătorie. După cel de-al doilea război mondial, acestea au intrat într-o fază nouă, îndeosebi odată cu lucrările lui Francisc Munteanu. Dintre acestea, *Introducere în literatura Americii Latine* (Bucureşti, 1965) prezintă în bună parte o analiză etnologică a civilizaţiei şi culturii precolumbiene (aztecă, maya şi incasă); *Scriitorii latino-americani* (Bucureşti, 1966) redă principalele momente ale literaturii latino-americane (populare, cronicăreşti şi moderne), modul complex cum acestea reflectă realitatea social-istorică amerindiană.

Investigaţiile de *amerindianistică românească* au trecut în faza actuală de la studii generale de proporţii reduse la micromonografii asupra popoarelor paleoamerindiene şi amerindiene. Aceste micromonografii tematice de factură etnologică alcătuiesc în prezent o colecţie informativ-documentară, din care amintim : M. Gh. Andrieş, *Pieile Roşii* (Bucureşti, 1966); Horia Matei, *Maiaşii* (Bucureşti, 1967); M. Gh. Andrieş, *Matto Grosso* (Bucureşti, 1970); Fl. Lorintz şi Georgeta Moraru-Popa, *Aztecii* (Bucureşti, 1968) etc.

Unele tendinţe vagi de *africanistică* au existat şi în etnografia română înaintea primului război mondial, consemnate în special în Buletinul Societăţii geografice române. Între cele două războaie mondiale Mihai Tican Romano publică cîteva *jurnale de călătorie romanţate*. Însă abia după cel de-al doilea război mondial, în etnologia actuală, *africanistica românească* începe să se constituie ca o disciplină ştiinţifică. Cel care poate

fi considerat întemeietorul ei este C. Ionescu Gulian. Lucrările lui : *Omul în folclorul african* (Bucureşti, 1967) şi *Originile umanismului şi ale culturii* (Bucureşti, 1967) abordează frontal tematica mitologiei africane şi alienarea ei treptată în procesul impactului şi al acculturaţiei cu popoarele europene în expansiunea lor colonială şi apoi în relaţiile lor reciproce postcoloniale. Tot în domeniul *africanisticii etnologice* menţionăm cîteva micromonografii tematice : P. A. Mihăilescu, *Întîlnirea cu arta africană* (Bucureşti, 1968), Horia Matei, *Pigmeii* (Bucureşti, 1965), Cornelia Belcin şi Alexandru Popescu, *Zuluşii* (Bucureşti, 1970) etc. Unele dintre aceste micromonografii aduc şi contribuţii etnologice româneşti la problematica generală a africanisticii etnologice.

În etapa actuală a etnologiei române, s-a impus cu precădere şi *studierea vieţii contemporane*, a felului de trai, a civilizaţiei şi culturii poporului român în perioada de trecere la socialism şi de desăvîrşire a socialismului. Un loc deosebit s-a acordat acum cercetărilor *etnologice ale clasei muncitoare*. Studiul muncitorilor industriali în trecut, cît şi în condiţiile producţiei industriale socialiste din ţara noastră a pornit de la cercetarea centrului siderurgic şi metalurgic Reşiţa. În tematica referitoare la etnologia clasei muncitoare s-au făcut cercetări comparative în regiunea petroliferă Valea Prahovei, în regiunea auriferă Săcărîmb etc. Unele rezultate ale acestor cercetări au fost consemnate în cîteva studii publicate între timp.

Pe lîngă această problematică specială, tradiţională şi contemporană, au intrat în preocuparea etnologiei române şi probleme de teoretizare. Din categoria problemelor teoretice au solicitat o atenţie deosebită cele referitoare la *orientarea ideologică a cercetărilor de etnografie*, la *problematica majoră a etnologiei* generale şi particulare româneşti, la despuierea fondurilor de documente ale arhivelor de stat şi ale arhivelor muzeale.

De domeniul cercetărilor speciale ţine şi necesitatea valorificării moştenirii culturale şi a tradiţiei progresiste în etnografie, folcloristică şi ştiinţa artei populare prin considerarea critică, reeditarea operelor de seamă şi prin reluarea, în spiritul cercetărilor ştiinţifice actuale, a unor probleme de anvergură ale înaintaşilor, mai puţin urmărite de cercetarea contemporană.

Una din problemele care stau în faţa noii etnologii o prezintă difuzarea rezultatelor cercetării actuale în ţară şi

străinătate, pentru a cunoaşte şi preţui activitatea creatoare a poporului român. În 1957, Academia R.P.R. a iniţiat o colecţie *Studii de etnografie*, în care au apărut cîteva monografii, semnalate deja la locul cuvenit, în care se demonstrează cu argumente istorice străvechimea, autenticitatea şi continuitatea unor forme de creaţie populară, precum şi rolul pe care acestea îl prezintă în analiza istoriei poporului român. În anul 1973, Comisia de antropologie şi etnologie a Academiei Republicii Socialiste România a iniţiat o nouă colecţie, intitulată *Bibliotheca Anthropologica et Ethnologica Romaniae*, care îşi propune să polarizeze şi publice opere de creaţie ştiinţifică în domeniul etnologiei referitoare la civilizaţia şi cultura tradiţională, la aceea prezentă şi eventual aceea viitoare a poporului român.

Primul volum lansat din colecţia Bibliotheca Anthropologica et Ethnologica Romaniae este monografia lui Dardu Nicolaescu-Plopşor şi a Wandei Wolski *Elemente de demografie la populaţiile vechi din România* (Bucureşti, 1975). Pe un material în parte inedit, dintr-o perspectivă ştiinţifică proprie unei investigaţii complexe de tip interdisciplinar (biologie, antropologie, etnologie, demografie şi arheologie) s-a determinat structura unor etnii autohtone străvechi, care au intrat în procesul etnogenezei române. Analiza etnologică a monoriturilor şi biritualismului acestor etnii relevă unele aspecte ale continuităţii istorice pe teritoriul României.

Din această bibliotecă va mai face parte volumul colectiv intitulat *Introducere în etnologie*, care va constitui un îndreptar teoretic şi metodologic în acest domeniu pentru etnologia românească. Aceasta va fi totodată o lucrare de informare documentar-ştiinţifică şi de exprimare concretă a poziţiei româneşti în etnologie, rezultată dintr-o îndelungată elaborare în cadrul Comisiei de antropologie şi etnologie a Academiei Republicii Socialiste România.

Paralel cu activitatea publicistică a Comisiei, dintre unităţile în subordine, Subcomisia de antropologie şi etnologie a Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România a iniţiat publicarea unor volume de lucrări şi studii. Din această serie a apărut volumul masiv *Probleme de etnologie medicală* (Cluj, 1974), o lucrare concepută interdisciplinar, care surprinde şi redă, în perspectiva actualităţii, esenţa cunoştiinţelor pozitive şi experienţa ancestrală a poporului român în domeniul etnoiatriei şi iatrosofiei.

CONCLUZII

PERSPECTIVELE ETNOLOGIEI ROMÂNEŞTI

Din cele relatate în această succintă istorie a etnologiei româneşti, reiese că dezvoltarea disciplinei noastre abordează viitorul apropiat cu aceeaşi putere de sesizare complexă a domeniului civilizaţiei şi culturii româneşti cu care în prezent abordează transformarea multilaterală a contemporaneităţii.

Dezvoltarea etnologiei româneşti nu se încheie însă cu cîteva concluzii, oricît de generoase ar putea fi ele. Istoria etnologiei reflectă şi pentru mai departe, cum este normal, tendinţele şi direcţiile noi de evoluţie, ce se vor impune acestei ştiinţe social-istorice, întîi în perspectiva viitorului apropiat şi apoi a viitorului îndepărtat.

Întocmai cum trecerea de la etnografie la etnologie în ştiinţa românească (efectuată simultan şi paralel cu trecerea de la folcloristică şi ştiinţa artei populare la etnologie) a corespuns unor tendinţe şi direcţii universale de promovare a etnologiei generale şi unei tendinţe particulare de promovare a etnologiei româneşti, tot astfel trecerea de la etnologia actuală, în plin proces de diseminare a obiectului ei, la etnologia viitoare, cu obiectul ei reîntregit, va trebui să corespundă unor tendinţe şi direcţii care să reflecte şi ecourile îndepărtate ale celor două mari revoluţii contemporane : revoluţia tehnico-ştiinţifică şi revoluţia social-politică, paralel cu formele unei activităţi ştiinţifice angajate pe alte coordonate spirituale.

Se înţelege că, faţă de această situaţie nouă, unii etnografi, folclorişti şi cercetători ai artei populare care nu vor înţelege interdependenţa structurată a celor trei discipline vor avea poziţia unor izolaţi ai cercetării, într-o fază depăşită a ei.

În condiţiile actuale însă etnologia română proiectează cu curaj abordarea noului în investigaţia care se întrevede la

orizontul ştiinţei noastre. În această abordare are în vedere :

— schimbarea modului de trai actual cu unul nou, în plină prefacere ;

— elaborarea tot mai sesizabilă a unei civilizaţii ştiinţifico-tehnice şi a unei culturi multilateral dezvoltate ;

— remodelarea comportamentului comunitar etnic românesc după modelul dinamic al societăţii noi în formaţie ;

— mutaţiile inevitabile ce survin în specificul etnocultural românesc.

În jurul problematicii emanate din contextul etnologiei actuale se organizează un număr indefinit de ştiinţe etnologice particulare (ce vor continua încă mult timp să reflecte tot mai insistent aspecte inedite ale civilizaţiei şi culturii în plină devenire), care în etnologia viitoare îşi vor resorbi rezultatele finale într-o sinteză integratoare de tip interdisciplinar.

În prezent, se pun deci premisele unor ramuri etnologice particulare de tip interdisciplinar, atît pe plan internaţional, cît şi naţional românesc : etnologia semiotică, etnologia massmediatică, etnologia informaţională etc. Pentru viitorul apropiat aceste noi ramuri ale etnologiei vor căpăta o pondere apreciabilă, augmentată de profesionalizarea pe scară mare a etnologiei aplicate în industrie, comerţ şi alte activităţi sociale.

La acest proces vast de restructurare a etnologiei generale, oamenii de ştiinţă români au şi început să participe cu unele lucrări modeste, în prezent, însă probabil de anvergură, în viitor.

BIBLIOTECA DE FILOLOGIE

THE HISTORY OF ROMANIAN ETHNOLOGY

SUMMARY

The history of Romanian ethnology proposes to evince the following main points :

— the constant effort towards surpassing the analytical-descriptive level of ethnography, as seen in the general context of the two other branches of ethnology : folkloristics and the folk art science ;

— the process of constituting general ethnology as a fundamental science, thus generating new particular ethnological sciences ; and

— the gradual process of integrating the new particular ethnological sciences into a system of socio-historical sciences which proposes on the whole, to reflect fully and from all possible angles the knowledge and explanation of both the phenomena and facts of Romanian civilization and folk culture.

To begin with, this survey requires the elucidation of the contents and scope of "ethnology" as a concept. In the usual acceptance of the term, ethnology may be considered a fundamental science with concrete contents: civilization and culture in their historical evolution (from prehistory to projected future forms). In this sense, ethnology studies historical civilization and culture through its three branches — ethnography, folkloristics and the folk art science ; to which it adds a whole system of particular ethnological sciences created recently, by its impact on and interference with other basic sciences.

Due to the fact that Romanian ethnology began constituting itself only in the 20th century, an analysis of its historical development can be realized partly in an abstract way, and partly in a concrete way. For this reason we offer the following schematization of stages :

— an undifferentiated stage, in which ethnography was confused with folkloristics and the folk art science ;

— a stage of objective differentiations, in which ethnology detaches itself from ethnography, folkloristics and folk art science, as from separate limbs, and finally

— a stage in which ethnography, folkloristics and the folk art science are reintegrated into the main body of ethnology, as concrete and interdependent parts of it (beside the particular ethnological sciences) in order to form an operative, dynamic and open system of sciences dealing with civilization and culture in particular.

For a better historical comprehension relative to the development of Romanian ethnology, one must take into consideration, parallel to this theoretical evolution, the improvement from one stage to the other as well as the organizational and applicative progress realized by the units of scientific research (institutes, centres, commissions, mixed complex groups, museums, specialists' associations, etc.).

Although, until the second half of the 20th century, the Romanian ethnology presented *lacunas* of theoretical and methodological *elaboration* and underwent *unavoidable crises of growth*, continual attempts of a systematic framing of its specific activity in Romanian scientific literature were still marked owing to unceasing efforts by various researchers to attain the level of an autonomous science. With a view to determine its place, position and contribution to the *history of Romanian science*, we may outline historiographic attempts of ethnology pointing to the global or partial contribution specific to the analysis of scientific creation in this field — namely the historiographic contribution of Romulus Vuia (1937), Gh. Pavelescu (1939), Romulus Vulcănescu and Niculae Rădulescu (1964), O. Buhociu (1966), Romulus Vulcănescu (1970), Romulus Vulcănescu and Paul Simionescu (1972) and I. Vlăduţiu (1973). All these historiographical attempts illustrate on the whole, and each of them in particular, the concentrated effort of Romanian science also to be achieved and realized by the agency of ethnology.

In the exposition of the history of Romanian ethnology, we should pay special attention to *forerunners* — in *antiquity* (Herodotus, Vergil, Horace, Ovid, Xenophon, Strabo, etc.); in the *Middle Ages* the accounts of some well-known chroniclers (of Eastern and South-Eastern Europe: Byzantine or non-

Byzantine, Ottoman), Romanian chroniclers (Gr. Ureche, Ion Neculce, Miron Costin, Stolnicul Cantacuzino, etc.), Romanian high officials (Iordache Golescu, Ion Ghica, etc.) as well as travel diaries, albums of engravings, memoirs and accounts of missionaries Catholic and Orthodox, of merchants and adventurers, of diplomats accredited to the Romanian Countries. Among forerunners we should mention as well the *Romanian scholars of the 16th—19th centuries*, who laid the foundations of a generous *pre-ethnological thinking*, out of which emerged, later on, the ethnological thinking proper that flourished only in the 20th century. These scholars were princes, high officials, poets and historians (Neagoe Basarab, Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, etc.), representatives of the Transylvanian Latinist School, of the Enlightenment and of the national revival (Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Nicolae Bălcescu, etc.).

From the early 19th century until the opening of the 20th, "para-ethnological elements and aspects" started being elaborated in Romanian scientific literature. There still persisted some *confusion of interpretation* between ethnography and folkloristics on the one hand, and between those two branches of ethnology and the science of folk art on the other. This confusion of terms, object, and problems does not belong only to the incipient Romanian ethnology of the epoch, but, on a world plane, even to countries with an advanced scientific tradition. A new *ethnological position* was markedly held in the 19th century by B. P. Hasdeu, in all his works. He tackled the major problems of the new science in a theoretical approach: ethnogenesis, ethnical communities, the people's traditional civilization and culture, and then the problems of research methodology and technique. Some of his studies tangential to ethnology or having an ethnological flavour, albeit out of dak, in context, still keep their character as models of the genre, both for the period in which they were written and the more for their scientific content. Of those scholars who were trained in B. P. Hasdeu's scientific school, we may list as most important: Th. Burada, N. Densuşianu, Vasile Popp, G. Dem. Teodorescu, At. M. Marienescu, etc. B. P. Hasdeu and some of his pupils laid the foundations of *juridical ethnography*, *medical ethnography* and *historical ethnography*. The first ethno-

grapher-folklorists appeared at the same time : Sim. Fl. Marian, Tudor Pamfile, etc. Sim. Fl. Marian stands at the summit of creation in this field. His researches may be considered as *original archives* of material referring to Romanian culture and civilization, which, in part, are still not surpassed even in our time. Sim. Fl. Marian developed new branches of the ethnography of an ethnological type : literary ethnography, ethnobotany, ethnozoology, folk chromatics, etc. This road is followed by Tudor Pamfile, with a lesser capacity of interests and creation. He developed in particular agro-ethnography and folk mythology.

Slowly but surely Romanian ethnology came to a higer stage by the "autonomy and polysemy" of the field in its three parts : ethnography, folkloristics and folk art science. The elaboration of ethnography as an autonomous, descriptive-analytical science is now propelled not only from within, by its own creative forces, but also from without, by the contribution of natural and humanistic sciences. Of the natural sciences, geography with its whole *system of geo-sciences*, followed by anthropology with its *system of anthropo-sciences* give significant contributions. The contribution of the humanistic sciences was made by linguistics with its *system of linguistic sciences*, and sociology with its *system of socio-sciences*.

In defining *the problems of "inter-bellic ethnology"* (1920—1940), a further contribution was made by *ethnographers, folklorists, historians of folk art*, who showed tendencies towards an ethnological explanation in the field of their own sciences, as well as by geographers, sociologists, historical psychologists, philosophers, who *approached an ethnological theme, either head-on or laterally*.

There took place at that time in ethnology, a real *transfusion of problematic preoccupations* and in the humanistic sciences which approach certain themes from theoretical positions analogous to those of ethnology, a penetration of new arguments and theses which until then had no concrete support. The Romanian ethnologists' preoccupations could now extend to the problem of a specific ethnic character of the form of a civilization, of cultural style of Romanian people's personality, of the community of creative destiny in the frame of South-East European civilization and culture, of the dialectic relationship between sacred and profane in the Romanian cultural

creation and of integrating folk culture into literate, academic culture, etc. Among the representatives of this *inter-bellic period* characterized by a creative impetus without historical antecedents, we may mention : Sim. Mehedinţi, Ion Conea, George Vâlsan, Romulus Vuia, Tiberiu Morariu, Gh. Pavelescu, Lucia Apolzan, Traian Herseni, H. H. Stahl, Ovid Densusianu, Tache Papahagi, etc.

Postwar and present-day ethnology is a stage that offers "new conditions of scientific development", such "tendencies and directions of scientific research and creation till now unexplored". Today ethnology becomes inevitably a complex and dynamic science, integrated into the contemporary system of social-historical sciences, as well as a science that integrates its own branches and the specifically ethnological sciences it has created in the meantime.

After World War II, the themes and structure of ethnological research in Romania begin to be re-organized on the basis of dialectical and historical materialism, theoretical and applicative criteria. The re-organization process began with the *creation* of material bases (institutions, organs and instruments of scientific work), in parallel with the restructuring of scientific conceptions and the elaboration of works of analysis and synthesis which had to justify their Romanian autochthony, continuity, creativity and ethnic specificity. A "section of folk art" was first created (1949), then a "sector of ethnography" (1954), an "Institute of ethnography and folklore" (1963), a "Commission of anthropology and ethnology" of the Academy (1962), two "Groups of complex researches" (*Bicaz* 1956 and *Porţile de Fier* 1962), three Debating Societies or "Circles of Ethnology" (1970) and an "Institute of etnological and dialectical researches" (1974). Similarly, a whole network of museums with an ethnographical character or with ethnographic sections was created. Besides the already existing "Village Museum", there were founded : the "Ethnografical Museum of Moldavia", the "Folk Museum" of the Socialist Republic of Romania, the "Museum of Folk Technique" at Dumbrava Sibiului, the "Viticulture Museum" of Goleşti, the "Ethnographical Museum" of Craiova, the "Ethnografical Museum" of Iaşi, etc.

The restructuring of scientific conceptions begins with the elaboration of dialectical and historical materialism principles

in the field of ethnography, folkloristics and folk art science. The scientific horizon of ethnography continues to expand. It becomes a historical science by the amplitude, diversity, complexity and profoundness of its researches : *Ethnography ethnologizes* itself, by the extension of its sphere of preoccupations, by the major problems it approaches, by the way it understands to solve them, at the highest scientific level. It passes from descriptive analysis to historical comparisons, and hence to the discovery and formulation of the civilizing and cultural laws of creation. It insistently advocates : *urgent collections*, the *cataloguing* and *thesaurization* of the materials collected in *archives*, *museums* and *institutes*, the direct approach to the study of *ethnogenesis*, *autochthony*, *continuity* and *ethnical specificity* of civilization and culture, the elaboration of thematic and of global syntheses (a treatise on ethnography, an ethnographical atlas of Romania). Among thematic syntheses, we may instance the *Treatise on folk art* (1969), the *Folk art in the Jiu Valley* (1972), *Ţara Bârsei* (1972), *Juridical ethnology* (1972), the *Ethnography of the Bistritza Valley* (1973), etc.

"Research tendencies and directives" are now marked by an intense effort *to pass from ethnography to ethnology*, on the one hand, and on the other, by including in the ethnological context the other branches and particular sciences of ethnology. A special contribution in this field is brought by the Anthropology and Ethnology Commission of the Academy of the Socialist Republic of Romania, with its Subcommission of Cluj, as well as by the Circles of ethnology (Cluj, Iaşi, Craiova), the Institute of ethnography and folklore, and now Institute of ethnological and dialectical researches.

Among the promoters of this contemporary ethnology Romulus Vuia, Romulus Vulcănescu, Paul Petrescu, Nicolae Dunăre, Gh. Focşa, Ion Vlăduţiu, Paul Simionescu, Cornel Irimie, Valeriu Butură, Viorica Pascu, Tancred Bănăţeanu, Boris Zderciuc, Károly Köss, there distinguished themselves a series of young researchers : R. O. Maier, Al. Popescu, I. Ghinoiu, Liviu Marcu, Georgeta Moraru-Popa, Cornelia Belcin, I. Drăgoescu, Ofelia Văduva and others.

In the postwar stage, Romanian ethnology passed through the following phases of development :

— a phase of *researches integrated* into the system of some fundamental sciences ;

— a phase of *collective researches in field*, and

— a phase of *theoretical complex researches.*

Let us note that the last phase is the most important, as *it points out a level of complication by subordination of all the particular ethnological sciences that compose a micro-system* in the ethnology which generated them, at the same time with a level of complication by coordination in the contemporary system of sciences.

The "first new results" obtained were due to the ethnological researches integrated into the interdisciplinary researches carried out initially in the framework of the "Group of Complex researches at the Iron Gate (Porţile de Fier)" and materialized in the chapter on *Ethnology* (in the work *Iron Gate Complex Atlas*, Bucureşti, 1972) and also those obtained by theoretical researches of the Commission of Anthropology and Ethnology with two works, one entitled *Antropologia în ştiinţa contemporană* (The Anthropology in the contemporary science, 1968) and another entitled *Introduction to Ethnology* (1975).

Finally, among the results obtained by present-day Romanian ethnology, there should be mentioned too, the ethnological studies of Slavistics, Amerindianistics and Africanistics, as well as studies that envisage the changes occurring in the present way of life and ethnic communal behaviour in Romania according to the dynamic model of a new society, of a technical-scientific civilization and of a multilaterally developed culture.

INDICE DE NUME

ALECSANDRI, V. 23
ALEP, PAUL DE 16
ALEXANDRESCU-URECHE,V. 47
ANDREIEŞ, M. GH. 94
ANONIMUS, notarul, 15
APOLLODOR DIN DAMASC 15
APOLZAN, LUCIA 44, 62
ASACHI, GH. 23

BASARAB NEAGOE 17, 18
BASARAB, TEODOSIE 17
BASSA, VENIAMIN 77
BĂLCESCU, N. 23
BĂNĂŢEANU, TANCRED 76, 77 88
BĂRBULESCU, C. 18
BELA, rege, 15
BELCIN, CORNELIA 83, 95
BERNEA, E. 44
BERZA, MARCU 53
BIBESCU, GEORGE 32
BIELZ, IULIUS 89
BISTRIŢEANU, ALEX. 18
BÎRLEA, O. 30
BLAGA, LUCIAN 49, 53, 54
BOGREA, V. 34
BOLOGA, V. 34
BOSCOVICH, ROGERIU 16
BRĂILOIU, C. 44, 53
BREAZUL, G. 53
BUDAI-DELEANU, I. 23
BUDIŞ, M. 84
BUHOCIU, OCTAVIAN 10
BURADA, THEODOR 29, 31, 33
BUTURĂ, VALERIU 87
BUŢUREANU, GR. C. 22

CANDREA, I. AUREL 45
CANTACUZINO, C., stolnicul, 16
CANTEMIR, DIMITRIE 18—21
CÂNDEA, VIRGIL 18
CEZAR, IULIU 14
CHALCOCONDIL, LEONID 16
CHELCEA, ION 27, 61
CHISHULL, EDMUND 16
CIAUŞANU, F. 39
CONEA, ION 58
COSTIN, MIRON 16
CRĂINICEANU, GH. 34
CRITON, 14
CUZA, ALEXANDRU I. 24

DEL CHIARO, ANTONIO MARIA 16
DEMIDOFF, ANATOL 16
DENSUŞIANU, N. 31, 32
DENSUSIANU, OVID 45, 46
DIODOR DIN SICILIA 14
DOBROGEANU-GHEREA, C. 65
DRĂGOESCU, I. 83, 84
DUCAS 16
DUMITRESCU, HORIA 43
DUNĂRE, NICOLAE 69, 85, 86

ELIADE, MIRCEA 56
EMINESCU, MIHAI 33, 34

FLORESCU, FL. B. 85
FILIMON, NICOLAE 35
FOCHI, ADRIAN 18, 19, 92
FOCŞA, GH. 76, 86, 87

GASTER, MOSES 32, 53
GEORGESCU, VALENTIN AL. 84, 93
GHINOIU, ION 84
GIURESCU, CONST. C. 47—49, 74, 75, 77
GIURESCU, DINU 47
GOLESCU, IORDACHE 16

GOLOPENŢIA, ŞTEFAN 44
GOROVEI, ARTUR 39
GUSTI, DIMITRIE 44, 49

HASDEU, B. P. 22, 29, 30, 35, 45, 47
HERODOT 13, 32
HERSENI, TRAIAN 44, 49, 62, 63
HOLBAN, MARIA 17

IMBRIOTAS, CRISTOBUL 16
IONESCU-MILCU, IOANA 84
IONESCU-GULIAN, C. 18, 19, 95
IONICĂ, ION 63
IORDACHE, NICOLAE 88
IORGA, NICOLAE 17, 48, 49, 53
IRIMIE, CORNEL 76, 87

KEINDL, R. F. 32
KOGĂLNICEANU, MIHAIL 23, 32
KOS, KAROLY 89

LAUGIER, CH. 34
LAZARUS 30
LORINTZ, FL. 94
LUNGU, C-TIN 77

MAIER, RADU O. 82
MAIOR, PETRU 22, 23
MANOLESCU, N. 34
MANOLIU, I. 22
MARCU, LIVIU 84, 85, 93
MARIAN, SIM. FL. 29, 31, 35—39
MATEI, HORIA 94
MEHEDINŢI, SIM. 42, 52, 57, 58
MICU-CLAIN, SAMUIL 22
MIHĂILESCU, A. P. 95
MIHĂILESCU, VINTILĂ 57
MILCU, ŞTEFAN 43
MILESCU, NICOLAE 18
MIRONESCU, N. AL. 84
MORARIU, TIBERIU 62
MORARU-POPA, GEORGETA 83
MUNTEANU, FRANCISC 94
MUŞLEA, ION 30, 57

NECULCE, ION 16
NEGRUZZI, C. 35
NEGULESCU, P. P. 49, 54
NESTOR, călugărul 15
NICOLAESCU-PLOPŞOR, DARDU 36
NICULINA, ALECU 18

ODOBESCU, ALEX. 33, 47
OLTEANU, ST. 77
ONIŞOR, TH. 87, 88
OPRESCU, GH. 53
OTTESCU, I. 38
OVIDIU 14

PAMFILE, TUDOR 29, 36—39
PANAITESCU, LUCREŢIA 26, 27
PANAITESCU, N. 32
PANAITESCU, P. 39
PANAITESCU, P.P. 18, 75
PAPAHAGI, T. 45, 46, 63, 64
PAPIU-ILARIAN, AL. 17
PASCU, ŞTEFAN 77
PASCU, VIORICA 87
PAVEL, EMILIA 77
PAVELESCU, GH. 9, 62
PÂRVAN, VASILE 48
PETREANU, CORIOLAN 53
PETRESCU, PAUL 76, 85
PITIŞ, G.I. 33
PLATON 14
PLINIU CEL BĂTRÎN 14
POP, M. 92, 93
POP-RETEGANUL, I. 31
POPA, VICTOR ION 86
POPESCU, AURELIAN 88
POPESCU, ALEX. 83, 95
POPILIAN, MARCELA 88
POPP, VASILE 32
POTRA, GEORGE 32

RADU, VASILE 77
RAICA, ION 77
RALEA, MIHAI 49
RĂDULESCU, NICOLAE 9
RĂDULESCU-MOTRU, C-TIN 49, 55
ROESLER 47
ROGERIUS 15
ROMANO, MIHAI TICAN 94

SADOVEANU, MIHAI 24
SCHNEIDER, ERASMUS 16
SCHULLERUS, ALFRED 57
SCHWANN, FREDERIC 16
SECOŞAN, ELENA 61
SIMIONESCU, PAUL 11, 82

STEINTHAL 30
STAHL, H. H. 44, 49, 62, 63
STOICA, GEORGETA 77, 88, 89
STRABON 14
SUIDAS 14

ŞĂINEANU, LAZĂR 39, 45
ŞINCAI, GH. 22, 23

TOCILESCU, GR. 45
TOPPELTIN, L. 16
TRAIAN, împăratul, 14
TZIGARA-SAMURCAŞ, AL, 52, 53

URECHE, GR. 16

VALEA, MIRCEA 77
VĂDUVA, OFELIA 83
VĂLSAN, G. 42, 52, 58
VEGEZZI-RUSCALA, C. 25—27
VIANU, ION 34
VIANU, TUDOR 49, 57
VIRGILIU 14
VLAD, N. 24—26
VLĂDUŢIU, ION 11, 81, 82
VUIA, ROMULUS 9, 58—61, 74, 79, 87
VULCĂNESCU, ROMULUS 9, 11, 30, 79—81, 93

WOLSKI, WANDA 96

XENOFON 14
XENOPOL, A.D. 47

ZAMFIRESCU, DAN 17, 18
ZAMFIRESCU, ION 53, 57
ZDERCIUC, BORIS 89

FOLCLORISTICA

G H. V R A B I E

SUMAR

I. Începuturile *113*

II. Folcloristica română în veacul luminilor *115*

III. Epoca prepaşoptistă *118*
1. Tendinţe preromantice p. 118
2. Un etnopsiholog matur p. 120

IV. Epoca paşoptistă — tendinţe romantice în folcloristica română *122*
1. Concepţia mitologică din folcloristica română p. 125
2. Momentul critic-estetic p. 127
3. Cei dintîi culegători ai prozei populare p. 129

V. Către un concept nou despre creaţia populară *131*
1. Şcoala folcloristică Hasdeu p. 134
2. Poezia populară ca simbol şi tehnică poetică p. 138
3. Contribuţia intelectualilor săteşti la cunoaşterea culturii populare p. 141

VI. Premise la o folcloristică ştiinţifică *147*
1. Ovid Densusianu p 147
2. Şcoala Densusianu p. 149
3. N. Iorga şi conceptul istoric despre folclor p. 151
4. Între literatură şi folclor p. 153
5. Alte direcţii: geografia folclorică p. 154
6. Folclor — sociologie p. 157
7. Latura melodică a folclorului p. 158
8. Specialişti străini despre folclorul românesc p. 161

VII. Dezvoltarea folcloristicii în etapa actuală *164*
Cu privire la o istorie a folcloristicii şi la o teorie a genurilor folclorice p. 166

Zusammenfassung. Die Geschichte der rumänischen Folkloristik *175*

Indice de nume *183*

Cu toate că folcloristica s-a constituit ca disciplină în epoca noastră, ea are o lungă evoluţie istorică, ce se confundă cu însăşi evoluţia conceptului de cultură şi literatură. Căci, lipsite de carte şi de instituţii publice pentru desăvîrşirea lor prin cultură şi ştiinţă, masele, izolîndu-se în ele însele, au dezvoltat o literatură orală şi o artă proprie, unelte şi o tehnică pe măsura spiritului şi nevoilor proprii. Toate acestea au atras de timpuriu atenţia unor spirite alese. Dar începînd cu secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, ca să nu mai vorbim de epoca noastră, interesul pentru tot ce au creat popoarele, atunci cînd se aflau pe trepte inferioare de dezvoltare, a constituit o deosebită preocupare a istoricilor sau literaţilor, a lingviştilor şi mult mai tîrziu a etnografilor şi folcloriştilor. Asemenea preocupări, concretizate în articole şi studii, în culegeri de literatură populară, au dus la constituirea a ceea ce astăzi numim folcloristică. În prezent ea a devenit o disciplină cu domeniu, principii şi metodă proprie.

I. ÎNCEPUTURILE

Oricît s-ar căuta să se găsească preocupări de etnografie şi folclor în perioada istoriei vechi a popoarelor, strădaniile ar rămîne infructuoase, deoarece interesul pentru asemenea aspecte ale vieţii înseamnă un interes pentru înseşi masele populare. Or, în antichitate, acestea erau cu totul desconsiderate. Deşi ele şi-au creat unelte de muncă, o mitologie interesantă, creaţii folclorice valoroase, ce au intrat în tradiţia milenară, toate acestea n-au atras interes din partea claselor conducătoare.

Nici în evul mediu situaţia nu apare schimbată. Deşi popoarele şi în această etapă dovedesc spirit inventiv, imaginaţie şi sensibilitate, creînd o proză fabuloasă, teatrul folcloric, port, muzică etc., nici acestea n-au atras atenţia decît în foarte rare cazuri. La români unele legende folclorice sînt introduse în ţesătura cronicii sale de către Grigore Ureche. Iar Ion Neculce, prin „o samă de cuvinte... ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi şi bătrîni şi în letopiseţ nu sînt scrise", întreprinde o primă acţiune de adunare a creaţiilor orale şi, în acelaşi timp, o primă încercare de valorificare a lor. Însuşi stolnicul Constantin Cantacuzino, învăţat, cu studii în Italia (secolul al XVII-lea), a fost însufleţit de cîntecele bătrîneşti, despre care vorbeşte pe larg.

Contemporan cu aceşti doi cronicari, a fost şi Dimitrie Cantemir, care a trăit mai toată viaţa la Constantinopole, apoi în Rusia. Departe de patrie, Cantemir se simte român. Cele mai de seamă scrieri ale sale, concepute şi scrise în refugiu în Rusia, sînt dedicate trecutului şi istoriei Moldovei. Ales membru al Academiei de Ştiinţe din Berlin, condusă de marele filozof Leibnitz, la cererea acesteia scrie în limba latină *Descriptio Moldaviae* (în 1716). Asemenea lucrări erau obişnuite în acea vreme. Oamenii veacului luminilor voiau să afle ştiri despre cele mai îndepărtate popoare. Despre însăşi Ţara Moldovei se mai făcuseră alte descrieri de acest fel de către străini, ca

Marsigli şi alţii. Dar unii învăţaţi ai epocii voiau să cunoască aceste locuri şi pe oamenii lor printr-unul de-al lor. Într-adevăr opera oferă o imagine globală despre etnografia acestei regiuni; datinile şi moravurile moldovenilor sînt amplu descrise, încît lucrarea constituie o sursă preţioasă pentru ştiinţă şi astăzi. La începutul capitolului „Despre năravurile moldovenilor" el arată că „iubirea de patrie ne împinge, pe de o parte, a lăuda neamul în care ne-am născut, [...] dar, de altă parte, iubirea de adevăr stă în cale".

De cîtă conştiinţă de om nou, luminat, dă dovadă Dimitrie Cantemir, se vede şi din următorul citat: „Ca şi în alte ţări unde nu s-au dezvoltat o cultură înfloritoare, aşa şi în Moldova, poporul de rînd înclinat spre superstiţiuni nu s-a curăţat cu totul de ruşinoasele credinţe vechi; astfel la nunţi, la înmormîntări şi anumite epoci ale anului, celebrează prin poezii şi cîntece nume necunoscute, care amintesc un cult vechi al Daciei".

Amărăciunea produsă de întunericul în care se afla poporul îl face ca să nu se piardă în lungi descrieri a „ruşinoaselor credinţe vechi". Vorbind mai pe larg „despre religia moldovenilor", Cantemir pomeneşte doar într-o notă de unele practici populare ca: drăgaica, cununa, paparuda ş.a. Pe folclorist şi cercetătorul culturii populare i-ar fi interesat să afle mai multe, astăzi, la o depărtare în timp de aproape două secole şi jumătate, despre obiceiurile moldovenilor. Dar vrăjile şi farmecele, descîntecele fiind socotite credinţe deşarte ce nu merită consideraţie, Cantemir se opreşte asupra altor manifestări etnografice, cum ar fi „jocul căluşarilor", pe care-l descrie cu destule amănunte; ne înfăţişează numeroase datini ale poporului de la înmormîntări şi nunţi, transcriind în forme similare celor de astăzi o oraţie de nuntă.

Într-o altă lucrare, *Istoria ieroglifică* „cu 760 de sentinţe frumos împodobită", Cantemir foloseşte povestea şi legenda, multe proverbe, fragmente în forma bocetelor şi descîntecelor. Prin toată această activitate, Cantemir e socotit primul etnograf şi folclorist al românilor.

Nu de mică valoare etnografică este şi opera spătarului Nicolae Milescu. Şi acesta întocmeşte hărţi, descrie cu exactitate locuri şi oameni, pe care îi cercetează şi-i observă în timpul misiunilor sale diplomatice, cu singura deosebire faţă de Cantemir că rareori face aluzii la patria sa.

II. FOLCLORISTICA ROMÂNĂ ÎN VEACUL LUMINILOR

Către sfîrşitul secolului al XVIII-lea, şi în ţările române — ca în întreaga Europă — interesul pentru popor şi viaţa lui culturală se dezvoltă simţitor. De aceea şi folcloristica înregistrează unele începuturi memorabile. Căci dacă la unii cronicari ca Neculce ori stolnicul Cantacuzino atenţia acordată tradiţiilor şi poeziei populare venea incidental, ca o ilustrare a ideii de adevăr istoric, la oameni de cultură ca Gh. Şincai şi Samuil Micu-Clain ori un poet ca I. Budai-Deleanu avem de-a face cu atitudini de evidentă preţuire a poporului şi a creaţiilor lui orale. Cauza o găsim în spiritul epocii. Acum, în ultimele decade ale secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, se aud voci din ce în ce mai puternice pentru ridicarea pe trepte superioare de viaţă, prin cultură, a maselor „de jos", ele însele fiind chemate la o viaţă politică. Este veacul luminilor, care se manifestă mai tîrziu în ţările române şi ai cărui promotori luptau împotriva iobăgiei, apărînd cu înflăcărare marile idei de libertate şi egalitate.

Cu deosebire în Transilvania, unde se crease o „Unio trium nationum", mijloc de apăsare a românilor, se ridică o mînă de patrioţi care luptă pentru drepturile poporului. Cunoscînd viaţa grea a acestuia, ca unii ce au trăit în sate, ei se situează în fruntea unei mişcări culturale şi sociale, cunoscută în istoria literaturii sub numele de „Şcoala ardeleană". Curentul promovat de învăţaţii latinişti avea drept ţintă ridicarea poporului prin cultură şi ştiinţă.

Astfel că din mijlocul acesteia s-a ivit, la începutul secolului al XIX-lea, ideea fondării unei Societăţi pentru cultivarea

limbii române (1808). Într-un *Apel* adresat cărturarilor sătești, găsim cuvinte pline de înțeles pentru avîntul ce luaseră curentul luminării poporului, cultivarea limbii și tradițiilor naționale; „Azi între toate națiunile Europei stăpînește dorința după lumină și timpurile acestea par a fi la începutul unei epoci însemnate, cînd multe popoare, ținute pînă acum în robie și întuneric, își îndreaptă privirea spre o nouă libertate și o nouă civilizație; [...] deși sîntem robi, totuși limba noastră va stăpîni în țara noastră". În sfîrșit, chemarea se încheie cu o idee foarte prețioasă: „...Ar crește în măsură foarte mare prestigiul limbii noastre dacă oamenii pricepuți ar aduna cîntările frumoase, proverbele, sentințele, parabolele frumoase care sînt atît de specific românești și de care avem mai multe decît alte națiii". Socotim asemenea formulare drept actul de naștere a folcloristicii române.

În prima decadă a secolului al XIX-lea au fost elaborate, de către unii din învățații Școlii ardelene, și opere științifice care aveau drept scop luminarea maselor prin popularizarea științei în rîndurile lor. Printre acestea menționăm traducerea unei lucrări germane privind *Învățătura firească, spre surparea superstiției norodului* făcută de Gh. Șincai. Așa cum au arătat editorii manuscrisului, traducătorul nu s-a mărginit la o simplă transpunere literară a operei germane. Cunoscînd bine pe plugarii români, el citează multe din superstițiile acestora, ce se încadrau în marginile lucrării traduse.

Și Samuil Micu-Clain, în al său *Dictionarium* (1801), explicînd unii termeni, vorbește de obiceiuri și credințe la români. După Cantemir, acesta relatează mai pe larg (cum nu se face de obicei într-o asemenea lucrare) despre călușari, colinde, sînziene; arată pentru prima dată în ce constau „zilele nebunilor", aprinderea hodaițelor etc. Descrierea acestor practici populare este făcută de Micu-Clain prin comparație cu cele romane. Asemenea muncă făcută în scopul de a ilustra originea latină a limbii și poporului român va fi făcută pînă tîrziu, de către Simione Mangiuca, Damaschin Bojincă, At. M. Marienescu și alți patrioți ai secolului trecut.

Contemporan cu cei doi ardeleni este și I. Budai-Deleanu. Trăindu-și anii copilăriei într-un sat de lîngă Orăștie, din Hunedoara, acesta cunoaște bine viața și obiceiurile poporului, poezia credințelor și datinilor lui. Scriind opera literară de mare valoare *Țiganiada*, Budai-Deleanu găsește în folclor sursa de seamă și o orientare literară asemănătoare cu a lui Eminescu, Creangă, Coșbuc.

Însăși concepția de care a fost stăpînit autorul ei are o notă particulară, un caracter original, Budai-Deleanu fiind cel dintîi scriitor care impune folclorul drept strat primordial unei lucrări scrise. Ea devine prin aceasta mai originală tocmai fiindcă a avut drept sursă principală viața maselor cu datinile și obiceiurile lor. Planul fictiv al operei este pătruns de legendă, datină și mit folcloric, fapt care arată că Budai-Deleanu prețuia legendele populare despre Vlad Țepeș, poveștile care circulau ori se aflau în cărțile populare despre Arghir și Elena etc. Reproducînd proverbe, el face comentarii în felul următor: „Însemnează că poeticu nostru au silit să bage în povestirea aceasta toate zisele sau proverbiile deobște ce se obicinuiesc la țărani". Vorbind de „ursită", scriitorul subliniază: „Țăranii pe une locuri, mai vîrtos în Ardeal, țin pînă în ziua de astăzi obiceiul strămoșilor săi a romanilor și în noaptea dintîi, după nașterea fieștecui prunc [...], au să vie ursitoarele să ursească pruncului toate cîte va fi să pățească, bine sau rău".

Adept al Școlii ardelene, I. Budai-Deleanu este stăpînit și el de aceleași idei latiniste. Folclorul pentru el, cu datini și obiceiuri, era bun prilej de considerații etnogenetice, ca de altminteri și pentru D. Cantemir.

Tot din această epocă ne-a rămas și importantul manuscris al lui Iordache Golescu, intitulat *Condica limbii românești*, în care încearcă să consemneze — pe cît era posibil în acea vreme — ceva din graiul viu al poporului. Că dragostea pentru popor și limba sa nu era întîmplătoare, se vede din alt manuscris, intitulat *Pilde, povățuiri, cuvinte adevărate și povești adunate* (este o operă de paremiologie, proverbe adunate din gura poporului sau culese ori traduse de prin cărți). În preajma secolului nostru opera a fost inclusă și tipărită în monumentala lucrare a lui Iuliu A. Zanne.

III. EPOCA PREPAȘOPTISTĂ

Ideile privitoare la cultura populară română, exprimate de cronicari sau scriitori ca cei citați mai sus, capătă o mai mare virulență în preajma revoluției de la 1848. În această vreme se aud tot mai multe voci, venite din diferite părți ale țărilor române, prin care se aduce elogiu poeziei populare și prin ea însuși poporului român. Ca în toată Europa, și românii se aflau în preajma unor evenimente politice epocale, din care nu putea lipsi dragostea pentru creațiile orale ale maselor.

1. TENDINȚE PREROMANTICE

În acest consens general, se face auzită o voce din Transilvania, a lui George Barițiu. Redactorul „Foii pentru inimă, minte și literatură", primind la redacție (în 1838) o poezie cu titlul *Cîntare sătenească*, observă că autorul ei „s-a ținut de formele vorbirii norodului, ceea ce constituie un mare succes pentru realizarea subiectului". Admirîndu-le, brașoveanul speră că se vor găsi „bărbați care nu își vor pregeta a culege cîntecele osianilor și a barzilor românești, originale, neschimbate, neatinse, cum se află în gura poporului, în munți, în văi, la șesuri și oriunde".

În formularea ultimă recunoaștem dezideratul epocii, de a culege o poezie orală neschimbată, așa cum este ea plină de naivitate.

Tonul îl găsim și într-un articol scris de I. Heliade Rădulescu în „Curierul românesc" (1839). Făcînd aluzie la poezia străină de firea poporului, acesta socoate că, „în cîntecele românești naționale, vedem, cum și în proverbi și

poveți, deosebite versuri, unele albe sau nerimate, după chipul celor mai vechi". Iar mai departe, vrînd să arate de cîtă libertate se bucură poetul popular cînd compune, adaugă : „Versurile făcute pe malul unui pîrîiaș, la umbra unui copaciu și la sunetul fluierașului păstorului, ori improvizate în mijlocul codrului și la mirosul prafului de pușcă sau alăturea de coarnele plugului și la sunetul glasului ciocîrliei, lor puțin le pasă de luxul rimei".

Și în Moldova se afirmă aceeași direcție națională în literatură, acordîndu-se un însemnat rol poeziei populare. În „Introducție" la „Dacia literară" (1840), M. Kogălniceanu, criticînd mania imitației ce stăpînea spiritul literar, arată că „obiceiurile noastre sînt destul de pitorești și poetice, pentru ca să putem găsi și la noi sujeturi de scris...". Tînărul moldovean, care avea să devină un ilustru bărbat de stat și om de cultură, animat de dragoste față de trecutul țării și popor, își exprima gînduri asemănătoare în prima lucrare despre limba și literatura română.

Un alt istoric, N. Bălcescu, pasionat și el de producțiile orale, le ascultă în timpul revoluției din 1848 cum îi erau zise din fluiere, buciume și cimpoaie, de țăranii adunați „pe lîngă focuri" ; în apropiere de ruinele Abrudului și el, ca și Alecu Russo la Soveja, a auzit „o junǎ cîntînd un cîntec dulce și duios". Fiind bolnav la Palermo, sora sa, ca să-l mîngîie, dar să-l și ispitească a se reîntoarce acasă, îl îmbie cu rîndurile : „...Vino dragă, să-ți cînt cîntece frumoase populare, pe care le-am luat în vară la deal". Preocupat neîntrerupt de poezia populară, istoricul scrie din Paris lui Alecsandri : „...Sînt nerăbdător a vedea poeziile tale și cîntecele populare ieșite la lumină. Întorcîndu-mă în țară, voi căuta în plimbarea mea prin țară a aduna cîntecile Valahiei și a ți le împărtăși, ca să faci o colecție completă". Prin „Magazin istoric pentru Dacia" din 1845, Bălcescu își exprimă părerea că unul dintre izvoarele de seamă ale istoriei naționale sînt poeziile populare, de aceea el crede că „o adunare dar a poeziilor și poveștilor ce se află în gura poporului român este dar de trebuință. Noi cerem spre aceasta ajutorul tuturor celor ce locuind pe la țară pot mai cu lesnire a le culege și a ni le împărtăși, așa cum le spun țăranii". Rezultă din toate acestea că folclorul a fost valorificat de către scriitori înainte de anul 1848, inițial sub aspect istoric și estetic, latură ce va preocupa și pe alții de mai tîrziu.

2. UN ETNOPSIHOLOG PREMATUR

În primul număr al „Daciei literare" publică un interesant articol despre *Cîntecele Moldaviei* (1840) și C. Negruzzi. Consideraţiile lui etnografo-folclorice sînt pline de înţeles chiar și pentru folcloristica de astăzi. În formulări ca următoarele: „Natura voiește ca omul să-și cînte plăcerile și suferinţele. Prin cîntecele sale, el își zugrăvește gîndul, năravurile, faptele, într-un cuvînt toată fiinţa sa; cîntecul este o răsfrîngere a sufletului", identificăm o concepţie pozitivistă despre creaţiile anonime. Preocupat să surprindă „scene pitorești" din viaţa moldoveanului, Negruzzi oferă cititorului cîteva tablouri semnificative de viaţă naţională, impunînd în folcloristica română o direcţie etnografică. Scriitorul oferă cîteva date pline de interes privitoare la *mediul* folcloric. Observă cum fetele și feciorii „alcătuiesc o horă", cum bătrînii cu „aer patriarhal" privesc „și încep a danţa, încurajînd cu pilda lor". Vorbind de instrumentele muzicale, observă just că „cimpoiește suflînd nu putea spune cele ce spune lăutarul". Culege reproducînd în acest articol cîntece, doine și strigături; teoriile folclorice, chiar dacă vor avea rădăcini în filozofia vremii, devin proprii, ele fiind rodul observaţiilor unui profund spirit.

Negruzzi face cel dintîi o grupare a poeziilor populare în: „cîntul ostășesc sau istoric, cîntul religios, cîntul dragostei și al nuntei și cîntecul codrului sau voinicesc". Folosind o terminologie mai apropiată de viaţa și natura creaţiilor populare, cele cinci grupe sînt cuprinzătoare. Din comentarea ce urmează subîmpărţirii, la unele cu exemplificări culese de însuși Negruzzi, se poate vedea cu ușurinţă la ce materiale se gîndește autorul.

Un realist în folcloristica din preajma revoluţiei de la 1848 a fost și Anton Pann. Este sigur că acesta n-a avut idei clare despre munca de culegător și, de asemenea, n-a avut nici atitudinea unor scriitori apropiaţi de epoca sa, ca Al. Russo și V. Alecsandri, și cu atît mai mult n-a manifestat un interes conștient faţă de folclor. Dar, în multele nevoi ale vieţii, cîntă-

reţul de stranã s-a întîlnit totuși cu poezia populară, pe care, iubind-o, a cules-o și publicat-o; de asemenea, a comentat-o într-un anumit fel propriu, însoţind-o de melodii.

În formulări ca: „auzite și versificate" sau „culese, prelucrate, tipărite întîia oară, unele sînt culese de alţii, altele originale", desprindem un întreg „program" literar-folcloristic. *O șezătoare la ţară* (1852) este o operă bogată în folclor; uneori găsim păreri ale lui Anton Pann despre informatori și despre natura unor creaţii populare, încît i se poate conferi atributul de teoretician al folclorului.

IV. EPOCA PAȘOPTISTĂ

— tendințe romantice în folcloristica română

O culme a folcloristicii române o constituie A l. R u s s o, V. Alecsandri și generația de la '48. Cel dintîi simte și trăiește prin întreaga-i ființă ideile veacului nou, fiind unul dintre romanticii de seamă ai românilor. Evocă trecutul îndepărtat al poporului, pe care îl opune prezentului decăzut, evocă natura cu pitorescul ei, fiind suflet entuziast, sensibil la culori și sensuri sociale noi; presimte că totul se preface în favoarea omului din popor și al viitorului patriei chinuite și exploatate. Vorbind de poezia amintirilor istorice și a legendelor castelelor elveţiene, Russo o identifică în ţară, în urmele vreunei cetăți romane, în „frîntura unei săbii a lui Traian, un turn, un pod, cîteva lespezi cu vechile lor inscripții latine etc.". În Ștefan cel Mare, vede pe „proteul popular al gloriei naționale". Ca orice romantic, dornic dar și sătul de petreceri, de muzică și de saloane, caută „albastrul întunecat al munților", șuvoaiele Bistriței cu plutele, ținuturile „primitive și sălbatice", în care omul găsește ceva deosebit; munteanul îl încîntă prin port și felul lui de a petrece. În încheierea articolului respectiv face constatarea, importantă pentru folcloristică, că „poezia aceasta feciorelnică a baladelor noastre populare în adevăr e sublimă. Din cîntecele acestea, din poveștile acestea în stihuri, izvorăște ca o mireasmă veche, răspîndită pe întregul pămînt moldovenesc; în ele găsești obiceiurile bătrînești și simți farmecul nespus al cernitelor ei zile" (*Scrieri postume*, ed. Haneș, p. 12).

În surghiun la Soveja, Russo culege poezia populară. Într-o zi, plimbîndu-se prin iarmaroc, vede altă lume decît aceea din orașe și observă cum un cîntăreț „scoate de sub suman un instrument ce-i zice lăută și se pune a cînta. Mulțimea

de oameni se îndeasă împrejurul lui și îl ascultă cu dragoste, căci el zice balade strămoșești". Și adaugă mai pe urmă: „. . . Lăutarul, ca să mă aducă în extaz, începe balada *Mioriței*". Citează, în continuare, versuri din *Dolca*, din *Holera*, din cîntece și doine, ca la urmă să exclame: „Iată adevărata literatură, de care se pot mîndri românii"!

Încîntat din cale afară de frumusețea poeziei și creațiilor orale, Russo merge atît de departe, încît și el, ca de altminteri toți scriitorii epocii, socotește că, „între diferitele neamuri răspîndite pe malurile Dunării, nici unul nu are, ca neamul românesc, o poezie populară atît de frumoasă și atît de originală, atît de variată și atît de strîns unită cu suvenirile antichității" — ceea ce constituie, desigur, o exagerare. Admirînd-o în acest chip, el vorbește cu căldura-i cunoscută despre „o închipuire fecundă, vie și grațioasă, o agerime de spirit a poporului", despre „o simțire adîncă de dragoste pentru natură și o limbă armonioasă, care exprimă cu gingășie și totodată cu energie toate aspirările sufletului, toate iscodirile minții". Russo alătură pe poeții populari de Vergiliu și Ovidiu. Acestor „doi creatori de poezie antică" — spune el — nu trebuie uitat „un al treilea poet, păstorul cîmpiilor și al munților noștri, care a produs cea mai frumoasă epopee păstorească din lume — *Miorița*", cu care cei doi „s-ar fi mîndrit cu drept cuvînt, dacă ar fi compus această minune poetică".

Cunoscînd bine viața poporului și modul de transmitere al cîntecului popular, Alecu Russo ne-a dat informații importante despre originea și despre cei care duceau în popor cîntecele lui. Cu toate că era străin de o cultură academică din domeniul filozofiei, artei, cunoscînd totuși bine viața și creațiile poporului, a dat judecăți temeinice despre categoriile și genul acestora; a definit termenii și a arătat împrejurările în care se produc unele spre deosebire de altele, fixîndu-le rostul lor în mijlocul colectivității.

Cel care s-a consacrat însă o viață întreagă muncii de colecționare și comentare a poeziei populare în sens folcloristic a fost V a s i l e A l e c s a n d r i.

În corespondența trimisă fraților Hurmuzachi, în timpul exilării la Paris, poetul face următoarea profesiune de credință: „M-am înamorat de poezia populară ca de-o copilă din Carpați, tînără, mîndră, nevinovată și așa de frumoasă că, după cum zice vorba românească, pe soare ai putea căta, iar pe dînsa ba".

Evocînd zilele pribegiei de la Cernauca şi serile cînd unii dintre tinerii revoluţionari se pierdeau cu „analisul proverbilor ce culesese din gura poporului", alţii în discuţii despre „obiceiurile şi năravurile românilor", poetul mărturiseşte că a fost rugat de ceilalţi „a zice balada *Mioarei*".

În Iaşi sau la Mircești, la Paris, de la 1842 pînă la 1866, pînă cînd apare întreaga colecţie de *Poezii populare ale românilor*, V. Alecsandri este mereu preocupat să le dea la iveală într-o formă definitivă cît mai strălucitoare şi să le publice. În multe scrisori adresate prietenilor vorbeşte cu căldură de această „întreprindere", care-i făcea mare plăcere. Cutreierînd ţara, ascultă bătrîni cîntăreţi, află noi variante pe care le notează, ca apoi, prin transcriere, să le dea formă definitivă. În amintita scrisoare trimisă lui Alecu Hurmuzachi, îl anunţă: „Eu mă pornesc mîini la ţară, lîngă Folticeni. Pînă peste două luni nu-ţi mai trimit nimic. Vino la iarmaroc în Folticeni să ne întîlnim" (B.A.R., ms. 3349). Deoarece ziarul „Bucovina" îşi înceta apariţia către sfîrşitul lui 1850, poetul mai publică în foiţa „Zimbrului" din Iaşi din baladele amintite pe *Gruie Grozovanul*. Iar la capătul a zece ani, o bună parte din munca depusă cu atîta zel de V. Alecsandri pentru poezia populară o vede concretizată în cele două volumaşe de *Balade* (1852).

Baladele culese şi publicate de Alecsandri au avut un mare ecou şi în străinătate. Traduse în franceză, engleză, germană în preajma anilor 1855—1857, ele devin materiale de reviriment politic în preajma Conferinţei de la Paris (1856), cînd avea să fie hotărîtă soarta principatelor dunărene. Alecsandri le publică sub titlul de *Ballades et chants populaires de la Roumanie* (*Principautés danubiennes, 1855*). O lungă introducere a filoromânului Ubiccini din fruntea colecţiei tratează pe larg despre originea noastră şi despre vitregiile politice.

În 1856, Henry Stanley a publicat în limba engleză (cu paralele şi în limba franceză) o parte din baladele populare într-o *Romanian Anthology* (1856). Iar un an mai tîrziu, W. V. Kotzebue le-a tradus în limba germană, sub titlul *Rumänische Volkspoesie* (1857). De un interes deosebit s-a bucurat colecţia lui Alecsandri şi în Italia. C. Vegezzi Ruscalla, cu toate că traduce numai basmul versificat *Înşiră-te mărgărite*, vorbeşte de „il celebre poeta V. Alecsandri", care a cules cîntecele populare române ce au stîrnit „tanto rumore la colta Europa", cîntece ale unei naţiuni „rimasta ignota", „sebbene d'origine

italiana". Vegezzi-Ruscalla era şi el unul dintre filoromânii italieni care găsea în opera poetului materiale de propagandă, atît de utilă în acea epocă, cînd evenimentele politice se precipitau în favoarea unităţii şi independenţei popoarelor.

Poetul începuse însă să publice şi din materialul liric (*Horele româneşti*) încă din 1850, mai întîi pe cele din Moldova, adunate în primii ani, odată cu poezia narativă eroică. Munca este reluată şi desăvîrşită în timpul traducerilor de balade în limbile străine. Continuă să publice *hore şi doine* din Transilvania şi Banat, apoi din Valahia. Şi în felul acesta s-a închegat prima şi cea mai importantă colecţie de *Poezii populare ale românilor*, publicate de V. Alecsandri (1866). Poetul adaugă, ca subtitlu colecţiei sale, formula: „culese şi îndreptate". Cuvintele au dat loc la nenumărate discuţii, Alecsandri fiind şi el învinuit, ca atîţia în epoca romantică, de „mistificarea" poeziei populare. Cu toate că „îndreptarea" poeziei populare era la modă, acţiunea întreprinsă de Alecsandri se limitează la modificări neînsemnate, care nu afectează decît rareori fondul poeziei populare. Citam, în altă parte (cf. colecţia de *Poezii populare*, V. Alecsandri, 1965, vol. I, p. 71), eliminarea unor versuri numai aparent de prisos, ele fiind proprii stilului oral; operaţia s-a mai îndreptat împotriva multor clişee, formule iniţiale sau mediane, acestea avînd important rol mnemotehnic. „Curăţirea" a fost săvîrşită din motive estetice şi patriotice. De modificări însă mai profunde, care să afecteze fondul şi structura internă a poeziei populare, cum s-a petrecut cu At. M. Marienescu, nu poate fi vorba la Alecsandri. Mai adăugăm că poetul a fost preocupat să găsească variante cît mai frumoase, să culeagă nu numai balade, dar şi hore şi doine, cîntece de leagăn, cimilituri, datini şi obiceiuri. Astfel că munca de culegător a lui Alecsandri apare mult mai complexă, acesta avînd ambiţia să dea o colecţie a tuturor românilor.

1. CONCEPŢIA MITOLOGICĂ DIN FOLCLORISTICA ROMÂNĂ

Sub influenţa de idei din folcloristica europeană, s-au conturat cîteva opinii mitologizante şi la români. În fruntea lor stă publicistul bănăţean A t. M. M a r i e n e s c u, contemporan cu Alecsandri. Acesta, pe lîngă o muncă onestă de

culegător de balade şi colinde populare, este împins din zel patriotic să compună o sumă de poeme eroice, ca şi alte materiale populare cu conţinut mitic. Astfel printr-o baladă ca *Măriş şi Sulla* voia să arate că la noi tradiţia veche e foarte puternică, din moment ce masele îşi amintesc de cei doi consuli romani.

Dar Marienescu este folcloristul care publică cel dintîi un volum de *Colinde*. Asimilate ca valoare şi straturi istorice cu balada, el crede că „timpul creării lor e mai aproape de antichitate", fiind „continuarea ideilor din mitologia păgînă", ori că ele au izvorît din „frînturile unei mitologii romane creştine" (1859).

Şi Alecsandri corectase înaintea lui poeziile populare. Însă poetul a căutat cu gust şi talent să le confere doar o patină arhaică şi atîta tot. Marienescu schimbă însă fondul poeziei populare, alcătuind teme şi subiecte pe o canava folclorică, spre a demonstra latura mitologică a folclorului românesc, inventînd uneori subiecte noi.

Din curentul mitologizant mai fac parte şi Iosif Vulcan, Aron şi Nicolae Densuşianu, ca şi Al. I. Odobescu. Cel din urmă, în a doua parte a studiului intitulat *Răsunete ale Pindului în Carpaţi* (1861), încearcă să aplice la folclorul român teoriile exprimate de fraţii Grimm. Adept al migraţionismului în folclor, Odobescu susţine că celebra baladă a *Mioriţei* s-ar fi născut cu multe secole înainte în Pind, iar de acolo ar fi ajuns, ca un puternic ecou, tocmai în Carpaţi. La origine ea ar fi circulat sub forma unui vechi cîntec, ca cel despre Linos, aflat în sîmbure la Homer şi alţi scriitori vechi. Folosind metoda comparată, Odobescu semnalează unele forme asemănătoare la egipteni şi alte popoare ale antichităţii.

Odată cu dezvoltarea literaturii române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, şi folcloristica a luat un mai mare avînt. În această epocă îşi fac loc în multe reviste şi chiar ziare tot mai numeroase materiale folclorice, dovadă că ele erau preţuite de cititori, iar editorii publicaţiilor căutau să satisfacă dorinţele lor. Odată cu tipărirea acestora în periodice sau colecţii, sînt mult mai numeroşi scriitorii şi oamenii de cultură care participă la dezbaterea problemelor de folclor. Mai că nu este condei de răspundere faţă de scrisul românesc care să nu se intereseze de poezia populară, pe care o adună

şi-i caută un sens mai adînc, aşezînd-o în miezul creaţiei proprii. În felul acesta este uşor de înţeles că sfera noţiunii de folclor se lărgeşte, iar pe de altă parte studiul capătă mai multă adîncime, prin surprinderea a noi înţelesuri poeziei populare.

2. MOMENTUL CRITIC-ESTETIC

După contribuţiile teoretice remarcabile aduse de către Alecsandri şi Russo problemelor ridicate de poezia populară ca artă orală şi anonimă, Titu Maiorescu a fost cel dintîi critic literar care a tratat-o ca atare. Nu s-ar putea spune că el afirmă o concepţie deosebită faţă de predecesori, despre natura şi valoarea creaţiei orale. Mai degrabă el impune un limbaj propriu criticului, fapt ce a fost marcat ca un moment important în evoluţia folcloristicii noastre.

În chiar cel dintîi an de apariţie al „Convorbirilor literare" (1866), care a coincis cu însăşi apariţia importantei colecţii a lui Alecsandri, redactorul lor se grăbeşte să consemneze evenimentul ca epocal. Ulterior, într-o dare de seamă mai amplă („Convorbiri literare", 1867), Maiorescu stigmatizează indiferenţa contemporanilor; tăcerea celorlalte jurnale îi apare ca „o lipsă de conştiinţă", „o neglijenţă remarcabilă pentru această parte a vieţii noastre publice", subliniază apoi că opera săvîrşită de poet „va rămîne tot timpul o comoară de *adevărată poezie şi totodată de limbă sănătoasă, de notiţe caracteristice asupra datinilor sociale, asupra istoriei naţionale, şi cu un cuvînt asupra vieţii poporului român*" (subl. n.).

Şi Mihai Eminescu emite unele idei privind originea şi natura poeziei populare, impunînd şi el o etapă importantă în evoluţia folcloristicii române. Poetul adună poezii populare şi totuşi nu publică nimic din ele în foile vremii. Faptul ilustrează că pe poet nu îl interesa folclorul ca material în sine, ci îl preţuia pentru limba şi arta lui, poezia populară fiind pentru el oglindă a frămîntărilor sufleteşti şi a puterii de imaginare a poporului.

Astfel, într-o notă privitoare la *Strîngerea literaturii populare*, aflată în manuscrisele lui Eminescu, o ciornă de două pagini, făcută probabil în vederea unei conferinţe, surprinde prin ideile atît de noi pentru acea vreme :

„E păcat cum că românii au apucat de a vedea în basm numai basmele, în obiceiu numai obiceiurile, în formă numai forma, în formulă numai formule. Formula nu e decît manifestațiunea palpabilă, simțită, a unei idei oarecare" (B.A.R., ms. 2257).

A privi basmul, poezia, obiceiul popular drept activități spirituale ale maselor, și nu ca simple automatisme sufletești, iar „zugrăveala" lor pe hîrtie drept imagini plastice, simboluri și hieroglife în dosul cărora se ascund idei și învățăminte morale, este o concepție cu totul nouă și viabilă și astăzi. Din păcate Eminescu n-a dezvoltat astfel de idei în studii mai ample și cu argumente mai numeroase, cum nu ne îndoim că ar fi fost în stare.

Punctul de vedere devine mai plin de interes dacă încercăm să aflăm ce se ascunde sub formularea directă, exprimată mai sus, la cine va fi făcut aluzie? Poate la unele articole ale lui At. M. Marienescu, care privea basmul tocmai ca o rămășiță mitologică, poate la introducerea scrisă de Hasdeu la colecția de basme publicate de I. C. Fundescu. Eminescu, legînd actul creației în folclor de activitatea spirituală a maselor și de imaginația lor, are drept efect sustragerea folclorului de sub imperiul curentelor mecaniciste și formaliste, care stăpîneau folcloristica epocii. El consideră astfel basmul ca o operă artistică a poporului, a spiritului său inventiv.

Mai tîrziu, într-o recenzie despre o carte didactică, ideile sînt reluate și adîncite. Observînd că una din poveștile reproduse este scrisă de Ion Creangă, poetul se întreabă: „...Ce este original în ea? Materia? Am putea dovedi că, deși populară românească, ea se află și la alte popoare". După conceptul de basm și mit ca „simbol" și „hieroglifă", exprimat mai sus, Eminescu surprinde și formulează termeni proprii folcloristicii contemporane, noțiunea de „prototip".

Ca o concluzie la observațiile de mai sus, el mai adaugă: „*Ceea ce e original e modul de a le spune, e acel grai românesc cu care se îmbracă ele, sînt modificațiunile locale, cu spiritul și datinele noastre*" (subl. n.). Despre „modificațiuni locale" vorbise și Odobescu cu cîțiva ani mai înainte, apoi B. P. Hasdeu și chiar un prieten intim al poetului, I. Slavici. La Eminescu însă toate sînt exprimate, e drept, în puține cuvinte, dar de așa fel încît folclorul ne apare ca o creație artistică a maselor,

a imaginației și spiritului colectiv, în forme prototipice și cu valoare hieroglifică. Asemenea idei, prețioase pentru evoluția conceptului de folclor la români, se armonizează cu însăși concepția lui Eminescu despre artă în genere. Adept al esteticii hegeliene, și el arată că poezia „incifrează o idee poetică", că ea „nu emană din împrejurări externe", ci se dezvoltă „dinăuntru în afară", de unde interesantele observații privind basmul despre care vorbeam mai înainte.

3. CEI DINTÎI CULEGĂTORI AI PROZEI POPULARE

Față de poezia populară, de cîntece și doine, basmul a fost cules mai tîrziu. Avem unele informații că arădeanul Mircea V. Stănescu ar fi publicat mai întîi o broșură — povești „culese și corese" —, probabil datorită tot curentului trezit de activitatea folcloristică a lui Alecsandri. Totuși, descoperirea basmului românesc, în formele lui majore, aparține lui N. Filimon și îndeosebi lui P. Ispirescu.

Cel dintîi se știe că făcea parte din grupul lui Anton Pann, Năneșcu și al altor tineri iubitori ai cîntecului și muzicii românești. „Cronicar" muzical, Filimon manifestă viu interes pentru datini și jocuri, față de poezia populară. Într-un articol despre *Jocul bănățean*, tînărul se entuziasmează la vederea costumelor, tradițiilor și legendelor naționale bine conservate în această parte a țării. Admiră „Bănățeanca" plină de grație și varietate.

Autorul colecției *Legende sau basmele românilor adunate din gura poporului* (1882), devenită clasică pentru literatură și pentru cercetătorii prozei populare, a fost Petre Ispirescu.

De origine modestă, celebrul culegător le-a ascultat de la calfele din mica frizerie a tatălui, ori de la lucrătorii din tipografia proprie, altele i-au fost trimise de către un frate, țăran în satul de origine al familiei (Bulbucata—Vlașca). Le-a ascultat, poate spuse de multe ori, așa cum se întîmplă în copilărie. Anii de școlar la dascălul Ștefan Lupescu, de la biserica Olteni, nu l-au îndepărtat de viața folclorică. Amintirile sale pomenesc de jocurile „de-a ineluș-învîrtecuș", de invocările soarelui și ale ploii, de mersul cu salcia și alte practici populare, obișnuite în acea vreme. Adunarea și publicarea de jocuri și ghicitori, comentarea unora dintre ele, cuvîntări publice, ca cea despre

„Pomul de Crăciun", toate dovedesc că obiceiurile deprinse în copilărie au fost vii, pînă tîrziu, în sufletul povestitorului. În munca modestă de „culegător tipograf", cum i-a plăcut la început să subscrie ca autor al basmelor publicate, nu s-a îndepărtat prea mult de vatra folclorică, cum s-a întîmplat cu Eminescu și Creangă. Căci, aceștia ajungînd în contact cu o cultură superioară, aceasta i-a modelat, cîștigînd alt limbaj literar, în care au ținut să se exprime. Chiar proza lui Creangă, de care a fost mult timp alăturată colecția de basme a lui Ispirescu, este altceva decît o colecție. Folclorică prin fond, ea este totuși — cum s-a arătat în altă parte — operă proprie humulesteanului. Modestul tipograf ținea cu orice preț să sublinieze că „meritul este al poporului", singurul depozitar al basmelor și legendelor.

V. CĂTRE UN CONCEPT NOU DESPRE CREAȚIA POPULARĂ

Cu B. P. Hasdeu interesul pentru viața și creațiile poporului ia un mare și nou avînt. Într-o introducere la o colecție de basme (Fundescu, 1863) arată că poezia populară „se născu odată cu ființa umană, mult mai înainte de a se fi inventat acele semne convenționale", adică scrierea, în urma căreia încetează de a mai fi „schimbătoare și mlădioasă", intrînd în sfera „unei literaturi artificiale propriu-zise". Și Hasdeu încheie astfel de considerații cu ideea, importantă pentru natura poeziei populare, că literatura scrisă nu a putut „cîtuși de puțin împiedica existența și persistența literaturii celei primitive nescrise, conservate și continuate în stratele de jos ale popoarelor". Citatele din Hasdeu sînt de o deosebită importanță pentru problema genezei poeziei populare. Nimeni pînă la dînsul n-a expus idei atît de clare, care ar putea fi sintetizate astfel: a) poezia populară se inspiră din natura imediată; b) naivă dar viguroasă, ea înflorește acolo unde n-a luat naștere o literatură scrisă; c) ea precedă literatura scrisă; d) aceasta, artificială și lipsită de viață, este o copie a celei orale; e) literatura scrisă, odată ivită, cea orală continuă să viețuiască, dar cu timpul ea dispare.

O altă coordonată fundamentală a concepției lui B. P. Hasdeu despre folclor este a fondului autohton. Cînd într-o vreme se susținea de către foarte mulți caracterul latin al poporului nostru și al poeziei lui, acesta se încumetă să demonstreze contrariul, adică caracterul dacic, autohton al culturii populare. N-am vrea să citäm în această privință decît cele două articole ale lui Hasdeu despre doină. Se știe că, de la Cantemir la Massim și Laurian ori Aron Densușianu, au fost

mulţi cei care au arătat că denumirea cîntecului ar fi un etimon latin. Hasdeu arată că „daina" — adică „doina" — ar fi „una din moştenirile cele mai frumoase ale primordialei limbi arioeuropene". Lărgind sfera observaţiilor, de la cele pur lingvistice la consideraţii de literatură populară, acesta conclude că, după cum la francezi, italieni, spanioli, lirica concepută „nu ca limbă, ci ca inspiraţiune, ca gen şi ca spirit, trebuie să fie de provenienţă celtică [...], doina e autohtonă"; „la apus — celtică, la răsărit — dacică" („Columna lui Traian", 1888).

Într-un alt studiu, *Cucul şi turturica* (1876), care poate fi socotit ca o primă monografie folclorică, Hasdeu arată alte aspecte ale creaţiilor orale, legate de fenomenul circulaţiei în sînul maselor populare. Autorul, bazîndu-se pe un bogat material comparativ, stabileşte „variaturi interne", tipuri şi infiltraţii în balada populară din legende şi basme, din textele bogomilice etc. Multe—schimbări şi acomodări la noul spaţiu, consideraţiile de structură poetică, pe care le face, au de scop să circumscrie „sfera genetică" şi anumite „centruri de repaus". Concepţie îndrăzneaţă şi metodă nouă.

Se ştie că Russo şi Alecsandri formulaseră cîteva puncte de vedere privind geneza şi natura creaţiilor orale, izvorîte din spiritul epocii romantice. Ţinînd seama de un mecanism psihic, Hasdeu emite cîteva păreri valoroase în această privinţă prin prisma curentului etnopsihologic din acea epocă, promovat de Steinthal şi Lazarus. Mai întîi observă că, în opoziţie cu literatura scrisă, care, chiar cînd e învăţată de „cineva pe dinafară, nu încetează totuşi de a fi scrisă, deoarece ea trăieşte într-un mod scris", cea orală nu încetează de a fi orală, „căci scrisul o copiază", ea continuînd „a se mişca şi a se schimba". Cea din urmă fiind „opera unui întreg popor sau chiar a unei ginţi întregi, a umanităţii", se perfectează neîncetat prin circulaţie. Observaţia este fundamentală. Fenomenul mai este asociat de însuşi actul creaţiei. „Acela care a compus pentru prima oară o doină, doina nu este a lui, căci ea a zburat slobodă în aer, lipsită de vreun semn individual". Iar „din aer, nepironită prin nemic, a prins-o în zbor un altul, apoi un al doilea, un al treilea şi aşa mai încolo, în aceeaşi ţară sau pînă la marginile pămîntului, fiecare adăugînd sau suprimînd cîte ceva, fără a da seamă nimănui de ceea ce face, de vreme ce lucrul nu este al nimănui". Şi încheie cu remarca, şi ea plină de pătrundere,

că „lipsa-i de orice fixitate este atît de pronunţată încît se întîmplă că acelaşi individ spune altfel bucata cea poporană de cîte ori o repetă". Actul genezei sintetizat astfel e modern conceput, Hasdeu situîndu-se printre marii folclorişti ai epocii (vezi *Introducerea* la *Cuvente den betrani*, I, 1879).

Dar, asociind literatura populară de literatura scrisă, Hasdeu stabileşte unele raporturi între aceste ramuri şi din unghiul de vedere al genurilor şi speciilor. În această privinţă am văzut că înşişi scriitorii paşoptişti au adus cîteva contribuţii însemnate. Hasdeu, ţinînd seama de unele idei proprii literaturii, împarte pe cea populară în trei genuri: *poetic*, *aforistic* şi *narativ*. Din cel dintîi ar face parte creaţiile în formă de versuri, adică descîntece, oraţii, vicleim, pe cînd în cel narativ — basmul, anecdota etc., cu alte cuvinte proza folclorică. În genul aforistic, subsumează ghicitorile, proverbele şi idiotismele.

Ilustru istoric şi filolog, Hasdeu îşi exprimă părerea că filologia comparată s-ar putea mai bine numi *filologie poporană*. Căci, dacă filologia clasică studiază limba moartă a textelor, ceastălaltă are în vedere limba vie, vorbită de popor. Ea ar cuprinde — după Hasdeu — două părţi: *lingvistica*, care „se referă la organismul limbilor", şi *etnopsihologia*, care „cercetează credinţa popoarelor depusă mai cu deosebire în literatura poporană [...], spiritul popoarelor în limbă şi acelaşi spirit în literatură". În modul acesta, învăţatul român alătură folclorul de etnografie. Cu privire la cea din urmă ramură, Hasdeu face cursuri universitare de asemenea natură, ca: *Originile viniculturii la români* sau *Originile păstoriei la români, ale agriculturii*. Spre o mai bună documentare asupra laturii materiale a vieţii poporului, el lansează chestionare privind probleme lingvistice sau juridice.

Dacă prin Alecsandri şi Russo, sau Maiorescu, folclorul era conceput ca fenomen literar, ca poezie populară, prin Hasdeu, această ramură este asociată de limbă şi cercetările filologice de etnografie. Prin Hasdeu, folclorul nu mai poate fi privit ca rămăşiţe moştenite prin tradiţie, în sensul şcolii engleze, ci ca o realitate istorică şi poetică vie, ca o „cugetare naţională". La aceste rezultate, învăţatul român a ajuns prin interesul acordat psihologiei maselor.

Totalizînd rezultatele unei activităţi atît de bogate, putem conchide :

— Hasdeu a descoperit, la vremea lui, trăsături esenţiale şi legi proprii folclorului, cîştigîndu-şi astfel, în acest domeniu, cel mai de seamă loc ;

— a îmbinat în chip armonios teoria folclorică cu studiul, uneori monografic, scriind pagini antologice asupra multor teme ;

— preluînd unele din ideile veacului, Hasdeu le-a dezvoltat în mod creator, cîştigîndu-şi un loc important de teoretician în chiar folcloristica europeană a secolului al XIX-lea ;

— adept al ideii sursei comune, indo-europene, a valorilor folclorice, şi, deci, stăpînit şi el de ideea migraţionismului, a folosit cu succes metoda comparativă filologică, fără să cadă în capcană mitologică ;

— în studiile elaborate, pe lîngă latura lingvistică şi istorică a materialelor, a subliniat aspectul lor artistic.

1. ŞCOALA FOLCLORISTICĂ HASDEU

Datorită erudiţiei şi minţii sale strălucitoare, Hasdeu a fascinat tineretul, care şi-a găsit în „magul" de la Cîmpina un maestru.

Printre discipolii săi, cel mai vrednic a fost I. Pop-Reteganul. Trăind ca învăţător în mai multe sate din Transilvania, acesta adună un foarte bogat material. Foloseşte însă şi *chestionarul*. Astfel că după apelurile lui At. M. Marienescu, urmate de chestionarul Hasdeu (1884), apoi de apelul lansat de „Tribuna" (1884), Ioan Pop-Reteganul şi alţi învăţători ardeleni procedează la fel, deosebindu-se doar prin stilul lor de muncă şi scopurile urmărite. Căci dacă Hasdeu era preocupat să adune obiceiuri juridice, chestionarele acestuia avînd mai mult caracter etnografic, folcloriştii-învăţători din Transilvania adună îndeosebi literatură populară. Ei sînt cei dintîi care au fost preocupaţi de felul cum să se adune, de o aşa-zisă metodă de culegere, iar strîns asociată de acest aspect este clasificarea pe genuri şi specii, încercînd o definire mai amplă a folclorului ca operă de artă.

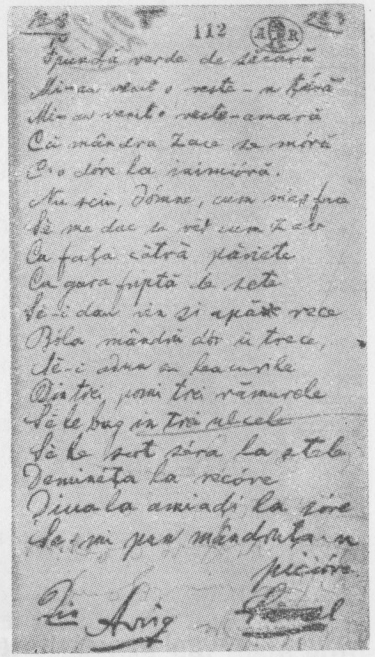

Fig. 1. — *Frunză verde de secară* din *Poeziile populare de iubire din Ardeal*, culese de I. Pop-Reteganul, vol. III. B.A.R. Ms. rom. 4526, f. 112.

În modul acesta, I. Pop-Reteganul adună un material folcloristic bogat şi divers. Cele 18 volume-manuscrise aflate în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România ilustrează din plin hărnicia lui. A publicat o interesantă colecţie de *Poveşti ardeleneşti* (1888), despre care Hasdeu, într-una din şedinţele Academiei (1893), spunea că este „interesantă din punct de vedere folcloristic, tocmai pentru că la Pop-Reteganul individualitatea lui nu joacă nici un rol, fiindcă la dînsul nu ni se înfăţişează producţiuni proprii, ca în poveştile lui Creangă [...]. Lipsite de adaosul oricărei podoabe, poveştile d-lui Pop-Reteganul ne oglindesc poporul dintr-o localitate, cu toate proprietăţile lui de obiceiuri şi grai" („Analele Academiei", 1893).

Coleg de Academie cu Hasdeu, a fost Sim. Fl. Marian. Acesta, după o meritorie activitate de folclorist, se consacră studiilor de etnografie. Publică *Nunta la români* (1890). Doi ani mai tîrziu apar concomitent volumele despre *Naşterea la români* şi *Înmormîntarea la români*, tot atît de masive ca şi cel dintîi.

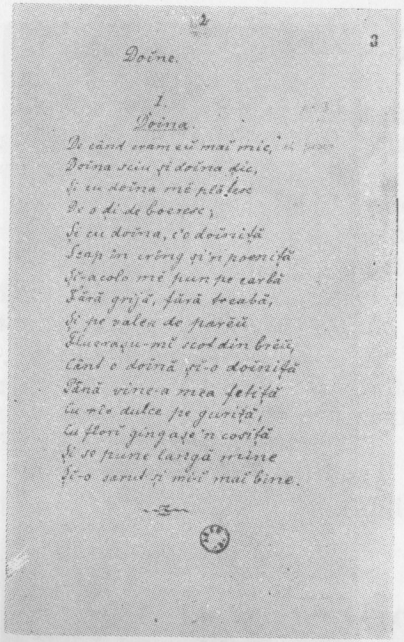

Fig. 2.—*Doina* din *Doine și hore*, culese și scrise de Simion Fl. Marian, tom. I. B.A.R. Ms. rom. 4073, f. 3.

Urmează un gol în activitatea sa științifică, însă numai aparent, căci etnograful redactează în cursul cîtorva ani cele trei volume privitoare la *Sărbătorile la români* (1898).

Dacă primele volume privesc manifestările poporului ca datină și obicei, legate de viața omului ca individ în societate, cele din urmă arată cum colectivitățile populare își petrec zilele de-a lungul sărbătorilor de iarnă, de vară și toamnă.

Ar fi greu să vorbim de conținutul de idei al acestor opere. Marian și le intitulează simplu : *studii de etnografie*. El va fi fost stimulat în această direcție de B. P. Hasdeu, care știm că s-a oprit cel dintîi asupra păstoritului ori viniculturii la români.

Această ramură științifică, etnografia, era în floare în acea epocă. Însuși Eminescu, într-o „notiță bibliografică", vorbește despre ea în termenii următori: „În vremea noastră s-au făcut încercări de-a întemeia o nouă știință : psicologia etnică. Etnografia are de obiect descrierea, împărțeala și spița de înrudire a popoarelor. Ca atare, se ține de-o parte de istorie și geografie", urmînd să arate distribuția pe glob, natura

locuitorilor, datini, obiceiuri, limbă și religie, migrațiune etc. și tot ce au lăsat acestea „în spiritul poporului" („Timpul", 1880).

Pe Marian însă nu-l preocupă aceste aspecte, care ar ține mai mult de domeniul etnografiei generale și al etnologiei, discipline care au luat un mare avînt la sfîrșitul secolului trecut. Nu l-a preocupat nici etnografia materială, despre care vorbește mai mult Hasdeu. Marian face studii de etnografie foarte înrudite cu cele de folclor. Folosește descrierea în studiul fie al evenimentelor legate de viața omului, fie al acelor sărbători în timpul cărora poporul se adună să petreacă. Fiecare etapă de la naștere, nuntă ori înmormîntare, constituie un mic studiu de etnografie comparată. Adună materialele din toate părțile locuite de români, chiar de la cei din afara granițelor vechii Dacii, le compară și stabilește deosebiri și asemănări. Cercetătorul face muncă de botanist sau zoolog, exersat dealtfel și în aceste domenii etnografice. Adună cît mai multe specimene, le arată dominantele tipice, importanța lor în traiul de toate zilele, se ferește să facă incursiuni pur teoretice. Uneori le raportează și la materialele europene, dar în rare cazuri.

„Precuvîntările" indică sărăcăcios întreagă această muncă și disciplină metodică : „În compunerea opului de față am avut în vedere numai datinile și credințele românilor din toate provinciile în care locuiesc aceștia. Totuși, dînd în decursul cercetărilor peste unele datini și credințe parte romane, parte de altă origine, dar care seamănă cu ale românilor, nu m-am putut opri de a nu le reproduce" (*Înmormîntarea la români*, 1892). Cu adevărat, așa este. Termenul „reproduce" indică metoda. Etnograful depune mare zel în a aduna tot ce se tipărise pînă la el, privitor la temele tratate, și mai cu seamă depune un susținut contact cu foștii elevi, ajunși unii din ei învățători ori preoți de sat, cu prieteni din toate unghiurile țării și chiar cu cercetători de peste hotare. Suceava în felul acesta devine un centru de mare însuflețire științifică, promovată însă de un singur om.

După V. Alecsandri, G. Dem. Teodorescu a fost al doilea culegător de poezie populară care și-a căpătat un ilustru nume. În același timp a fost și un cercetător destoinic al folclorului românesc. Poezia populară nu mai este căutată numai în lumea satelor, și încă a celor izolate de civilizație, ci e adunată chiar de la bucureșteni, deci din oraș. Informatorii

lui nu sînt doar ţăranul şi ciobanul, omul trăit mai apropiat de natură, ci şi muncitori de tot felul : un bucătar şi tăietor de lemne, un „artilerist" şi mai cu seamă lăutari.

G. Dem. Teodorescu s-a străduit apoi să găsească motive noi, la cele publicate pînă la el, şi apoi să desprindă unele idei proprii creaţiilor orale.

O problemă scumpă a lui G. Dem. Teodorescu a fost aceea a clasificării şi definirii speciilor folclorice. Se ştie că, după paşoptişti, de asemenea probleme ale folclorului nostru au mai fost preocupaţi B. P. Hasdeu şi Gr. Tocilescu. G. Dem. Teodorescu, orientîndu-se către o sferă mai largă a poeziei populare, culeasă de la informatori diverşi ca vîrstă şi stare socială, susţine că producţiile orale pot da loc „numai la sisteme de clasificare, după anotimp şi după vîrsta celor de le cîntă". Alege pe cea din urmă, a clasificării „după etatea persoanelor care execută datina, care rostesc sau cîntă versurile". Începe cu anii „copilăriei", „ai juneţii" şi „adolescenţii" şi termină cu cei ai „maturităţii şi ai bătrîneţii". Criteriul este altul decît cel al lui Alecsandri şi Hasdeu.

Folcloristul, deşi elev al celui din urmă, afirmă o poziţie nouă : „. . . Mi s-ar părea nepotrivit să se aplice producerile noastre populare subîmpărţiri în genuri poetice" (*Precuvîntare* la *Poezii populare*, p. 7). În gruparea după vîrstă, G. Dem. Teodorescu acordă prioritate etnograficului, realităţilor în mijlocul cărora au loc datini, obiceiuri, mediului în care se zice o poezie populară. Astfel că, în loc să asocieze creaţiile folclorice de literatura scrisă, cum au procedat Alecsandri, Maiorescu, Hasdeu, G. Dem. Teodorescu ţine seamă de complexul sincretic propriu acestora. Criteriului etnografic mai adaugă şi latura istorică, lingvistică şi artistică.

Nu lipsite de interes sînt şi cele cîteva scurte monografii asupra *credinţelor*, *proverbelor* sau *colindelor*. Punctul de vedere comparatist mitologic este susţinut de o solidă cultură clasică.

2. POEZIA POPULARĂ CA SIMBOL ŞI TEHNICĂ POETICĂ

Către sfîrşitul secolului al XIX-lea şi G. Coşbuc emite cîteva interesante opinii privitoare la natura, geneza şi circulaţia creaţiilor populare, iar în cîteva articole, surprinde unele aspecte de etnografie românească.

G. Coşbuc însă este printre primii cercetători ai creaţiilor folclorice care au ca punct de plecare în studiul lor forma şi compoziţia, o logică a frumosului. Vorbind despre ghicitorile poporale, el observă, cu multă dreptate, că acestora li se cere să aibă, „pe lîngă spirit şi ingeniozitate, o logică strînsă" ; că în antichitate şi evul mediu ele au avut o mare însemnătate, pe care au pierdut-o, dar că astăzi, pentru poporul de la ţară, „sînt cea mai inteligentă petrecere, pentru că dezlegarea lor cere spirit şi putere de observaţiune sau bătaie de cap, cum zice ţăranul".

Într-un articol (*Naşterea proverbiilor*, 1903), G. Coşbuc argumentează, cu destulă convingere, cauzele care dau naştere unei asemenea literaturi, şi anume : experienţa cu multele ei aspecte istorice, observaţiile asupra naturii, literatura scrisă etc. Mai interesante sînt cîteva constatări ale poetului privitoare la arta proverbelor. El spune că aceleaşi observaţii făcute în legătură cu o întîmplare trăită de mai mulţi dau loc la mai multe formulări proverbiale, dar că numai „cea care e mai plastic spusă biruieşte pe celelalte; generalizîndu-se cu totul, pentru toate cazurile analoage, devine proverb". Iar mai departe adaugă : „*Nu atît fondul, cît forma e cauza că proverbele sînt aceea ce sînt şi că trăiesc*. Poporului îi place forma lor, şi numai prin formă pot ele să se întipărească în mintea mulţimii" (*ibidem*).

Fiind un mare poet liric, era de aşteptat ca G. Coşbuc să caute să pătrundă şi esenţa poeziei populare. Într-un amplu studiu, *Simbolurile erotice în creaţiunile poporului român* (1897), acesta surprinde cîteva esenţe cu nimic depăşite de cercetările ulterioare.

Către începutul veacului nostru s-a remarcat un tot mai mare interes pentru datinile şi obiceiurile românilor. Etnografia capătă un loc de seamă alături de folclor. Coşbuc este pasionat şi de acest aspect al vieţii poporului, fiind printre primii, alături de Hasdeu şi Marian, care îşi îndreaptă atenţia către această latură. Se informează nu numai din cărţi, ci observă direct unele din „curiozităţile" ardelenilor, descrie felul cum se desfăşoară obiceiurile, caută să le desprindă sensuri mai vechi, şi toată această străduinţă o face fiindcă ele constituie poezia vieţii, sînt frumoase. Poetul este printre puţinii care luptă prin scris împotriva superstiţiilor şi obscurantismului, a obiceiurilor

urîte şi dăunătoare vieţii poporului. Dar, celor care constituie fructul unei imaginaţii originale, le arată valoarea lor etnografică. „Eu am apărat şi apăr totdeauna obiceiurile poporului, cînd sînt frumoase şi nevinovate, şi-mi place să le cunosc pe toate întru adîncul lor, adică să-mi explic şi originea şi cauza lor". Ele sînt „reminiscenţe şi frînturi dintr-un sistem metafizic care odată îşi avea rostul lui" (*Dintr-ale neamului*, 1903, p. 51).

De asemenea, Barbu Ştefănescu Delavrancea, în discursul de recepţie la Academie, *Din estetica poeziei populare* (1913), ca şi în alte articole, semnalează cîteva aspecte interesante creaţiilor orale. Întrebîndu-se care să fie cauzele că barzii anonimi cunosc şi recită mii de versuri, zile şi nopţi de-a rîndul, scriitorul, care era şi bun cunoscător al artei oratorice, găseşte răspunsul tocmai în caracterul retoric al poeziei epice populare. Bardul popular, fiind şi el un orator, are la îndemînă „mijloace care ajută ţinerea de minte, mai ales la rapsodiile vitejeşti şi istorice, adică tocmai în acelea care prin felul lor durează şi mai mult". Sînt elemente *mnemotehnice*, figuri de stil bazate pe repetiţii sistematice, care ajută tocmai la ţinerea de minte a multor versuri; ele sînt puncte de sprijin.

Sînt preţioase consideraţiile lui Delavrancea privitoare la o logică a frumosului în compoziţiile orale ale maselor. Vorbeşte de „proporţionarea părţilor şi legătura lor intimă" din balade, de „miraculosul susţinut", de mediul sau împrejurările prin care trece un erou, de unde concluzia: „...Posedăm în poeziile şi basmele populare modele de descrieri de o exactitate minunată". Arată importanţa ideii de spaţiu şi timp în literatura populară, a caracterului ei dinamic, o chestiune pe care o vom relua în discuţie şi mai tîrziu. Ţinînd seamă că „pasiunile, sentimentul sînt mişcări, ele nu pot fi descrise decît în acţiune. Autorii anonimi au simţit aceste chestiuni, de aceea au recurs la portrete indirecte, fie date prin noţiunile celor dimprejur, fie date prin transformarea frumuseţei în farmec (adecă pusă în mişcare)".

Cu B. Şt. Delavrancea şi Duiliu Zamfirescu, cu Titu Maiorescu, folclorul este introdus în Academie ca materie de discuţie teoretică, fapt petrecut mai înainte doar accidental.

3. CONTRIBUŢIA INTELECTUALILOR SĂTEŞTI LA CUNOAŞTEREA CULTURII POPULARE

Cînd în 1892 apărea în Fălticeni cea dintîi revistă de folclor, „Şezătoarea", folcloristica română se afla într-un moment de mare dezvoltare. Se tipăriseră multe colecţii, iar numeroase foi şi reviste din Bucureşti şi Iaşi, ca şi din alte centre de cultură, făceau loc materialelor populare, despre care cei mai de seamă scriitori şi oameni de ştiinţă scriau articole şi studii elogioase.

Dînd la iveală această revistă „pentru literatură şi tradiţiuni populare", conducătorii ei aveau de gînd să strîngă la un loc pe cei care trăiau în mediu rural, pe învăţători. Căci, aşa cum arată B. Şt. Delavrancea, în darea de seamă asupra primului număr apărut, „numai ei, fiind mulţi, fiind împrăştiaţi peste tot pămîntul românilor de dincolo şi de dincoace şi fiind continuu aproape de viaţa şi sufletul poporului românesc, numai ei pot, cu toţii laolaltă, să întemeieze o publicaţiune de la care să înceapă datele conştiinţei noastre de geniul şi menirea noastră în lume" („Voinţa naţională", 1892).

Materialele publicate în „Şezătoarea" sînt, într-adevăr, de mare valoare pentru studiul limbii şi literaturii populare. Nu se poate face nici o cercetare a vreunei probleme de acest fel fără consultarea lor. Colaboratorii cei mai credincioşi ai revistei au fost în primul rînd cei doi fondatori ai ei: Artur Gorovei şi M. Lupescu, apoi bucovineanul D. Dan, oltenii N. I. Dumitraşcu, G. Fira, ca şi I. N. Popescu, bănăţeanul Lucian Costin, sucevеanul Al. Vasiliu, Kirilenii de la Piatra, Tudor Pamfile, de la Bîrlad, mai tîrziu G. Cardaş şi mulţi alţii. Culegerile făcute de aceştia merg în adîncime, către monografia folclorică a unui sat, cel mult a unui ţinut ca unitate etno-geografică, astfel că se ajunge de la culegeri ca cea a lui Alecsandri, a „tuturor românilor", la cele regionale şi, în sfîrşit, la cele ţinutale.

Cîţiva ani mai tîrziu de la apariţia „Şezătorii", Artur Gorovei debutează cu o operă rămasă clasică în folcloristica noastră: *Cimiliturile românilor* (1897). Înaintea lui, Anton Pann publicase în lucrările sale destule ghicitori populare, apoi P. Ispirescu prin broşura *Pilde şi ghicitori* (1880), iar cîţiva ani mai tîrziu, G. Dem. Teodorescu dădea la iveală un număr destul de mare de ghicitori.

Colaborator credincios al revistei pe care o scotea şi autor al unor cercetări cu caracter istoric şi literar, Artur Gorovei a mai îmbogăţit folcloristica română cu studii ca: *Descîntecele românilor* (1931) şi *Ouăle de Paşte* (1937). Colecţia dintîi, care întruneşte strădaniile multor cercetători, este şi ea făcută după o bună metodă ştiinţifică. Din mulţimea de variante la o aceeaşi tematică reproduce pe cele mai caracteristice, din regiuni cît mai diferite, pe celelalte menţionîndu-le doar într-o bibliografie aproape completă. Colecţionarul a precedat opera cu un studiu dezvoltat, informînd pe cititor despre originea acestei literaturi.

Ouăle de Paşte este un studiu de folclor unic în felul lui nu numai la români, dar şi la străini. Gorovei valorifică o artă populară minoră, totuşi remarcabilă prin efectele ei asupra sufletului popular; relevă multe tradiţii, legende, ziceri, vii încă în popor pînă nu demult, arată cum şi cînd se colorează ouăle, oprindu-se cu deosebire asupra motivelor de ornamentaţie (p. 76 — 107). Dintre motivele mitologice, apar des soarele şi luna, altele sînt luate din sfera vegetalului, ca şi din cea a obiectelor uzuale. Pentru toate Gorovei indică surse şi modelul lor în desene, fotografii etc. Ca şi pentru cimilituri sau descîntece, şi pentru acest aspect folcloristic autorul aduce numeroase materiale comparative de la popoarele europene.

Colaborator harnic al „Şezătorii" a fost şi Al. Vasiliu. Acesta a lăsat două colecţii de bază, una de cîntece şi alta de proză populară din nordul ţării (Suceava). Trăind o viaţă întreagă în satul natal, învăţătorul, ca şi Ion Pop-Reteganul şi alţi intelectuali ai satelor din această epocă, purta haine şi încălţăminte ca orice ţăran, păr lung şi folosea o vorbă cu nimic deosebită de a satului. De aceea chiar cînd basmele sînt povestite din aduceri aminte ori după însemnări pe care şi acesta le făcea cînd le asculta, expunerea lor este în tonul şi cu vorbele oricărui povestitor sătean. De altminteri, Vasiliu mărturiseşte că, în timpul primului război mondial, el întreţinea seri de-a rîndul pe ostaşi şi ofiţeri, dînd dovadă de talent şi o artă de a povesti. Învăţătorul sucevean ştia dealtfel să zică şi din fluier, încît, atunci cînd voia să audă şi să culeagă cîntece, adică poezii populare, de multe ori începea să zică el mai întîi, ca apoi să-l urmeze informatorul.

Transcrise „în graiul satului", *Poveşti şi legende* (1927) din Tătăruşii Sucevei au cuprins „gospodăresc", cum însuşi culegătorul spune. Culese în aceeaşi epocă cu ale lui I. Pop-Reteganul din părţile hunedorene, ele transpun la modul fabulos, tipic acestui gen, idei şi conflicte şi zugrăvesc eroi aşa cum erau mulţi gospodari ai satului.

Şi C. Rădulescu-Codin a fost un valoros folclorist şi etnograf sătesc (din judeţul Argeş). El a fost preocupat şi de aspectul variantelor poveştilor culese. La cele mai multe face însemnări detaliate, privind locul şi timpul cînd au fost auzite, privind informatorii, vîrsta şi ocupaţiile lor, şi mai cu seamă oferă informaţii referitoare la variantele din volume şi publicaţii, stabilind corelaţii între teme şi eroi. Uneori dă partea şi chiar povestirea în întregime; alteori arată sfera obiceiurilor şi tradiţiilor la care se referă cutare episod ori cuvînt din basm. Nu sînt lipsite de interes consideraţiile privind natura eroilor basmelor sale şi corelaţiile cu cei din alte colecţii de basme ori balade.

George Catană face parte din aceeaşi generaţie a celor despre care am vorbit mai sus; a fost mai zgîrcit în consideraţii privind culegerile sale: *Poveşti poporale din Banat* (1893), ca şi *Balade poporale* (1895), dar valoarea acestora este incontestabilă. În scurta prefaţă la cele din urmă precizează că majoritatea lor au fost culese din comuna Brebul, de la un anumit Teodor Lăutaşu, lăutar „care ştia cîntece, atîtea balade de te mirai de unde le ştie şi cum le ţinea pe toate minte. Era în stare mai multe zile a-ţi spune balade".

Din cîte reiese din cele expuse, munca folcloristică a unor învăţători ca G. Catană, C. Rădulescu-Codin, Alex. Vasiliu a fost încununată de bune rezultate.

Revista „Ion Creangă" (1908—1920) a fost a doua publicaţie periodică „de limbă, literatură şi artă populară". Scoasă la Bîrlad de către unul din cei doi fondatori ai „Şezătorii", M. Lupescu, dimpreună cu ofiţerul-scriitor Tudor Pamfile, avea aceleaşi scopuri: „Vrem laolaltă cu alte publicaţii de acest fel să sporim tot mai mult cunoaşterea minunatelor produceri ale poporului".

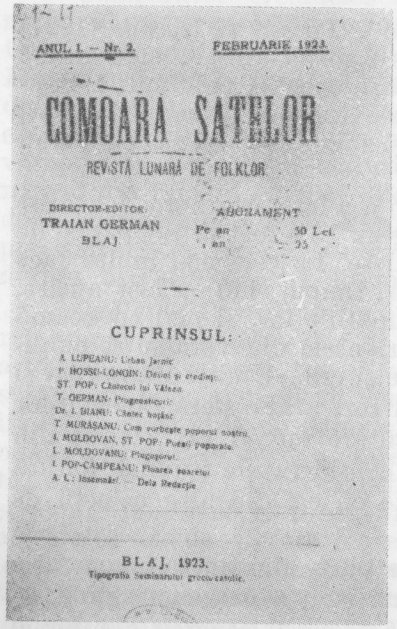

ANUL I. — Nr. 2. FEBRUARIE 1923.

COMOARA SATELOR

REVISTĂ LUNARĂ DE FOLKLOR

DIRECTOR-EDITOR: TRAIAN GERMAN BLAJ

ABONAMENT Pe an 50 Lei. „ an 25 „

CUPRINSUL:

A. LUPEANU: Urban Jarnic
P. HOSSU-LONGIN: Dăsini și credinți.
ST. POP: Cântecul lui Vălean.
T. GERMAN: Prognosticuri.
Dr. I. BIANU: Cântec hoțănc.
T. MURĂȘANU: Cum vorbește poporul nostru.
I. MOLDOVAN, ST. POP: Poezii poporale.
I. MOLDOVANU: Plugușorul.
I. POP-CAMPEANU: Floarea soarelui.
A. L.: Însemnări. — Dela Redacție.

BLAJ, 1923.
Tipografia Seminarului greco-catolic.

Fig. 3. — Pagină de titlu.

Ca și Artur Gorovei, Tudor Pamfile este un destoinic folclorist și etnograf. El înțelege să-și orienteze activitatea în cele două domenii după un plan cuprinzător publicat în volum.

După lucrări de etnografie materială, scrise mai întîi de Sim. Fl. Marian, Pamfile, continuînd preocupările predecesorului său, publică *Industria casnică la români* (1910) și *Agricultura la români* (1913). În cea dintîi, cercetătorul înfățișează multele practici ale poporului privitoare la o tehnică industrială „animală" și „vegetală", apoi descrie instrumentele de țesut, înfloratul, o industrie „minerală". Lucrarea, cuprinzătoare, arată cum spiritul inventiv al românilor (și al tuturor popoarelor) a folosit materialele avute la îndemînă (părul, pielea, grăsimile), pe care le-a prelucrat în scopul necesităților vieții sale. De asemenea, mai arată cum din lemn și-a confecționat vase, din cereale și-a pregătit hrana,

Fig. 4. — Pagină de titlu.

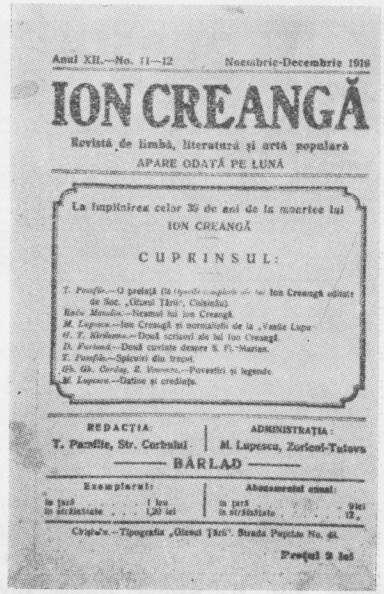

Anul XII.—No. 11—12 Noembrie-Decembrie 1919

ION CREANGĂ

Revistă de limbă, literatură și artă populară

APARE ODATĂ PE LUNĂ

La împlinirea celor 35 de ani de la moartea lui ION CREANGĂ

CUPRINSUL:

T. Pamfile.—O prelată (la Opinia complete de lui Ion Creangă editate de Soc. „Glasul Țării", Chișinău).
Radu Mandin.—Neamul lui Ion Creangă.
M. Lupescu.—Ion Creangă și normaliștii de la „Vasile Lupu".
G. T. Kirileanu.—Două scrisori ale lui Ion Creangă.
D. Furtună.—Două cuvinte despre S. Fl.-Marian.
T. Pamfile.—Spicuiri din trecut.
Gh. Gh. Cordaș, Z. Vasiliu.—Povestiri și legende.
M. Lupescu.—Datine și credințe.

REDACȚIA: T. Pamfile, Str. Corbului | ADMINISTRAȚIA: M. Lupescu, Zorleni-Tutova

BÂRLAD

Exemplarul: în țară 1 leu, în străinătate 1,20 lei | Abonamentul anual: în țară 9 lei, în străinătate 12 „

Chișinău.—Tipografia „Glasul Țării". Strada Pușcina No. 48.

Prețul 2 lei

iar din in și cînepă — haine; cum piatra și huma și alte minerale l-au ajutat să-și facă locuința și cum și-au înfrumusețat-o cu diferite culori. Reconstituirea tuturor acestor aspecte ale vieții poporului nostru, prin exemplificări însoțite de schițe, constituie o istorie a „lucrurilor".

Lucrare unică la acea vreme în literatura etnografică a popoarelor este și cea de-a doua: *Agricultura la români*. Pamfile începe studiul cu date privind „rostul ploilor" și „dușmanii rodului", aspecte de etnografie spirituală, ca să continue apoi cu descrierea instrumentarului agrar arhaic, cu înfățișarea diferitelor munci — semănat, secerat și cules, treierat etc. Pentru descrierea tuturora, autorul folosește informația și observația făcută personal; adună mărturii mai vechi, desenează etc., cele două lucrări de etnografie cîștigînd în valoare cu cît trece timpul. Căci ceea ce era pe vremea autorului practicat sau cel puțin foarte viu în mintea oamenilor, astăzi, în epoca tractorului și a agriculturii mecanizate, a devenit o palidă amintire,

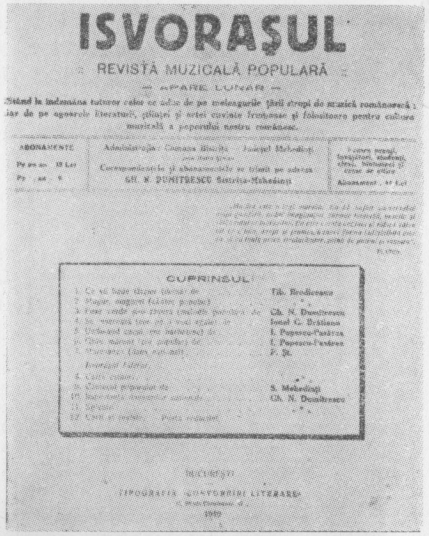
ISVORAŞUL

REVISTĂ MUZICALĂ POPULARĂ

APARE LUNAR

CUPRINSUL

Fig. 5. — Pagină de titlu.

dacă nu a pierit chiar cu totul. Dimpreună cu M i h a i L u p e s c u, Tudor Pamfile aprofundează modurile străvechi de vopsire ale poporului nostru în lucrarea *Cromatica poporului român* (1914), temă schiţată anterior de Sim. Fl. Marian.

VI. PREMISE LA O FOLCLORISTICĂ ŞTIINŢIFICĂ

1. OVID DENSUSIANU

Un moment de aşezare pe o bază temeinică ştiinţifică a folcloristicii româneşti îl marchează O v i d D e n s u s i a n u.

Către începutul veacului nostru folclorul continua să fie conceput ca o ştiinţă a relicvelor, a tradiţiilor, care se perpetuează în viaţa maselor, sub diferite forme, în epoca contemporană. Densusianu susţine că nu trebuie uitat că poporul „nu trăieşte numai din ce moşteneşte, ci şi din ce adaugă pe fiecare zi în sufletul lui şi că aceasta este mai ales partea ce merită să fie explorată", căci „această parte vie, veşnic în mişcare din fiinţa sufletească" a poporului, apare „ca mai interesantă faţă de cealaltă, tradiţională". De aceea susţine că „folclorul trebuie să ne arate cum se răsfrîng în sufletul poporului de jos diferitele manifestaţii ale vieţii, cum simte şi gîndeşte el fie sub influenţa ideilor, credinţelor, superstiţiilor moştenite din trecut, fie sub aceea a impresiilor pe care i le deşteaptă împrejurările de fiecare zi" (*Folclorul — cum trebuie înţeles*, 1910).

Dacă astăzi ideea este acceptată şi o auzim formulată în diferite moduri, la acea vreme, pentru mulţi, suna destul de strident, căci era adînc intrată în conştiinţa cercetătorilor părerea că folcloristica e o ştiinţă tocmai a ceea ce constituie o arheologie culturală. Densusianu este un precursor al „faptului viu" din folclor, despre care vor vorbi, mai tîrziu, şi A. van Gennep, R. Corso ori G. Vidossi. A fost cel dintîi care a manifestat interes pentru un folclor al prezentului.

Dar în altă parte a citatei lecţii universitare, Densusianu ţine să şi sublinieze : „Aceasta nu înseamnă însă că ne întoarcem privirile de la trecut". Cercetător eminent al istoriei limbii şi vieţii din trecut a poporului — cum ne va dovedi prin studiul

Viaţa păstorească în poezia noastră populară —, el inaugurează studierea limbii şi folclorului dintr-o dublă perspectivă: a prezentului şi a trecutului. Nemaifiind o ştiinţă doar a rămăşiţelor tradiţionale, ci a vieţii maselor mereu în evoluţie, a felului de cum simte şi gîndeşte poporul, Densusianu combate eronata teză a dispariţiei folclorului, falsa idee că formele lui strălucite altădată vor fi înecate de cele noi, fără valoare. Produse ale gîndirii şi sufletului maselor, el afirmă o idee foarte adevărată, că imaginaţia „nu rămîne niciodată inactivă; ea se amestecă mereu în realitatea de fiecare zi, de aceea poeziile populare nu vor rezulta din transformarea celor introduse de la oraşe".

Dintr-o asemenea perspectivă deschisă folclorului, Densusianu a făcut din folclorist un cercetător pasionat de viaţa prezentă a poporului, ca prin ea să înţeleagă pe cea din trecut. Din simplu înregistrator de „curiozităţi", folcloristul a fost înarmat cu o concepţie şi o metodă modernă, iar ştiinţei despre folclor i s-a dat imboldul de a fi o disciplină vie, plină de interes pentru viaţa actuală.

Tezele enunţate de Densusianu şi-au căpătat valoare de legi, ca şi cele ale lui Hasdeu privitoare la circulaţia în folclor, fiind confirmate de practică. Numeroase studii, începute mai întîi de profesor şi continuate apoi de elevii săi, au dus la constituirea unei şcoli folcloristice dintre cele mai valoroase pentru acest domeniu. Principiile enunţate au fost susţinute de o metodă corespunzătoare, ce s-a născut odată cu principiile şi metoda filologică afirmată de Densusianu. Căci fostul profesor de la universitatea din Bucureşti a impus de-a lungul unei lungi cariere didactice şi ştiinţifice — prin cursuri, studii şi publicaţii periodice — ideea ca filologul să fie şi un folclorist, iar studiile de filologie să meargă mînă în mînă cu cele de folclor, după cum folcloristul şi studiile de folclor vor avea numai de cîştigat din disciplina filologului. Filologia are, cum se ştie, numeroase puncte de atingere cu folclorul; la ajutorul lui trebuie să recurgem cînd urmărim unele probleme de istorie a limbii şi literaturii, şi cu deosebire în studiile de dialectologie se vede bine legătura între acest gen şi celălalt de cercetări. Iar în 1913, dezvoltînd ideea unei societăţi de filologie, ajunge la titulatura semnificativă a unui *Institut de filologie şi folclor*, deoarece „această alăturare mi s-a părut necesară, pentru că în

cercetările privitoare la producţiunile populare trebuie să se introducă alt spirit decît cel care a stăpînit pînă acum". În altă parte Densusianu arată tocmai că „metodele riguroase ce se aplică în filologie pot să călăuzească şi pe cei ce se ocupă cu folclorul" (*Graiul din Ţara Haţegului*, 1915).

Scoţînd revista „Grai şi suflet" (în 1923), ca organ al institutului, profesorul, prin însuşi titlul ei — *grai* — filologie şi *suflet* — folclor — reafirmă din nou ideea raportului între cele două discipline.

Cursul universitar, rămas netipărit, *Aspecte ale poeziei populare romanice* (1925—1926), ilustrează tocmai teza contrarie că, datorită anumitor condiţiuni de viaţă şi altor însuşiri sufleteşti naţionale, aceleaşi motive capătă întruchipări poetice noi. Este o observaţie pe care, de altminteri, o poate face oricine. Parcurgînd colecţii străine, franceze şi italiene, ca şi greceşti, Densusianu constată că toate popoarele vorbesc în cîntecele lor despre ape, codri, despre păsări călătoare şi fac din ele elemente de poetizare — aceasta nu are deci pentru ce să ne surprindă. Dar, adaugă mai departe, multe din asemenea elemente la alte popoare „apar mai rar şi risipite", pe cînd la români aceleaşi motive apar des repetate în doine, cu o străduinţă care arată „anumite înclinări ale simţirei şi imaginaţiei, anumite repercusiuni în suflet din atingerile lui cu realitatea". În *Limba descîntecelor*, un studiu amplu de filologie, Densusianu arată altă faţă a cercetărilor sale. Semnalează numeroase particularităţi de limbă, ca prin ele să ilustreze „expresivitatea în descîntece", căci vrăjile conţin versuri „cu relief poetic", „ceva din lirismul doinelor".

În pledoaria sa pentru modernism, Densusianu şi-a manifestat oarecare îndoială a valorii estetice a folclorului ţărănesc. Ne gîndim că izvorul acesteia va fi fost în însăşi aversiunea poetului simbolist faţă de curentul semănătorist, care ridica în slavă pe ţăran şi calităţile lui poetice. În *Rătăciri literare*, articolul-program al revistei „Viaţa nouă", Densusianu spune că e bine ca scriitorul să se îndrepte către popor, să simtă ce spune o doină, un basm, dar aceasta numai ca un mijloc de îmbogăţire a motivelor artistice.

2. ŞCOALA DENSUSIANU

Din primii ani ai activităţii sale, Densusianu a găsit în I. A. Candrea un prieten şi colaborator pasionat pentru

studiul limbii şi folclorului românesc. Şi acesta era încredinţat că, în timp ce filologia îşi propune să studieze şi, la nevoie, să reconstituie graiul şi evoluţiile lui, „folclorul cercetează producţiunile imaginaţiei din timpurile cele mai îndepărtate — dar amîndouă se întîlnesc într-o preocupare comună, aceea de a înlesni cunoaşterea deplină a sufletului unui popor". Dintre multele studii din acest domeniu citäm : *Folclor medical* (1944), lucrare unică în felul ei.

În spiritul ideilor lui Densusianu, T a c h e P a p a h a g i întocmeşte monografia *Graiul şi folclorul Maramureşului* (1925). Este o primă lucrare a unui elev făcută după modelul dat de profesor în 1915 prin *Graiul din Ţara Haţegului*. Papahagi parcurge cu piciorul sat de sat şi descrie sub aspect etnografic, economic şi social regiunea ; arată ocupaţiunile ţăranului şi avuţia Maramureşului, înfăţişează portul, tipul fizic şi moral al omului, culege folclor. Materialelor adunate le adaugă o serie de observaţii dialectologice utile lingvistului, ca şi altele referitoare la folclor. Paginile despre baladă, descîntece şi alte categorii ale creaţiilor orale sînt temeinice, avînd ca punct de plecare observaţiile directe. Consideraţiile făcute asupra unor tipuri de creatori populari sînt adîncite în studiul *Creaţiunea poetică populară* (1925).

Cu rucsacul în spate şi aparatul de fotografiat în mînă, Papahagi cutreieră întreaga ţară, merge chiar pe urmele lui Burada, la românii din sudul Dunării. În urma multor ani de muncă, publică cele trei volume de *Images d'ethnographie roumaine* (1928—1934), un adevărat atlas etnografic, preconizat şi de Densusianu. Dacă lucrarea va fi întregită prin publicarea acelui *Mic dicţionar folcloric*, despre care vorbeşte cercetătorul, atunci concepţia lui de o perfectă coexistenţă între cele două domenii — etnografie şi folclor — va apărea şi mai evidentă. *Paralele folclorice* (1944), care conţin acele poezii traduse din folclorul grecesc ce-şi au corespondent în cel românesc, este o operă unică şi de mare importanţă pentru ştiinţa noastră. Transpunerea textelor străine în limba română este însoţită de „note", ca şi de o bibliografie a motivelor.

Un harnic şi priceput discipol al lui Densusianu este şi I o n D i a c o n u. Acesta se consacră folclorului din *Ţinutul Vrancei* (1930) şi *Râmnicul Sărat* (1933). Transcrierea minuţioasă,

comentariul textelor, informaţiile bibliografice, toate îl aşază printre cei mai vrednici folclorişti dintre cele două războaie.

Fără să fi fost elevul lui Densusianu, I o n M u ş l e a adoptă metoda acestuia de culegere a folclorului, pe care o impune grupului de la „Arhiva de folclor" din Cluj, instituţie afiliată Academiei. Materialul cules din regiuni mai arhaice, ca Oaş, Ugocea, Munţii Apuseni, este transcris dialectal; într-o scurtă prezentare care-l precedă, folcloriştii clujeni semnalează elementele etnografice şi folclorice mai de seamă ; fac observaţii preţioase privind viaţa liricii sau epicii populare, a basmului etc.

Publicînd un *Anuar al „Arhivei de folclor"* (1932—1945) din Cluj, Ion Muşlea imprimă folcloristicii din această epocă o ţinută riguroasă. De la primul volum, tipăreşte cu regularitate *Bibliografia folclorului românesc*, după o clasificare simplă şi uşor de parcurs, limitînd-o la domeniul strict al acestuia. În calitate de director al Arhivei clujene, pe lîngă cercetările de teren, lansează unele chestionare, cum a fost cel privitor la variantele snoavei despre „femeia necredincioasă" ; în felul acesta folcloristul arată că motivul este şi în spaţiul nostru foarte frecvent ; adună, prin aceeaşi metodă, *Materiale pentru cunoaşterea şi răspîndirea „focului viu" la români*, investigaţii ce sporesc variatele preocupări ale lui I. Muşlea, strînse postum în două volume de *Cercetări etnografice şi de folclor* (1971—1972).

Tot aici menţionăm activitatea lui D. Ş a n d r u, pasionat dialectolog, cu studii de etnografie şi folclor ca : *Ciobanii din Jina* (1934) şi *Mocanii din Dobrogea* (1943).

Se poate spune că prin activitatea lui Ovid Densusianu, desfăşurată atît în cadrul Universităţii din Bucureşti, cît şi al Academiei, ca şi a şcolii sale, folcloristica română atinge, după Hasdeu, o nouă culme, mai strălucitoare decît tot ce se realizase în acest domeniu pînă acum.

3. N. IORGA ŞI CONCEPTUL ISTORIC DESPRE FOLCLOR

Bun cunoscător al istoriei literaturilor şi al fenomenului de cultură, N. I o r g a abordează unele probleme mai vechi, dezbătute şi de Hasdeu, privitoare la geneza creaţiilor folclorice şi la relaţiile lor cu literatura scrisă. Referitor la originea prozei

populare, susţine că patria ei ar fi India şi Egiptul, Grecia : „... Orientul asiatic, între multe lucruri care vin de la dînsul, a trimis Europei, prin Bizanţ, sinteza celor două lumi pînă atunci rivale, şi asemenea povestiri". Colportorii lor ar fi fost „negustorii care debarcau pe coasta Traciei, le aduceau împreună cu alte elemente de poezie epică în proză" (*Istoria literaturii româneşti*, I, 1925, p. 67).

Ca şi unii cercetători europeni, N. Iorga susţine că epopeile s-ar fi pulverizat în poeme mai mici, în romanţe sau balade. Odată sfărîmat, eposul occidental „a călătorit" sub forma scurtă a baladelor la toate popoarele europene. „Astfel, balada sîrbească apare nu ca o creaţiune specială a poporului sîrbesc, ci ca un împrumut [...] după balada apuseană, de provenienţă romanică, italiană şi mai ales franceză". Iar ca o concluzie la asemenea idei ce stăpîneau o minte atît de strălucită, Iorga încheia : „Această baladă, care e de provenienţă romanică, a trecut imediat la noi, încă din veacurile al XIII-lea şi al XIV-lea, şi ea s-a aclimatizat tocmai din cauza acestei note romanice care trăia în psihologia poporului nostru" (*ibidem*, p. 14).

Adăugăm că Iorga făcea asemenea afirmaţii numai în cazul baladei medievale, de curte domnească, operă a unui „alăutar", a unui cîntăreţ din acest mediu, pe care a găsit-o „în mintea sa la masa unui domn".

Dar Iorga nu se limitează la consideraţii privind doar balada medievală, cum s-ar putea crede la o lectură mai grăbită a studiului său. Stăpînit de ideea că literatura nescrisă se înnoieşte mereu şi se dezvoltă în strînsă legătură cu societatea, acesta afirmă, în termeni ştiinţifici potriviţi, evoluţia baladei, punct de vedere îndreptăţit.

Şi concepţia lui Iorga despre lirica populară concordă cu problematica eposului şi a prozei dezvoltată în limitele de mai sus. Cunoscînd îndeaproape literaturile popoarelor, el observă că în Franţa sau Italia „lirica a devenit şi populară", adică poezia marilor clasici a „căzut" în popor evoluînd spre forme folclorice. El mai crede „că stilul poetic şi mai ales ritmul poetic aşa de greu de găsit şi de fixat nu vine de la poporul însuşi, în caracterul lui anonim şi necultivat, ci tot de la clasele dominante, care s-au împărtăşit de cultură" (*ibidem*, p. 15).

Alături de poezia lirică, Iorga nu pierde din vedere nici poezia bocetului, a oraţiilor de nuntă şi a descîntecului. În cele din urmă găseşte „comparaţii puternice", care amintesc de „vechile osînde medievale" ; în oraţii este izbit de povestirile alegorice, de verbul „fulgerător improvizat" ; în strigături, în proverbe, autorii anonimi „ating o mare frumuseţe literară" şi deci o putere remarcabilă de plăsmuire la poporul nostru. Analizînd în ansamblu creaţiile orale, Iorga individualizează fiecare specie în parte, îi arată valoare estetică, închegînd o primă sinteză istorico-artistică a folclorului românesc.

4. ÎNTRE LITERATURĂ ŞI FOLCLOR

În folcloristica dintre cele două războaie se observă o tot mai intensă mişcare de idei în favoarea asimilării creaţiilor populare cu însăşi literatura scrisă. Istorici literari ca Iorga şi Caracostea, critici ca Ibrăileanu ori scriitori ca Sadoveanu, Blaga şi alţii ilustrează prin studii sau opere literare (romane, piese de teatru, poezii etc.) o tot mai mare interferenţă între cele două sfere : a literaturii scrise cu a celei nescrise. Pe de altă parte, aceştia mai arată, ca şi scriitorii paşoptişti şi alţii de mai tîrziu, că singura sursă şi direcţie sănătoasă din cultura şi literatura naţională este cea care pleacă de la popor şi măiestria artei lui. Chiar dacă unele idei de acest fel mai pot fi identificate în folcloristica secolului trecut, ele capătă însă în această perioadă formulări noi şi un limbaj mai propriu.

Aplicînd, ca şi Titu Maiorescu, unele criterii de valorificare a poeziei populare proprii criticului literar, G. Ibrăileanu aduce cîteva puncte de vedere originale în interpretarea poeziei populare. El crede că literatura populară e frumoasă, fiindcă „a vorbit inimii omeneşti sute de ani în şir, pentru că a fost *selectată*, cum e selectat de public un scriitor, care învinge pe alţii". În procesul acesta „oamenii nu sînt pasivi ca hîrtia [...]. Ei nu ţin minte decît ceea ce-i impresionează profund".

Ibrăileanu găseşte că poezia aceasta e distinsă prin „spontaneitate, sinceritate" ; fiind ferită de „umplutură" , e asigurată prin condiţiile invenţiei şi e „garantată pentru a doua oară prin condiţiile compoziţiei". Vorbind de lipsa de exactitate în ritm şi în rimă şi uneori în măsură, criticul aminteşte că poezia

populară se cîntă, nu se recită, este asociată de altă artă şi de aceea un astfel de deficit este numai „pentru noi", nu şi pentru popor, căci altminteri ele „sînt lucruri naturale, spontane" (*Note şi impresii*, 1920, p. 67).

Din cele expuse mai sus, ne dăm seama cît de important loc ocupă G. Ibrăileanu în evoluţia folcloristicii române. Entuziasmîndu-se faţă de frumuseţea ei, el caută să găsească criterii estetice potrivite condiţiilor de naştere şi colportare, ca şi esenţei fondului şi îndeosebi compoziţiei literaturii orale.

Şi M. Sadoveanu reînnoieşte unele idei despre poezia populară, afirmate mai întîi de Alecsandri şi Russo ori Ibrăileanu; alteori le dezvoltă şi întotdeauna le conferă prestigiul de care se bucură marele scriitor. În 1923, cînd rosteşte discursul de recepţie ca membru al Academiei despre poezia populară, scriitorul recunoaşte pe Neculce, Creangă şi poezia maselor anonime de meşteri ai artei sale, drept „panteonul" său literar.

Lucian Blaga, primit ca membru al Academiei (1937), face şi el *Elogiul satului românesc*, ca „singura prezenţă vie", „unanimul nostru înaintaş fără nume". Cu alte cuvinte, Blaga a reluat dezvoltînd şi el mult discutata problemă din cultura românească, aceea a poeziei populare.

Mircea Eliade susţine o idee nouă în folcloristica noastră, şi anume că poporul român are o preistorie şi protoistorie de egală valoare cu a oricărei naţii europene, o cultură populară vie şi organică. Ea înfăţişează un întreg univers mental arhaic, ascuns în viaţa obişnuită a omului de astăzi în mituri şi simboluri, în obiceiuri. Acestea, oricît de tainice şi degradate apar astăzi, mai păstrează încă ceva din sensul lor originar. Încercînd să desprindă asemenea înţelesuri, Eliade apelează la folclor, care este un bun „instrument de cunoaştere" (1933).

5. ALTE DIRECŢII: GEOGRAFIA FOLCLORICĂ

Preluînd idei mai vechi din folcloristica română, dezvoltate de la Alecsandri şi pînă la Coşbuc de numeroşi scriitori, prin care se arată că între literatura scrisă şi cea orală nu e deosebire de esenţă ci doar de grad, D. Caracostea încearcă să le închege într-un sistem propriu. E preocupat în mod special

de metodă, şi de aceea susţine că o primă cerinţă a folcloristului care vrea să surprindă valoarea poeziei poporane „este aceea a cercetării conştiincioase a fiecărui motiv cu variantele lui considerate ca mărturii ale gustului poporan" („Drum drept", 1915).

În cîteva „Fragmente" din *Istoria şi estetica epicii poporane la români*, Caracostea descrie fiecare variantă în parte a *Mioriţei*. Preocupat să identifice *prototipul*, acea „Urbalade", prin metoda analizei folosite de istoricul literar, eşuează, scopul urmărit îndepărtîndu-se ca o fată morgana. Lipsa unor variante din care să se poată observa stratificări istorice din diferite etape, care să marcheze o evidentă evoluţie, nu putea fi suplinită de nici o metodă, oricît de ingenioasă ar fi fost. Cele cîteva concluzii la care a ajuns au fost puse sub semnul întrebării.

Nici cel de-al doilea obiectiv al cercetărilor din prima perioadă a activităţii sale, fixarea locului de naştere a *Mioriţei*, n-a fost elucidat în chip satisfăcător. Caracostea socoteşte că „tipul întreg" şi, deci, versiunea străveche a motivului ar fi reprezentată de variantele din nordul Moldovei şi Bucovina. Or, acestea, la o analiză folclorică, reprezintă o formă evoluată, de la baladă la cîntecul lirico-narativ.

Şi totuşi străduinţa lui D. Caracostea de a găsi o metodă literară proprie poeziei populare stîrneşte admiraţie. A avea în vedere totalitatea variantelor şi a desprinde din ele sensuri de viaţă pentru întreg este o cale plină de lumină. Analiza *morfologică* a folclorului avea să pună capăt eseisticii din acea epocă. Prin ea urma să se cerceteze pe vertical eposul nostru şi, în acelaşi timp, să nu fie pierdută din vedere răspîndirea într-un spaţiu mai larg, sud-est european şi chiar universal. Căci în concepţia lui Caracostea un motiv folcloric exprimă în planul artei o experienţă general-umană a maselor. De aceea el reînvie şi întregeşte puncte metodice mai vechi, afirmate de Al. I. Odobescu şi N. Iorga, de cercetare a folclorului în spaţiul sud-est european. În acest scop, Caracostea se opreşte la un motiv care-i oferea, într-adevăr, suficiente materiale spre a aplica atît analiza morfologică, cît şi o geografie folclorică, mărginită la spaţiul balcanic. Este vorba de balada *Meşterului Manole*. Dacă în *Mioriţa* cercetătorul vede experienţe de viaţă carpato-dunăreană ridicate la înalte valori artistice, în cea de-a doua creaţie orală el caută să desprindă cum un motiv

comun și altor popoare a căpătat o „formă românească" atît de frumoasă. În urma analizei multor variante din folclorul românilor, al grecilor, sîrbilor și bulgarilor, Caracostea conchide că balada „plăsmuită la noi și pentru noi se așază în chip firesc în fruntea tuturor", poeții populari români conferind motivului „o înaltă menire literară". În sensul acesta au fost făcute și alte investigații, cum sînt cele despre *Balada Crivățului*.

Prin asemenea cercetări, strînse în două volume sub titlul *Poezia tradițională română* (1969), D. Caracostea ilustrează o continuă căutare a unei metode de lucru și a unei concepții proprii, strădanii care-l așază în șirul marilor folcloriști români — B. P. Hasdeu, O. Densusianu.

În fața unor vagi afirmații privind substratul istoric din folclorul românilor, intervine slavistul P. Caraman. Acesta, bun comparatist, ilustrează, prin metoda identificărilor, similitudini surprinzătoare între numele eroilor și episoadele baladei, cu unele evenimente istorice menționate de cronici poloneze (*Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare*, 1932).

P. Caraman mai susține că, afară de baladă, nu orice creație orală este în stare să păstreze faptele istorice.

Într-un alt studiu privind balada *Meșterul Manole* (1934), Caraman pune și aici în discuție mediul popular care a dat naștere motivului, baza lui legendară, ca și rolul grupului social în selectarea și impunerea motivului. Arătînd, prin argumente de ordin filologic, că balada ar fi creație a poporului grec, el subliniază, în final, rolul românilor (prin grupa lor sud-dunăreană, aromânii) în răspîndirea baladei în sud-estul Europei.

În *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi* (1931), P. Caraman reia o problemă care a făcut obiectul unor cercetări mai mult generale ale unor folcloriști de la sfîrșitul secolului trecut. Înarmat cu o bună metodă comparativă, studiul, dens și foarte informat în literatura patristică, ne pune în față mulțimea de credințe și superstiții, datini, de la sărbătorile de iarnă, cu caracter păgîn și creștin, atît în sudul, cît și nordul Dunării.

În modul acesta, P. Caraman dezvoltă o direcție nouă în folcloristica română interbelică: aceea a punerii în lumină a fondului străvechi al creațiilor populare, prin metoda filologică comparată, dublată de puternice implicații folclorice și etnografice.

Raportul dintre folclor și cărțile populare este un capitol important al folcloristicii generale. La români, acesta a fost abordat cu multă competență de B. P. Hasdeu și M. Gaster. În perioada dintre cele două războaie mondiale, N. Cartojan aduce contribuții remarcabile în această direcție.

Vorbind de romanul popular, Cartojan arată că acest gen, ca oricare altă „carte, este produsul a doi factori deosebiți": *„poporul*, care dă comoara de povești și legende; *cărturarul*, care adună din popor, amplifică uneori cu elemente literare înrudite și fixează în scris materialul poporan" (*Cărțile populare*, I, 1929, p. 209). Aceste idei ni se par fundamentale, ele stînd la baza concepției sale despre literatura scrisă și raportul ei cu folclorul. După natura manuscrisului și a prototipului, a categoriei respective, unul din cei doi factori devine mai precumpănitor decît altul. Plecînd întotdeauna de la documente literare, Cartojan nu se lansează în teorii și considerații generale. Numai după ce face investigații temeinice în cele două domenii, al literaturii scrise și al folclorului, observă că o carte este „scrisă" de un autor anumit, că ea a pătruns în rîndul maselor și a „influențat" mentalitatea lor și folclorul creat de acestea; altădată constată cealaltă latură a fenomenului: cărturarul n-a rămas străin de creațiile orale ale poporului, a preluat unele elemente folclorice și le-a introdus în sfera operei sale, ba, uneori, o anumită carte are bază folcloristică. Raportul semnalat în cuvintele de mai sus devine mai stringent ori mai independent după natura lucrării.

6. FOLCLOR — SOCIOLOGIE

Spre deosebire de literați ca D. Caracostea, care au încercat studiul creațiilor orale mai mult prin asocierea cu literatura cultă, uneori valorificînd conținutul și arta lor prin metode specifice acesteia, ori de filologi ca Ov. Densusianu, care le raportează la limbă, valorificîndu-le prin metoda dialectologică, sociologii, în frunte cu Dimitrie Gusti, le integrează fenomenelor sociale. În „anchetele" întreprinse, culeg direct multe date de la numeroși informatori. Gîndul constant al cercetătorilor este de a vedea în toate „întreguri" ale unor manifestări în cadrul unităților sociale. Astfel, creațiile folclorice devin de neconceput a fi despărțite de ins și comunitatea

socială. Toate trăsăturile lor importante — conținut, formă etc. — sînt raportate la moduri și genuri de viață, la anumite rosturi pe care le îndeplinesc în societate. Așa cum limba este concepută ca un ansamblu de mijloace de exprimare, ori mitologia și știința populară drept o sumă de cunoștințe ale grupului uman despre lume și viață, tot așa și literatura orală nu mai este judecată în afara comunității. Ca orice obiect sau instrument de muncă, care este valorificat prin utilitatea și funcția lor, și cîntecul, poezia, basmul sînt concepute ca *elemente* vii, existente cu anumite rosturi în cadrul unei unități sociale. Sociologii vorbesc deseori despre structura spirituală pastorală, agrară etc., ca expresie a unor genuri de viață, cum ar fi agricultura, păstoritul etc.

Știm din urmărirea ideilor și a curentelor din folcloristica română că B. P. Hasdeu, de exemplu, a emis păreri foarte prețioase în ceea ce privește geneza și circulația în folclor. Dar el a ajuns la asemenea constatări descoperind legi de natură generală și raportînd literatura populară la psihologia popoarelor și la factori de pură memorie. Prin ancheta sociologică, limitată la o unitate socială și la o singură manifestare, actele tipice folclorului sînt concepute în dinamica vieții și într-un *climat specific*. Astfel, ritualurile pastorale sînt studiate în cadrul activității pastorale, pe cînd cele agrare, în complexul muncilor agricole ș.a.m.d. Orientate în felul acesta, cercetările și curentele de idei din domeniul folclorului sînt înnoite și devin fructuoase.

7. LATURA MELODICĂ A FOLCLORULUI

De la notarea mai mult ori mai puțin corectă, începută de Fr. J. Sulzer și mai cu seamă de Anton Pann și continuată de D. Vulpian, apoi de folcloriști ca N. Păsculescu, T. Pamfile și alții, s-a ajuns în perioada dintre cele două războaie la înregistrări obiective, cu instrumente moderne, așadar, la o notare de înaltă exactitate științifică. O contribuție importantă în această direcție au avut muzicologi ca Tiberiu Brediceanu, G. Breazul, C. Brăiloiu, Sabin Drăgoi.

În preajma anului 1925 a luat ființă pe lîngă Ministerul Culturii o *Arhivă fonogramică*, urmată în același timp de o alta

a „Societății compozitorilor români". Acestea aveau drept scop tocmai culegerea sistematică a melodiilor populare, făcută cu ajutorul fonografului, pe cilindri de ceară, după care urma transcrierea de către specialiști. La capătul a cîțiva ani (între 1928—1931), arhiva oficială se găsea în posesia a zece mii de melodii din diferite genuri, culese din întreaga țară. A fost acordată o atenție deosebită unui gen de mare importanță pentru folclorul românesc, ignorat în trecut, anume colindelor. S-au publicat cîteva colecții bine întocmite și de o bogăție tematică surprinzătoare, și anume : *303 colinde* (1925) de Sabin Drăgoi, *Colinde* (1938) de G. Breazul și un al treilea volum, cu același titlu, de C. A. Ionescu ; o a patra, făcută de Gh. Cucu, a fost publicată postum, de C. Brăiloiu : *200 colinde populare* (1936).

Asemenea aspecte de importanță capitală pentru folclorul muzical și literar au fost abordate cu multă competență, pe latura teoretică, de către G. B r e a z u l, în compactul volum *Patrium Carmen, contribuții la studiul muzicii românești* (1941). Cu o mare erudiție, cercetătorul pune în lumină cele mai de seamă date istorice privind muzica românească, arată temeiurile etnice și sociale, funcțiile diferite ale folclorului, legătura melodiei cu textul etc., conchizînd : „Puterea creatoare românească experimentează și-și făurește pe temeiul conștiinței muzicale a poporului din datele reale ale melosului tradițional românesc, din rudimentele tehnice ale idiomului muzical național, formele de exprimare artistică a geniului muzical caracteristic firii noastre" (*op. cit.*, p. 535). *Pagini din istoria muzicii românești* (1966), ca și altele împrăștiate prin revistele de specialitate, întregesc o activitate bogată a lui G. Breazul.

Într-un studiu publicat și în limba franceză (*Esquisse d'une méthode de folklore musical*, 1937), apoi într-un *Plan pentru cercetarea vieții muzicale*, ca și în culegerile de materiale folclorice, C. B r ă i l o i u întregește considerabil profilul concepției și metodei folclorului muzical. El clarifică mai întîi termenul de „popular", care, pentru cercetătorul de teren, mai este similar cu cel de „țărănesc". Brăiloiu crede că noțiunea ar trebui extinsă de la muzica de origine și uz țărănesc la „complexul melodiilor ce trăiesc la un moment dat într-un mediu țărănesc dat, oricare ar fi originea și stilul lor".

Dar nu mai puțin importantă este și atitudinea lui Brăiloiu, care evoluează de la studiul muzicii populare către studiul vieții muzicale populare, recte țărănești, a faptelor vii, mai vrednice de luat aminte. De aceea lui Brăiloiu îi apare de mare importanță, de exemplu, „alterarea rapidă a unui repertoriu arhaic prin infiltrații urbane", cum ar fi înființarea unei „curse" de autobuz; o altă problemă demnă de a fi urmărită de muzicolog ar fi aceea „a pierderii caracterului dialectal al unui stil regional prin atingerea cu stilul altei regiuni" (prin venirea unor muncitori din alte părți); nu de mai mică importanță este pentru cercetători „ivirea unor specimene muzicale hibride, prin asimilarea pripită a muzicii culte" (prin înmulțirea patefoanelor etc.). Iată doar cîteva din preocupările folcloristului muzicolog. Pentru el importante sînt acele cauze biologice care contribuie ca un cîntec să fie viu, să trăiască, să moară, ori să se nască altul nou. Astfel că și pentru muzicolog se impune, ca o necesitate de prim ordin, cunoașterea realității sociale, ca prin ea să ajungă la cunoașterea realității muzicale.

Cît însă, se întreabă Brăiloiu, trebuie să fie acesta sociolog? Răspunsul — „numai timpul în care lucrăm, locul unde lucrăm, felul materialului asupra căruia lucrăm pot hotărî în ce măsură folclorul va fi silit să se apropie de sociologie" — exprimă esența metodică a noii concepții. Ea privește faptul folcloric organic legat de întreg, ca expresie a unor funcții de viață. „Ancheta" întreprinsă pe această latură a manifestărilor spirituale, făcută în cunoscutul spirit sociologic, avea de scop să pună în lumină viața muzicală folclorică în plină desfășurare legată de însăși evoluția societății.

Ca ajutor de primă mînă și pentru muzicolog era tot *chestionarul*. Pînă la urmă fiecare melodie era înzestrată cu „o stare civilă": cum, cînd și în ce fel este cîntată și cărei funcții de viață răspunde. Anchetatorul întocmește și acesteia o fișă a informatorului, alta de „frecvență", indicînd părțile vii, cele moarte, ori pe cale de dispariție. După transcrierea fonogramei de către specialiști și a analizei interne melodice, ca și a altor date, cercetătorul avea capacitatea de a se apropia cît mai mult de izvorul creației populare.

C. Brăiloiu a dat cîteva lucrări în care arată o concepție și o metodă proprie. În *Bocetul de la Drăguș* (1932) și *Bocete din Oaș* (1937), el imprimă un alt ritm culegerilor de folclor muzical și literar. Prin chestionarea informatorilor, cercetătorul află cauzele care determină manifestarea, timpul cînd au fost diferite feluri de bocete; observă cîtă tradiție și cîtă inovație se întîlnește, ce este ocazional, ce aparține „profesionistelor", ce importanță are textul literar ori melodic etc. Deosebit de valoroase sînt „documentele" folcloristice publicate, mărturii reproduse exact despre toate aceste aspecte, apoi transcrierea melodiilor și textelor literare după anumite criterii, fotografiile, filmele etc.; în sfîrșit, o sumă de elemente suplimentare constituie pentru cel ce studiază creația folclorică documente în care poate avea totală încredere. Asemenea studii, dimpreună cu altele publicate în limba franceză, au fost adunate în două volume de *Opere* (1966—1969), definind și mai bine figura de mare muzicolog a lui C. Brăiloiu.

8. SPECIALIȘTI STRĂINI DESPRE FOLCLORUL ROMÂNESC

Născut într-un sat ardelean, Béla Bartók învață limba română de copil și se îndrăgostește de cîntecul și poezia noastră populară. Muzicolog distins, face culegeri de folclor românesc prin mijloace moderne (cu fonograful) încă din primii ani ai secolului al XX-lea. Adună din părțile nord-vestice ale Transilvaniei cîntece poporane, colinde și muzică folclorică, pe care o publică după criterii științifice. Aceste volume sînt precedate de introduceri bine gîndite, iar unele aspecte ale folclorului românesc muzical sînt dezbătute în mod comparativ, raportîndu-l mai cu seamă la folclorul maghiar și al altor popoare vecine, Béla Bartók fiind inițiatorul studierii folclorului muzical comparat. Prin contribuțiile sale remarcabile ajunge chiar să impună această latură ca o ramură științifică de mare importanță, mai cu seamă într-o perioadă de naționalism șovin.

Cercetătorul maghiar arată deseori, prin intervenții în congrese ori conferințe ținute în diferite centre de cultură, că prin studiul muzicii țărănești, deci al poporului, se ajunge la cunoașterea și prețuirea fiecărei națiuni în parte. Prin asemenea studii se pot dezlega și numeroase probleme încurcate de etnologie și istorie, se pot găsi locul și contribuția fiecărui

grup etnic în dezvoltarea culturii umanității. De asemenea gînduri generoase fusese stăpînit mai înainte și Theodor Burada, care a făcut la un nivel științific mai redus cercetări asemănătoare.

Bartók mai dovedește încă un lucru foarte prețios pentru studiile de muzicologie folclorică : o permanentă încrucișare și reîncrucișare, ce durează de secole, între diferitele straturi melodice ale popoarelor, prin care se ajunge la o uimitoare îmbogățire a patrimoniului folcloric național. Dă ca exemplu muzica popoarelor din răsăritul Europei, pe care o cunoaște atît de bine.

Studiind muzica populară română, cercetătorul distinge diferite „dialecte" melodice, straturi mai vechi ori mai noi, caracteristici proprii fiecărui gen folcloric etc. Astfel sînt cele două zone : una dinspre nordul Transilvaniei (Maramureșul și Ugocea) și alta mai la sud (Bihorul, Făgărașul), care posedă melodii diferite de doine. Considerații de asemenea natură duc la încheierea că muzica românească are multă originalitate și straturi vechi. Pline de interes sînt observațiile lui Bartók privitoare la metrica populară, un capitol neglijat în studiile asupra folclolurui românesc.

Și profesorul bucovinean, rector într-o vreme al Universității din Cernăuți, Mathias Friedwagner își exprimă admirația față de poezia populară bucovineană. Subjugat de frumusețea creațiilor poporului nostru, culege cu ajutorul multor intelectuali bucovineni la peste două mii de melodii și peste zece mii de texte literare, pe care abia la o vîrstă înaintată, în preajma morții, reușește să le publice în impunătoarea colecție de *Cîntece populare românești din Bucovina* (1940).

Ținînd seama de conținutul liricii, Friedwagner întregește modul de grupare al ei folosit de Jarník-Bîrseanu și Bibicescu, în sensul grupării textelor după sentimentele predominante : *Dragostea din ce-i făcută? Dragoste tainică, Dor și jale, Speranța* etc. În felul acesta este afirmat principiul artistic : lirica populară, expresie a unui erou colectiv, poporul.

Din șirul folcloriștilor șvabi și sași, amintim pe frații Schott și pe Adolf Schullerus. Cei dintîi, adunînd basme bănățene, le-au publicat în limba germană (*Walachische Märchen*, 1845), cu o lungă introducere în care vorbesc despre viața

și trăsăturile caracteristice ale poporului român. Adolf Schullerus, germanist și etnograf sas, scrie un tratat de etnografie săsească (*Siebenbürgisch-sächsische Volkkunde*, 1926), făcînd observații pline de interes lingvistic privitoare la cuvinte (și unele obiceiuri) românești pătrunse în viața poporului căruia acesta îi aparținea.

Își face o ocupație de căpetenie din studiul basmului românesc, publicînd un util indice (*Verzeichnis des rumänischen Märchentypus*, 1928). Acestor lucrări de seamă se adaugă o sumă de articole și studii despre folclorul românesc, publicate în revistele din Germania.

VII. DEZVOLTAREA FOLCLORISTICII ÎN ETAPA ACTUALĂ

După 1944 folcloristica română a luat un mare avînt, cu deosebire pe latura organizatorică, ignorată multă vreme. Din contopirea fondului fostei Arhive de folclor a Societăţii compozitorilor români cu Arhiva fonogramică de pe lîngă fostul Minister al Artelor, a luat fiinţă în 1949 Institutul de folclor, ale cărui sarcini principale au fost să organizeze munca de culegere şi studiere a creaţiilor populare. Afiliată acestuia, a continuat o muncă asemănătoare şi Arhiva de folclor din Cluj a Academiei. Sarcină asemănătoare, de colecţionare şi studiere a artei şi creaţiilor orale, a revenit şi unei secţii de folclor literar, creată pe lîngă Institutul de istorie literară şi folclor al Academiei, condus de acad. G. Călinescu şi, de asemenea, unei secţii de artă populară de pe lîngă Institutul de istorie a artei al Academiei, condus de acad. G. Oprescu. Dacă ţinem seama de reorganizarea Muzeului satului, ca şi a Muzeului de etnografie al Moldovei, de înfiinţarea unei secţii de etnografie şi folclor pe lîngă Societatea de ştiinţe istorice şi filologice şi, de asemenea, dacă nu pierdem din vedere înfloritoarea mişcare artistică de amatori, stimulată de casele regionale ale creaţiei populare, ne dăm seama de atenţia acordată de organele de partid şi stat cercetărilor vieţii materiale şi spirituale a poporului.

În perioada dintre 1927—1929, fosta Arhivă de folclor adunase un număr apreciabil de piese muzicale (26 615), înregistrate pe cilindri de ceară, ori pe discuri de patefon. Acţiunea a continuat şi după 1949, sporindu-se cu un număr de încă 27 295 piese muzicale şi 1 236 texte literare, înregistrate cu mijloace moderne, ca banda de magnetofon. Acestora li se

mai adaugă un număr considerabil de notaţii muzicale după auz, notaţii coregrafice, stampe, manuscrise achiziţionate de la culegători mai vechi etc., făcînd ca fondul arhivistic să fie în continuă creştere.

În anul 1963 Institutul de folclor s-a dezvoltat, devenind Institutul de etnografie şi folclor al Academiei Republicii Socialiste România*; de asemenea, s-a creat un Sector de etnografie, artă populară şi folclor, pe lîngă Institutul de studii sud-est europene.

Numai din titulatura unor sectoare, secţii şi institute care au ca obiectiv munca de cercetare a culturii populare, se pot desprinde perspectivele largi din care este studiată, ca şi varietatea metodelor de lucru. Spre deosebire de trecut, în perioada de după 1944 adunarea şi cercetarea folclorului, etnografiei şi artei populare au căpătat profil de plan. Nu întîmplarea şi accidentalul joacă rol, ci primează munca organizată în colective şi subcolective de cercetători în elaborarea unor lucrări de bază.

Ceea ce constituie un mare avantaj al epocii noastre e faptul că cercetările sînt făcute de *specialişti* cu pregătire în anumit domeniu, care au în vedere ansamblul şi complexitatea culturii populare, dezvoltînd un spirit de echipă. Ei sînt stăpîniţi şi de un alt sentiment faţă de trecut, din care decurge o poziţie nouă şi, deci, o altă perspectivă pentru natura concluziilor: folcloriştii de astăzi nu mai văd în creaţiile populare simple „rămăşiţe" din epoci îndepărtate, pe cale de dispariţie totală şi care mai pot fi inventariate. Folclorul, aşa cum arăta şi Densusianu, continuă să trăiască, căpătînd funcţii noi, iar „în procesul de înnoire, de trecere de la vechi la nou, tradiţia şi noul coexistă. Vechiul nu dispare şi noul nu apare dintr-o dată. Bunurile vechi se transformă ori se uită, iar altele noi apar treptat" (M. Pop, *Noi orientări*, 1958). În scrierea unor studii, vedem cum a fost inclusă această idee importantă.

O altă idee care şi-a făcut larg loc în folcloristica română a fost cea a cadrului social: folclorul n-a mai fost privit ca expresie a singurei clase — ţărănimea, luată în accepţiunea de masă amorfă, nediferenţiată şi vag definită. În această perioadă

* Azi, prin contopirea cu Centrul de cercetări fonetice şi dialectale, Institutul de cercetări etnologice şi dialectologice.

s-a vorbit destul de mult de un folclor al satului *colectivizat* ori *cooperativizat*, al unor unităţi sociale mai mici, al unor *gospodării*, al *locului* de producţie. Pe de altă parte, s-a vorbit destul de mult de un folclor *muncitoresc*. Spre deosebire de alte popoare, cu deosebire cele germanice, la care discuţiile despre astfel de producţii folclorice au avut loc la începutul secolului nostru (ca şi în secolul al XIX-lea), la noi s-a vorbit în trecut mai puţin. Abia după cel de-al doilea război mondial, odată cu marele avînt luat în industrie şi în alte ramuri de producţie, a apărut şi un folclor al noilor centre de viaţă, iar cercetătorii au acordat şi acestor creaţii suficientă atenţie : l-au cules şi publicat, l-au studiat.

Tendinţelor de înnoire a metodei de culegere şi cuprindere a unei sfere cît mai largi a culturii populare, s-au adăugat şi cîteva opinii noi pe latura principiilor folclorice. Şi în această privinţă folcloristica noastră din trecut a desţelenit unele căi, încît conceperea folclorului ca un *sistem funcţional* nu-şi găseşte puncte de plecare decît în tot ceea ce a produs şcoala românească. În unele lucrări cu caracter teoretic s-a încercat să se arate că „nu tradiţiile şi obiceiurile în ele înseşi, şi nici costumul, muzica, poezia etc., ca existenţe formale, constituiesc ţinta cercetărilor folclorice, ci structura psihosocială interioară, funcţiile de viaţă care vehiculează aceste obiectivări" (Gh. Vrabie, *Folclorul, obiect, principii, metodă, categorii*, 1970).

La cele cîteva principii din folcloristica română afirmate în perioada de după 1944, se adaugă şi o fundamentare metodologică mai complexă. De la unele schiţe la o metodă filologică (O. Densusianu) ori istoric-literară (D. Caracostea) şi sociologică (D. Gusti) se evoluează în această etapă către o metodologie a culegerii, transcrierii şi utilizării faptului folcloric ca document de viaţă. Tendinţelor parţial afirmate (de M. Pop, Gh. Vrabie) s-a adăugat lucrarea lui O. Bîrlea : *Metodă de cercetare a folclorului* (1969).

CU PRIVIRE LA O ISTORIE A FOLCLORISTICII ŞI LA O TEORIE A GENURILOR FOLCLORICE

Ca revers al preluării moştenirii literare şi culturale, operaţie săvîrşită în perioada de după 1944, şi folcloriştii au întreprins, cu destul zel, analiza şi valorificarea moştenirii lăsate

de înaintaşi în domeniul folcloristicii. Ca o consecinţă a numeroaselor studii şi articole privind viaţa şi activitatea din acest domeniu, s-au realizat unele studii sintetice, ca *Folcloristica română. Evoluţie, curente, metode* (1968) a lui Gh. Vrabie şi o a doua : *Folclorişti şi folcloristică românească* (1968) a lui I. C. Chiţimia. Studii monografice ca : *G. Coşbuc şi creaţia populară* (A. Fochi, 1971), *„Şezătoarea" în contextul folcloristicii* (P. Ursache, 1972), *Folcloristica Maramureşului* (D. Pop, 1970) indică multilateralitatea preocupărilor şi perspectivele largi de investigare a domeniului, iar mai în urmă A. Fochi, *Recherches comparées de folklore sud-est européen* (1972).

Tot la acest paragraf menţionăm începutul temeinic făcut cu privire la *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc* (vol. I, 1968), ca şi întocmirea unor *indici*, după modelul Aarne-Thompson, mai întîi al legendei (de către Sabina Stroescu), urmînd să apară un altul, al anecdotei (Tony Brill) şi al basmului (C. Bărbulescu). Mai menţionăm studiul, conceput şi elaborat în mare parte de Ion Muşlea şi încheiat de O. Bîrlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu* (1970). O lucrare asemănătoare prin preocupări este şi cea a lui D. Caracostea : *Problemele tipologiei folclorice* (1971, şi aceasta încheiată de O. Bîrlea).

Folcloristica română în etapa actuală a manifestat mare interes în studierea diferitelor genuri şi categorii folclorice. Abordate unele din ele şi de folcloristica clasică, ele au fost reluate şi aprofundate, uneori orientate către alte orizonturi, ca perioada posterioară anilor 1944.

Astfel, un studiu cu titlul *Estetica basmului* (1957) scrie G. Călinescu. Acesta dezvoltă o idee care sub diferite feluri este întîlnită şi în folcloristica europeană de azi, şi anume : basmul privit „ca operă de creaţie literară, cu o geneză specială, o oglindire în orice caz a vieţii în moduri fabuloase".

O amplă introducere a lui O. Bîrlea la o *Antologie de proză populară* (1966) aduce o sumă de observaţii privind lumea informatorilor şi relaţiile lor cu mediul ambiant. O contribuţie de seamă la circumscrierea genului o constituie şi studiul *Problemele de bază ale prozei folclorice* de Gh. Vrabie, introducere la volumul *Basmul cu soarele şi fata de împărat — Proză populară argeşeană* (1973). M. Pop schiţează în *Metode noi în cercetarea structurii basmelor* (1967) un alt mod de înţelegere al acestuia.

Încadrîndu-se în curentul structuralist declanşat de Propp şi întregit de sociologia şi critica literară franceză, în frunte cu Claude Levy-Strauss, Rolland Barthes etc., M. Pop mai publică şi alte studii: *Caracterul formalizat al creaţiilor orale* (1967) sau *Probleme generale ale etnologiei europene* (1971). Şi C. Bărbulescu marchează o etapă nouă în interpretarea prozei folclorice prin: *Comunitate şi diversitate în basmele populare sud-est europene* (1971) ori *Cîteva constante în structura basmului popular român* (1972); de asemenea Gh. Vrabie prin volumul *Structura poetică a basmului* (Edit. Academiei, 1975).

O realizare importantă a folcloristicii actuale o constituie investigarea, din perspective noi, a *eposului* românesc. Astfel, masiva monografie asupra *Mioriţei* de A. Fochi (1964) încearcă să circumscrie tipologia, „circulaţia şi geneza baladei". Folcloristul depăşeşte graniţele unor studii speculative, estetico-literare sau filozofice, ancorîndu-şi cercetările în zona concretă a mulţimii variantelor (care sînt reproduse în *anexă*). Aceasta nu înseamnă că investigaţiile de altă natură, cum se întîmplă cu studiul lui Liviu Rusu *Viziunea lumii în poezia noastră populară* (1967), nu sînt valoroase. Autorul se opreşte la cîteva balade mai importante, spre a desprinde unele năzuinţe fundamentale poporului, ca: *Homo contemplativus* (în *Mioriţa*), care se întîlneşte cu *Homo activus* (în *Toma Alimoş*) şi *Homo constructivus* (în *Meşterul Manole*).

Explorarea stadiului actual în care se află balada populară română în zona Muscelului a dus pe Al. I. Amzulescu la concluzii interesante privind mediul, profilul cîntăreţului şi structura baladei contemporane (*Balada populară din Muscel*, 1967).

Nu lipseşte şi un studiu de sinteză întreprins de Gh. Vrabie în *Balada populară română* (1966). Reexaminînd vechile opinii despre acest gen, autorul încearcă să deschidă noi perspective prin: a) o raportare a materialului românesc la cel al popoarelor vecine şi al lumii europene vestice; b) prin analiza discursului baladesc şi al unor modele tipice diferitelor clase; c) prin urmărirea procesului narativ al diferitelor subiecte, conjugate cu reliefarea elementelor de stil şi limbaj poetic.

Un studiu întreprins de Ion Taloş asupra motivului mult dezbătut *Meşterul Manole* (1973) aduce materiale inedite şi o concepţie proprie. Autorul, lărgind sfera baladei prin cîntece lirico-narative sau poezii festive (colinde), are darul să arunce

lumini noi asupra procesului narativ, cunoscut la popoarele din sud-estul Europei.

Şi *lirica populară* a făcut obiectul a numeroase cercetări în etapa actuală a folcloristicii române. Menţionăm studiul de sinteză, mai vechi, dar tipărit acum, *Poezia lirică populară* (1967) al prof. Tache Papahagi. Bogată în materiale (din toate ţinuturile locuite de români, implicit de la aromâni), investigarea se face prin prisma clasicelor categorii: *Cîntecul dorului* (compartimentat într-o „lirică mărunţă") şi *Cîntecul iubirii*. Sub denumirea de „lirică dezvoltată", autorul înfăţişează: lirica erotică, a naturii, a întîmplărilor, a păstoritului, a haiduciei, socială etc. Într-o parte ultimă, Tache Papahagi schiţează o sumă de probleme la o poetică a genului, delimitînd diferitele noţiuni, rostul şi efectul cîntecului, formă, imagini, origini etc.

Recurgînd şi la o sumă de materiale comparative, studiul oferă o bază largă de discuţii, marcînd o primă şi temeinică cercetare ştiinţifică a genului.

Lirica populară se bucură de ample consideraţii analitice şi în sinteza lui Ovidiu Papadima *Literatură populară* (1968, p. 23—223). Autorul vorbeşte pe larg despre *doină* „ca formă de artă" (refrenuri tipice, doina — cîntec individual, cîntec de leagăn, ca melodie etc.); de asemenea despre „universul fizic al liricii populare" (peisaj local, imagini ca: cerul, rîurile, muntele, flora, fauna, codrul), ca şi despre „universul moral" (cîntecul înstrăinării şi dorului, al cătăniei, haiducia). Un loc de seamă acordă autorul şi *Strigăturii*, înmănunchind o sumă de variante, ca: de joc, de luare în rîs, satirice, la nuntă etc.

Dacă ţinem seama că Ovidiu Papadima rezervă multe pagini *Ghicitorii*, căreia îi face un istoric al evoluţiei ei, îi semnalează „un univers poetic", „forme de artă" şi un „mecanism poetic", delimitîndu-i mai multe „specii"; de asemenea rezervă un spaţiu şi o atenţie deosebită şi *Descîntecului* (în *structura lui artistică* (p. 347—419)), cititorul îşi dă seama că se află în faţa unor monografii a genurilor menţionate.

Atitudinea sa este a istoricului şi criticului literar, formaţie ce se desprinde şi în ultimele lucrări elaborate de Institutul de istorie şi teorie literară al Academiei, apărute sub îngrijirea lui Ovidiu Papadima: *Temelii folclorice şi orizont european în literatura română* (1971) şi *Izvoare folclorice şi creaţie originală* (1970).

O lucrare cuprinzătoare este şi *Folclorul românesc în perspectivă comparată* (1971) de I. C. Chiţimia. Autorul şi-a adunat comunicările şi studiile elaborate pe parcursul aproape a două decenii, sub titlul generic, avînd o preocupare constantă: comparativismul, îndeosebi întreprins prin tot ce i-a oferit folclorul popoarelor slave. Diversitatea preocupărilor, în acelaşi volum, devine unitară tocmai prin această latură, ca şi prin unele consideraţii de etnografie şi artă. O *Introducere în folcloristica polonă* (p. 307), ca şi *Folclorul meşteşugăresc polonez* (p. 373) întregesc sfera activităţii lui I. C. Chiţimia.

O sinteză, sub forma unui tratat, este şi studiul lui Gheorghe Vrabie: *Folclorul, obiect, principii, metodă, categorii* (1970). Într-o primă parte, autorul face o amplă prezentare a curentelor de idei din folcloristica europeană, urmată de cîteva principii tipice creaţiilor folclorice, ca apoi, într-o parte ultimă, fundamentală, autorul să întreprindă o analiză a categoriilor folclorului românesc. Practicile şi obiceiurile agrare, tradiţiile legate de marile evenimente din viaţa omului (naşterea, nunta, moartea), apoi folclorul literar (lirica, proza populară, teatrul, eposul) sînt analizate din dublul punct de vedere: etnografic şi artistic.

Însuşi teatrul popular, o categorie ignorată de folcloristica clasică, şi-a căpătat un loc important în rîndul categoriilor populare. După ampla expunere a lui Gh. Vrabie despre *Teatrul popular* (1957), în care ne sînt înfăţişate cele mai de seamă ipostaze ale genului (pantomimă, dramă medievală, teatru de păpuşi şi teatru haiducesc), V. Adăscăliţei dedică monografii locale asupra teatrului folcloric din: Bacău şi Neamţ (1968), Iaşi (1969). Un studiu despre *Strigarea peste sat* de Gabriel Manolescu (1967) cuprinde multe elemente de spectacol folcloric, ca atîtea alte practici populare, pe care Cercul ştiinţific de folclor al Universităţii din Timişoara le prinde pe pelicula multor filme etnografice.

De o atenţie sporită s-a bucurat şi folclorul muzical. Aşezate pe o temelie solidă de către G. Breazul şi C. Brăiloiu, cercetările din domeniul folclorului muzical au fost dezvoltate de către un grup compact de foşti elevi ai acestora. Cei mai mulţi dintre ei s-au oprit la problemele majore ale muzicii populare, cum sînt: structura unor stiluri melodice, raportul dintre vers şi melodie, straturi vechi şi noi ale unor motive,

aria de răspîndire, natura lor melodică, instrumentele muzicale etc. Contribuţii însemnate aduce „Revista de etnografie şi folclor". Astfel într-un articol: *Cîteva cîntece de ieri şi de azi din comuna Bătrîni*, se fac observaţii preţioase asupra modului în care creatorii populari folosesc tradiţia şi o îmbogăţesc nu numai cu imagini poetice noi, izvorîte sub realităţile vieţii contemporane, ci şi în ce priveşte latura ei melodică. Cu toate că numeroşi cîntăreţi, mai cu seamă cei mai în vîrstă şi care trăiesc mai izolat, sînt dominaţi de stilul vechi al cîntecului, ei îl dezvoltă„prin lărgirea conturului melodic şi diversificarea mişcărilor melodice, printr-o organizare funcţională tot mai strînsă a modurilor" (Paula Carp, 1957). Asemenea preocupări rămîn majore în folcloristica muzicală de astăzi (mai citîm articolul: *Din problemele de creaţie, circulaţie şi valorificare ale cîntecului popular de viaţă nouă*, de Eugenia Cristea, 1971). După cum devin interesante şi investigaţiile privind evoluţia unor specii sub raport melodic, ca doina bucovineană (Eugenia Cernea, 1970) sau *Elemente de funcţionalism în melodica de joc oltenească* (C. Georgescu, 1969); uneori asemenea consideraţii cuprind zone mai largi, cum ar fi *Muzica dansurilor populare din Muscel* (Ghizela Sulţeanu, 1965).

Pe linia unor studii inaugurate de G. Breazul privind gamele melodice arhaice, tipice carpato-dunărenilor şi vechilor popoare din Balcani, se îndreaptă N. Rădulescu: *Variante româno-balcanice ale unor melodii de dans şi rituale* (1968) sau *Choreios alogos — contemporaneitate în ritmica muzicală* (1973) tind să pună în lumină stadiul folcloric cel mai vechi „preslav, alcătuit ipotetic din elemente traco-eline ulterior romanizate".

Îndată după înfiinţarea Institutului de folclor, s-a pus şi problema folclorului coregrafic, acest sector fiind înainte vreme apanajul mai mult al amatorilor. În cei mai bine de 20 de ani de activitate grupul de cercetători din Institutul de etnografie şi folclor, în frunte cu Andrei Bucşan, a izbutit să creeze şi să definitiveze notaţia specifică de dans; să constituie o arhivă de specialitate, cuprinzînd circa 3 500 de piese; să publice o seamă de studii privind metoda de cercetare a dansului popular, probleme ale ritmului acestuia, ale improvizaţiei lui de structură etc., chestiuni cu totul speciale. Folcloriştii coregrafi mai sînt preocupaţi de determinarea principalelor regiuni coregrafice din ţară, de realizarea unor monografii zonale sau

regionale, de o clasificare morfologică a dansurilor populare româneşti. Monografia lui Andrei Bucşan *Specificul dansului popular românesc* (1971) aşază la locul potrivit acest domeniu folcloric, altădată aflat doar la îndemîna amatorilor.

Ultimii ani ai aceleiaşi reviste mai aduc studii privind *Catalogul liricii populare româneşti* (1973/1974, Ligia Bîrgu Georgescu, Sabina Ispas şi Doina Truţă), *Implicaţii funcţionale ale cîntecului* (1974, Stanca Fotino).

Menţionăm aici şi volumul lui Octavian Buhociu: *Die rumänische Volkskultur und ihre Mythologie* (Wiesbaden, 1974). Autorul, profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Bochum, folosind metoda comparativă, descoperă rădăcinile universale ale multor creaţii folclorice şi etnografice româneşti ca: *Cetele de flăcăi* (*Burschenbunde*) *Cîntecele sărbătorilor de iarnă* (*Weihnachtslieder*), *Poezia păstorească epică* (*Die Hirtendichtung*) ş.a.; de asemenea studiul *Rima în poezia populară românească* (1973) de N. Constantinescu.

Din succinta expunere de mai sus rezultă cît de bogată şi diversă a fost activitatea din cîmpul folcloristicii româneşti. Expresie a numeroase direcţii — literară, istorică, filologică, filozofică —, în prezent folcloristica noastră abordează cu mult curaj probleme de origine şi structură, încercînd să desprindă unele trăsături ale specificului naţional.

În prezent, însăşi acţiunea politică, strîns legată de ridicarea maselor pe o treaptă superioară de viaţă, oferă dese prilejuri conducătorilor noştri de a sublinia importanţa tradiţiilor, a folclorului, ca supreme creaţii desăvîrşite de autorii anonimi. În *Expunerea la Congresul cooperativelor agricole de producţie* (7 martie 1966, în vol. *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, I, p. 278, Bucureşti, 1968) tov. N. Ceauşescu aduce un elogiu ţărănimii noastre ca cea care a creat o literatură strălucită şi o limbă curată: „Leagăn al tradiţiilor şi al artei minunate a poporului, ţărănimea este creatoarea comorilor poeziei populare, a *Mioriţei*, a doinelor şi baladelor. În furtunile veacurilor, ţărănimea a rămas neclintită, păstrînd şi dezvoltînd limba strămoşilor, obiceiurile, portul naţional[...]".

Elogiul poeziei populare îl găsim în opera lui V. Alecsandri şi M. Eminescu, la Titu Maiorescu sau M. Sadoveanu, care scrie: „Arta şi datina rămîn o podoabă a muncitorului de pămînt, valabilă totdeauna şi deci şi în acest veac" (*Mărturisiri*, p. 30); de

asemenea L. Rebreanu în *Lauda ţăranului român*, ori Lucian Blaga în *Elogiul satului românesc*, discursuri de primire în Academie, vorbesc şi ei cu căldură de ţărănime, „singura prezenţă vie", „unanimul nostru înaintaş fără nume", creator de valori artistice nepieritoare.

Cu alt prilej, făcînd elogiul tradiţiei şi geniului poporului, tov. N. Ceauşescu arăta că „în viaţa şi munca poporului, în înţelepciunea şi sensibilitatea sa, în marile lui calităţi sufleteşti, în străvechea sa artă, ei [artiştii de azi] vor găsi izvorul nesecat al unor lucrări de înaltă valoare artistică şi educativă [...]" (N. Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, I, p. 313). Aceste idei, pe care conducerea de partid şi de stat le promovează în viaţa publică a României socialiste, au rădăcini, din cîte s-a văzut, foarte îndepărtate.

În perspectiva dezvoltării ulterioare, folcloristica urmează să adîncească mai mult fondul profund al creaţiilor poetice, etnomuzicale, de artă create de poporul nostru de-a lungul secolelor.

DIE GESCHICHTE DER RUMÄNISCHEN FOLKLORISTIK

ZUSAMMENFASSUNG

Wie in allen Ländern Europas tritt das Interesse für Volksdichtung auch in Rumänien erst im Gefolge des Interesses für die Volksmassen auf, d.h. im 18. und 19. Jahrhundert, als ihnen die Geschichte eine wichtige Rolle zuwies. Natürliche Neigung zur Verwertung und Nachahmung der Volksdichtung läßt sich schon früher nachweisen, zur Zeit der Anfänge unserer Literatur bei Chronisten und etlichen kirchlichen Kulturträgern. Als Charles Perrault seine bezaubernden volkstümlichen Kindermärchen schrieb, setzte Dosoftei den Psalter in nicht weniger volkstümliche Verse und der Chronist Ion Neculce schickte seiner Chronik *Einige Worte* (O samă de cuvinte) Sagen und Legenden aus dem Volksmund voraus. Ethnographische und folkloristische Tätigkeit betreibt auch Dimitrie Cantemir, den man diesbezüglich den großen Gestalten des Jahrhunderts der Aufklärung an die Seite stellen kann.

Zu Beginn des 19. Jahrhunderts erfährt die Folkloristik auch im rumänischen Sprachbereich eine große Entfaltung. Den Anfang machen die Siebenbürger, indem sie schon im ersten Jahrzehnt dieses Jahrhunderts (1808) eine Gesellschaft zur Pflege der Sprache ins Leben rufen. Den nächsten Schritt tut Ion Budai-Deleanu mit seiner zur selben Zeit geschriebenen *Ziganiade* (Ţiganiada), einem heroisch-komischen Epos, dessen Gerüst Volksdichtungen bilden, was ihn zu häufigen Kommentaren in Form von Anmerkungen veranlaßt, aus denen eine ernstzunehmende folkloristische Neigung hervorleuchtet. Dieselbe Neigung kann man auch bei Anton Pann beobachten, der zuerst (1872) die *Sternlieder* (Cîntece de stea) veröffentlicht und später *Balladen und Liebeslieder* (Balade şi cîntece de lume). *Ein Spinnabend* (O şezătoare la ţară) ist ein Beweis seiner richtigen folkloristischen Einstellung.

Die Vereinigung all dieser volksfreundlichen Tendenzen unter einer höheren Auffassung verdanken wir dem Dichter Vasile Alecsandri der unter dem Titel *Volkslieder der Rumänen* (Poezii populare ale românilor) die erste Volksliedsammlung herausgab. Sie erschien reichlich spät (1867), aber Alecsandri veröffentlichte Doinen und Alte Lieder, d.h. Balladen, schon seit Anfang der vierziger Jahre des vorigen Jahrhunderts. Wie alle großen Romantiker wandert der junge Dichter gemeinsam mit seinem Freund Alecu Russo durch die malerischen Täler der Moldau, hält sich in Gebirgsdörfern auf und hört dem Spiel der alten Sänger zu, die auf Dudelsack und Geige uralte Lieder vortragen, welche er aufschreibt. Nach dem Scheitern der achtundvierziger Revolution irrt er durch Siebenbürgen und sammelt von seinen unter österreichisch-ungarischer Herrschaft lebenden Landsleuten Doinen und Lieder. Davon veröffentlicht er zuerst in der Zeitung „Bucovina" (1849—1850); später (1852—1853) stellt er zwei Broschüren Balladen (Alte Lieder) zusammen.

In Artikeln und Kommentaren zu den veröffentlichten Dichtungen vertritt Alecsandri die Auffassung vom mittelalterlichen Charakter der Ballade; die Doina betrachtet er als schlichte, natürliche, demnach schöne Dichtung, welche der Nationalliteratur als Vorbild dienen kann. Er selbst schreibt Doinen (unter diesem Titel 1852 als Buch veröffentlicht), Legenden und Haiduckenlieder. Im Bestreben das Volkslied soweit wie möglich seiner Urform anzunähern, korrigiert er den Vers, den der ungebildete Sänger rauh und unvolkommen darbietet. So entstand die später durch sein Beispiel verallgemeinerte Formel „gesammelt und berichtigt", die ihm (ähnlich wie Clemens Brentano, Achim von Arnim und Ludwig Uhland) den Ruf eines Mystifizierers der Volksdichtung einbrachte. In seiner Verteidigung verwies er darauf, daß die Dichtung dem Volk gehöre, daß er nichts erfunden habe. Seine Rechtfertigung erfuhr er durch spätere Sammlungen und durch den Umstand, daß die lyrischen und epischen Motive auch heute noch in ähnlichen Formen im Volksmund zirkulieren.

Alecu Russo verficht mit feinstem kritischem Geist in seinem gesamten Werk (*Gedanken, Erinnerungen*) die Idee,

nur durch Annäherung an das Volk und seine Literatur könne sich eine volkstümliche und nationale Kultur und Literatur entwickeln. Dasselbe behaupten auch Mihail Kogălniceanu und Nicolae Bălcescu sowie andere Schriftsteller der Generation von 1848. Alle kümmern sie sich um die Dichtung des Volkes, beschäftigen sich geistig mit ihr und machen sie zum Kristallisationskeim ihres Werkes. Selbst der ältere Costache Negruzzi schreibt eine bedeutungsschwere Studie zu diesem Thema: *Volkslieder aus der Moldau* (Cîntece poporale ale Moldaviei). Darin entwickelt der moldauische Schriftsteller unter Berücksichtigung des geographischen Determinismus auf originelle Weise Herdersche Ideen weiter über Klima, Bodenbeschaffenheit und angeborene poetische Natur der Landbevölkerung, die sich im Lied kundgibt und Kunstwerte produziert.

Die romantische Strömung in der rumänischen Folkloristik reicht bis Ende des 19., Anfang des 20. Jahrhunderts. Aus ihr zweigte eine mythologische Ideenrichtung ab, die von At. M. Marienescu, Alexandru Odobescu u.a. gepflegt wurde. Sie entlehnten einiges folkloristisches Rüstzeug aus den Anschauungen der Brüder Grimm und entdeckten mit seiner Hilfe im rumänischen Märchen und in der Ballade Schichten alter heidnischer Kultur. Diese Richtung hat jedoch nicht Wurzel gefaßt.

Die Berichtigung ihrer mythologischen Ausschweifungen verdanken wir dem Eingriff der Schriftsteller Mihai Eminescu, Ion Creangă, Barbu Delavrancea, Titu Maiorescu. M. Eminescu, selbst Volksliedsammler (in seinem Nachlaß wurden viele Hefte aufgefunden, aus denen man die 1902 erschienene Sammlung *Volkslieder* — Poezii populare — zusammenstellen konnte), führt neue Ideen in die rumänische Folkloristik ein. Er behauptet, an den alten Fürstenhöfen hätte es eine hochentwickelte Literatur gegeben, die sich mündlich erhalten habe. Diese Ansicht vertrat auch der Sprachforscher Alexandru Lambrior. Ebenfalls bei Eminescu scheint durch, daß die Volksdichtung nicht nur eine Schöpfung der Landbevölkerung sein könne, sondern auch der zünftigen Handwerker, und daß die dörflichen Lehrer und Geistlichen sie verbreitet hätten. Der große Dichter stimmt mit Alecsandri darin überein, daß die rumänische Folklore um ihres künstlerischen Wertes willen alles Lob verdient. Wo sich Eminescu über die Sprache der Volksdichtung äußert, wird

sein Glaube deutlich, der bildliche Ausdruck eines bäuerischen Begriffes wäre anders strukturiert als der eines Begriffs aus der Welt der Jäger oder Fischer.

Allgemein betrachtet, ändern sich die Ideen der Schriftsteller in bezug auf die Volksdichtung in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts nur wenig. Die vom ästhetischen und historischen Wert dieser Volksschöpfungen hervorgerufene Hochstimmung hält unvermindert an. Die Veränderung erfaßt nur die Sprachbegriffe und den philosophischen Blickwinkel, der sich erweitert. Titu Maiorescu, Ästhetiker und Literaturkritiker, trägt im Grund die Ideen der Romantiker vor, aber er formuliert sie neu mit Hilfe eines ihm eigenen Wortschatzes.

Die beherrschende Figur der rumänischen Folkloristik in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts war Bogdan Petriceicu Hasdeu. Der geniale Dichter betätigt sich auf fast allen wissenschaftlichen Gebieten. Als hervorragender Sprachwissenschaftler beschäftigt er sich auch mit Volkskunde und Volksdichtung. In der Einleitung zu einer Märchenreihe (herausgegeben von I. C. Fundescu, 1867) stellt Hasdeu die Volksdichtung an die Seite der Kunstdichtung, ordnet sie nach Genren und Gattungen, umreißt und definiert diese. Er stellt die These auf, die Doina sei dakischen Ursprungs, ihre Wiege seien die Karpaten. So wie in Frankreich die Volkslyrik keltisch ist, sei auch die rumänische Lyrik von einem kräftigen Substrat-Strom durchzogen. In seiner *Blick auf die Volksbücher* (Ochire asupra cărţilor poporane) betitelten Einleitung zum Band *Sprichwörter* (Cuvente den betrani, 1879) entwickelt Hasdeu eine interessante Theorie über den Umlauf in der Volksliteratur und rückt die psychologischen Faktoren ins richtige Licht, die wesentliche Wandlungen in diesem Bereich verursachen. In seinen an der Universität gehaltenen Vorlesungen über Volkskunde und Völkerpsychologie ordnet er die Folklore bald diesen Disziplinen, bald der Literatur oder der Geschichte bei.

Dank seiner Arbeitskraft und geistigen Kapazität stellt Hasdeu die rumänische Folkloristik auf eine breite und solide Basis und begründet eine neue Schule. Sim. Fl. Marian und T.T. Burada ergänzen Hasdeus Auffassung von ethnographischer Seite her; L. Şăineanu und M. Gaster tun dasselbe aus philologischer Sicht; G. Dem. Teodorescu und Gr. Tocilescu stellen wichtige Volksliedanthologien zusammen Sie alle bilden die Hasdeu-Schule der rumänischen Folkloristik.

An der Schwelle des 20. Jahrhunderts leiten Barbu Delavrancea und George Coşbuc eine neue Etappe in der rumänischen Folkloristik ein. Der große Prosaschriftsteller und Redner Delavrancea untersucht die Volksdichtung vom Standpunkt der Sprachkunst. Er schätzt sie als Metaphern-Fundgrube, läßt sich vom „plastischen Verb" dieser Literatur begeistern, findet in der Ballade rhetorische Stilfiguren, und betrachtet diese Gattung als heroisch-moralisierendes Poem. Coşbuc rundet das Bild durch die Definierung einiger Gattungen wie Ballade, Sprichwort, Rätsel, Totenklage usw. Obwohl er als Sammler nicht tätig gewesen ist, merkt man, daß Coşbuc die Volkspoesie gut gekannt hat. Er versucht mit anderen Begriffen ihre Entstehung und die Faktoren ihrer Verbreitung zu umreißen. Ähnlich ist der Beitrag, den Ion Slavici leistet.

An die Seite dieser Schriftsteller gehört auch Nicolae Iorga, Historiker aber auch Dichter, Förderer der Literatur. Er setzt die Volksdichtung an den Anfang seiner Abhandlungen über die alte und die moderne rumänische Literatur, weil er sie für die älteste hält, er analysiert sie und weist ihren künstlerischen und historischen Wert nach. Von der Ballade behauptet er, sie sei aus Frankreich über Italien und Serbien zu uns gelangt. Selbstverständlich bezieht er dies auf die höfische, mittelalterliche Ballade, neben der er die Existenz und Entwicklung der „Waldgebiets-", d.h. der Haiducken- und der „Rand- oder Donaugebietsballade" zugibt. Seiner Auffassung nach ist die Ballade ein Heldenlied, hervorgegangen aus dem Kampf des Volkes für Freiheit und Unabhängigkeit.

Gegen Ende des 19. Jahrhunderts erfreut sich die rumänische Folkloristik auch des wertvollen Beitrags einiger Fachleute aus bescheideneren Kreisen, die von großer Liebe für die Schönheit und den Altertumswert der Volksliteratur beseelt sind. Zitiert werden Artur Gorovei, der nicht nur bedeutende Folklore- und Volkskunde-Studien (*Die Zaubersprüche bei den Rumänen* — Ouăle de Paşte) hinterlassen, sondern auch die erste Zeitschrift für Volkssprache und -literatur *Die Spinnstube* (Şezătoarea) herausgegeben hat, die beinahe bis in unsere Tage erschien (1892—1928). Eine zweite Fachzeitschrift gibt Tudor Pamfile, gleichfalls als Folklorist und Volkskundler bedeutend, unter dem Titel *Ion Creangă* heraus (1908—1920). Zu diesen gesellt sich eine zahlreiche Elite von Schullehrer-Folkloristen

wie Ioan Pop-Reteganul, G. Catană, C. Rădulescu-Codin, Al. Vasiliu u.a. Dadurch, daß sie das Sammelgebiet auf ihren Heimatsort oder auf den Ort ihrer Berufstätigkeit beschränkten, entstanden regelrechte folkloristische Monographien. Ihr Werk ist freilich anfechtbar, da sie über keine Methode und zuwenig kritischen Geist verfügten. Nichtsdestoweniger gewinnt ihr Beitrag aus der Sicht der Entwicklung der rumänischen Folklore unschätzbaren Wert.

Gleichzeitig mit dieser Richtung enthusiastischer Lehrer, setzte sich auch die von Prof. Ovid Densusianu verkörperte Orientierung durch. Er war Sprachwissenschaftler, Literaturhistoriker und -kritiker, Dichter — eine äußerst komplexe Persönlichkeit also. Seiner Überzeugung nach hat der Folklorist viel vom Sprachwissenschaftler zu lernen. Densusianu sammelt die Volksdichtung seiner engeren Heimat (Haţeger Gegend) und schreibt sie nach einem selbsterfundenen Alphabet diakritischer Zeichen nieder, so daß seine 1915 veröffentlichte Monographie ein Schulmodell für seine zahlreichen Schüler wird. In einem Hochschulvortrag aus dem Jahre 1910 (*Die Folklore, wie sie zu verstehen ist* — Folclorul — cum trebuie înţeles), also noch vor Arnold von Gennep, formuliert er die These von der lebendigen, zeitgenössischen Volksdichtung. Er weist darauf hin, daß nicht nur die jahrhundertealten Schöpfungen Wert haben, sondern auch alles, was unter unsern Blicken entsteht. In seiner Studie *Das Hirtenleben in unserer Volkspoesie* (Vieaţa păstorească în poezia noastră populară, 1922) entdeckt er viele künstlerische Seiten dieser Dichtungsart und beweist, daß das Hirtentum der Hauptfaktor des Entstehens der rumänischen Folklore war.

Als jahrelanger Herausgeber der Zeitschrift *Sprache und Seele* (Grai şi suflet) hat Densusianu eine Reihe bedeutender Sprachforscher und Folkloristen um sich versammelt wie I. A. Candrea, Tache Papahagi, D. Şandru, Ion Diaconu.

In dem vielfältigen Betrieb der rumänischen Kultur nach dem Ersten Weltkrieg wird die Folklore, abgesehen von Densusianu und Iorga, bald aus der alten Perspektive der Literatur, bald aus der neuen der Kulturphilosophie, der Soziologie, der Musikologie oder Kunst betrachtet.

In einem kurzen Artikel (*Die Volksdichtung* — Poezia populară, 1919) setzt der Literaturkritiker Garabet Ibrăileanu die vielumstrittenen Fragen der Entstehung, Verbreitung und des mündlichen Charakters der Folklore in ein neues Licht. Der Kritiker lockert die strenge Trennung von Volks- und Kunstliteratur, er überträgt Erfahrungen der letzteren auf die erste und kommt zu dem Schluß, Kritik und natürliche Auslese durch die Massen seien ausschlaggebend, nur jene anonyme Schöpfung behaupte sich, die den Stempel künstlerischer Meisterschaft trage. Der Literaturhistoriker D. Caracostea sucht (manchmal mit Hilfe der geographischen Methode) in seinen wichtigen Studien über Ballade und Doina nach neuen Beweisen für ihren künstlerischen Wert und ihre uralte Grundschicht. N. Cartojan weist enge Beziehungen zwischen dem gedruckten Volksbuch und der Folklore nach, Lucian Blaga und Mircea Eliade, überragende Gestalten der rumänischen Philosophie in der Zwischenkriegszeit, betrachten die Folklore als einen Schwerpunkt der rumänischen Kultur und Mittel zur Erkenntnis des rumänischen Volkscharakters. Selbst ein so großer Soziologe wie Dimitrie Gusti räumt der Folklore in seinen monographischen Forschungen einen wichtigen Platz ein, indem er versucht, ihr den Wert eines soziologischen Beweismittels zu verleihen. Er entdeckt eine neue, bis dahin unbekannte Seite der Folklore, ihre Funktion im Rahmen der sozialen Einheiten. Gustis Schüler Traian Herseni, H. H. Stahl, I. I. Ionică bauen in ihren äußerst interessanten Studien die neue Auffassung aus. Wertvoll sind auch die Untersuchungen der Volkskundler Simion Mehedinţi, G. Vâlsan, Romulus Vuia; nicht minder wichtig die Forschungen der Musikologen, allen voran die Constantin Brăiloius und G. Breazuls.

Die Folkloristik nach dem Zweiten Weltkrieg knüpft an die guten Traditionen an und stellt eine neue Stufe dar. Auch auf diesem Sektor wird die Forschertätigkeit nun in den Instituten der Akademie ausgeübt: es gibt ein Institut für Ethnographie und Folklore, ein Institut für Literaturgeschichte und Folklore, eine Abteilung für Volkskunst im Institut für Kunstgeschichte, eine für vergleichende südost-

europäische Folklore im Institut für Balkanstudien, eine Folkloreabteilung der Gesellschaft für historische und philologische Wissenschaften usw. Gesammelt wird jetzt nach exakten Methoden und mit moderner Apparatur; das Material wird in Folklore-Archiven aufbewahrt und von allen Gesichtspunkten studiert.

Aus solchen wissenschaftlichen Medien haben sich wichtige, die rumänische folkloristische Geschichte betreffende Studien, herauskristallisiert (O. Bîrlea, I. C. Chiţimia, Gh. Vrabie); gleichfalls wurden wichtige Studien redaktiert die sich auf einige folkloristische Gattungen beziehen, wie: Volkslyrik (T. Papahagi), Ballade (A. Fochi, Gh. Vrabie), Märchen (G. Călinescu, Gh. Vrabie); einige allgemeine Synthesen (O. Papadima, Gh. Vrabie). Alle eröffnen der zukünftigen Folkloristik fruchtbare Perspektiven.

INDICE DE NUME

ADĂSCĂLIŢEI, V. 170
ALECSANDRI, V. 119, 120, 122–125, 127, 129, 132, 133, 137, 138, 141, 172
AMZULESCU, I. AL. 168

BARIŢ, G. 118
BARTÓK, B. 161, 162
BĂLCESCU, N. 119
BĂRBULESCU, C. 167, 168
BIBICESCU, I.G. 162
BÎRGU-GEORGESCU, L. 172
BÎRLEA, O. 166, 167
BÎRSEANU, A. 162
BLAGA, L. 153, 173
BOJINCA, DAMASCHIN, 158
BRĂILOIU, C. 158–161, 170
BREAZUL, G. 158, 159, 170, 171
BREDICEANU, T. 158
BRILL, TONY 167
BUCŞAN, A. 171, 172
BUDAI-DELEANU, I. 115–117
BUHOCIU, O. 172
BURADA, TH. 162

CANDREA, I.A. 149, 150
CANTACUZINO, C., stolnicul, 113, 116
CANTEMIR, D. 113, 114, 116, 131
CARACOSTEA, D. 153–157, 166, 167
CARAMAN, P. 157
CARP, PAULA 171
CATANĂ, G. 143
CĂLINESCU, G. 164, 167
CEAUŞESCU, N. 172, 173
CHIŢIMIA, C.I. 167, 170
CONSTANTINESCU, N. 172
CORSO, RAFAELLE 147
COSTIN, L. 141
COŞBUC, G. 117, 138–140, 154
CREANGĂ, I. 117, 128, 130
CRISTEA, EUGENIA 171
CUCU, GH. 159

DAN, D. 141
DELAVRANCEA, B. ŞT 140, 141
DENSUŞIANU, A. 131
DENSUŞIANU, N. 126
DENSUSIANU, O. 147–151, 156, 157, 165, 166
DIACONU, I. 150
DUMITRESCU, I. 141

ELIADE, M. 154
EMINESCU, M. 117, 127–130, 136, 172

FILIMON, N. 129
FIRA, G. 141
FOCHI, A. 171, 168
FOTINO, STANCA 172
FRIEDWAGNER, MATHIAS 162
FUNDESCU, C.I. 128

GASTER, M. 157
GOLESCU, I. 117
GOROVEI, A. 141, 142
GRIMM, fraţii, 126
GUSTI, D. 157, 166

HASDEU, B.P. 128, 131–134, 136–139, 148, 156–158
HURMUZACHI, A. 124

IBRĂILEANU, G. 153, 154
IONESCU, A.C. 159
IORGA, N. 151–153, 155
ISPAS, SABINA 172
ISPIRESCU, P. 129

JARNÍK, J.U. 162

KIRILEANU, G. 141
KOGĂLNICEANU, M. 119
KOTZEBUE, W. v 124

LAURIAN, AUG. T. 131
LAZARUS, H. 132
LUPESCU, M. 141, 146

MAIORESCU, T. 127, 133, 138, 140 153, 172
MANGIUCA, S. 116
MANOLESCU, GABRIEL 170
MARIAN, SIM. FL. 135—137, 139, 144, 146
MARIENESCU, AT, M. 116, 125, 126
MASSIM, I.C. 131
MICU-CLEIN, S. 115, 116
MILESCU, N. 114
MUŞLEA, I. 151, 167

NECULCE, I. 113, 115
NEGRUZZI, C. 120

ODOBESCU, AL. I. 126, 128
OPRESCU, G. 164
OVIDIU, 123

PAMFILE, T. 141, 143—146
PANN, A. 120, 121, 129, 141, 158
PAPADIMA, O. 169
PAPAHAGI, T. 150, 169
PĂSCULESCU, N. 158
POP, D. 167
POP, M. 165—168
POP-RETEGANUL, I. 134, 135, 142, 143
POPESCU, I.N. 141

RĂDULESCU, I.H. 118
RĂDULESCU, N. 171
RĂDULESCU-CODIN, C. 143
REBREANU, L. 173
RUSSO, AL. 120, 122, 123, 127, 132, 133, 154
RUSU, LIVIU, 170

SADOVEANU, M. 153, 154, 172
SCHOTT, fraţii 162
SCHULLERUS, 162, 163
STANLEY, H. 124
STĂNESCU, M. 129
STEINTHAL, H. 132
STROESCU, SABINA 167
SULZER, FR. 158

ŞANDRU, D. 157
ŞINCAI, G. 115, 116

TALOŞ, I. 168
TEODORESCU, G. DEM 137, 138
TRUŢĂ, DOINA 172

UBICINI 124
URECHE, GR, 113
URSACHE, P., 167

VAN GENNEP, A. 147
VASILIU, AL. 141—143
VEGEZZI-RUSCALA, C. 124, 125
VERGILIU 123
VIDOSSI, G. 147
VRABIE, GH. 166—168, 170
VULCAN, IOSIF 126
VULPIAN, D. 158

ZAMFIRESCU, D. 140
ZANNE, IULIU 117

Redactor: DOINA POPESCU
Tehnoredactor: MELUŞ TUREAC

Bun de tipar 13.08. 1975. Tiraj 2550 ex. Hîrtie scris I A tratată cu 83% grad alb, format 16/61×86 de 70g/m². Coli de tipar 11.5

C.Z. pentru biblioteci mari { *001(498)* *8.09* *39(498)* *7(498)(09)*
C.Z. pentru biblioteci mici *001(498)*

c. 2260 Întreprinderea poligrafică „Informaţia”, str. Brezoianu nr. 23—25, Bucureşti

BIBLIOTECA DE FILOLOGIE